

Пролетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

18 лістапада 1977 г.
№ 48 (2893)

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

«Рэвалюцыя сказала тэатру: «Тэатр, ты мне патрэбны не для таго, каб пасля майй працы і майх бабў я, рэвалюцыя, магла адпачыць на зручных крэслах у прыгожай зале і пачэшыцца са спектакля. Ты мне патрэбны не для таго, каб я проста магла непасрэдна пасмяяцца і «адаесці душу». Ты мне патрэбны як памочнік, як пражэктар, як дарадчык. Я на тваёй сцэне хачу бачыць майх сяброў і ворагаў... Я хачу, каб ты праславіў перада мной самой мае подзвігі і мае ахвяры...» — так гаварыў ленінскі нарком А. В. Луначерскі, вызначаючы кірунак адлюстравання Ка-

стрычніка і яго рэха на сцэнічных падмостках. У дакументах-векапомнай пары станаўлення новага, сацыялістычнага мастацтва гэты заклік застаецца не толькі хваляючым момантам гісторыі. Ён гучыць надзённа і сёння.

На здымку—эпізод з новага спектакля Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Аптымістычная трагедыя» ў пастаноўцы заслужанага дзеяча мастацтваў БССР В. Раеўскага. Купалаўцы прэм'ерай сустрэлі гадавіну Вялікага Кастрычніка, упершыню ў сваёй практыцы далучыўшыся да арыгінальнага драматургічнага клі-

мату—пісьменніка-камуніста, былога—кулямётчыка Першай Коннай Усевалада Вішнеўскага. Калектыў адчуў у п'есе напал высокіх пачуццяў тых, хто рабіў рэвалюцыю, прабіваўся да праўды часу, ахвяраваў сабой у імя перамогі ўзброеных працоўных над старым ладам.

Народныя артысты БССР Марыя Захарэвіч і Віктар Тарасаў у ролях Камісара і Аляксея.

Фота І. АБРАЎЦА.

Сёмая сесія Вярхоўнага Савета Беларускай ССР

У абстаноўцы небывалага палітычнага і працоўнага ўздыму, характэрнага для жыцця ўсёй краіны, у Мінску 17 лістапада адбылася сёмая сесія Вярхоўнага Савета Беларускай ССР дзевятага склікання.

У дзесяць гадзін раніцы месцы за сталом старшыні займаюць старшыня Вярхоўнага Савета Беларускай ССР І. П. Шамякін, намеснікі старшыні Вярхоўнага Савета БССР П. С. Горбач, Э. М. Пасаманава, Н. К. Цагельнік.

У ложах — таварышы П. М. Машэраў, І. Я. Палякоў, Ц. Я. Кісялёў, А. Н. Аксёнаў, М. М. Зайцаў, А. Т. Кузьмін, М. І. Лагір, У. А. Мікуліч, Я. П. Нікулкін, М. Н. Полазаў, А. А. Смірноў, І. Ф. Якушаў, К. М. Платонаў, Н. Л. Сняжкова, сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Л. П. Чагіна, члены Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, намеснікі Старшыні Савета Міністраў БССР, члены ўрада рэспублікі.

Старшынявуючы — дэпутат І. П. Шамякін — аб'яўляе сёмую сесію Вярхоўнага Савета Беларускай ССР дзевятага склікання адкрытай.

З дакладам Мандатнай камісіі выступіў яе старшыня дэпутат А. М. Фаміч. Пасля шостаі сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, сказаў ён, 11 верасня 1977 года былі праведзены выбары дэпутата ў Вярхоўны Савет рэспублікі па Навагрудскай выбарчай акрузе № 352 замест памёршага дэпутата Конавай Мары Сідлаўны.

Заслухаўшы даклад Мандатнай камісіі, Вярхоўны Савет Беларускай ССР пастанавіў прызнаць паўнамоцтва дэпутата Вярхоўнага Савета Беларускай ССР Пранько Сяргея Аляксандравіча, выбранага па Навагрудскай акрузе № 352.

Вярхоўны Савет аднагалосна зацвердзіў парадак дня сёмай сесіі:

1. Аб задачах Саветаў народных дэпутатаў рэспублікі, якія вынікаюць з Канстытуцыі ССР, рашэнняў кастрычніцкага (1977 г.) Пленума ЦК КПСС, даклада Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета ССР таварыша Л. І. Брэжнева на нечарговай сёмай сесіі Вярхоўнага Савета ССР.

2. Аб зацверджэнні ўказаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Па першаму пытанню парадку дня з дакладам выступіў Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР дэпутат І. Я. Палякоў.

Затым з дакладам аб зацверджэнні ўказаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР выступіла сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР дэпутат Л. П. Чагіна.

Вярхоўны Савет аднагалосна прыняў законы і пастановы аб зацверджэнні ўказаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, прынятых пасля шостаі сесіі Вярхоўнага Савета БССР.

Сёмая сесія Вярхоўнага Савета БССР дзевятага склікання закончыла работу.

БЕЛТА.

Аўтарскі вечар Ціхана Хрэннікава

Напярэдадні 60-годдзя Вялікага Кастрычніка ў зале Палаца культуры імя Леніна ў Гомелі адбылося адкрыццё 11-га канцэртнага сезона. У госці да гамельчан прыехалі Герой Сацыялістычнай Працы, лаўрэат Ленінскай і Дзяржаўнай прэміі СССР, народны артыст ССР кампазітар Ціхан Мікалаевіч Хрэннікаў і Дзяржаўны сімфанічны аркестр Беларускай ССР (дырыжор — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Юрый Яфімаў).

У канцэрце прагучалі творы, напісаныя Ціханам Хрэннікавым за апошнія дзесяцігоддзе. Гэта — Трэцяя сімфонія; Другі фартэпіяны канцэрт, у якім партыю фартэпіяна выканаў аўтар, і Другі скрыпачны канцэрт, вогненную, іскрыстую віртуознасць якога цудоўна перадаў лаўрэат Міжнароднага конкурсу скрыпачоў Віктар Пікайзен.

У заключэнне канцэрта народны артыст РСФСР Георгій Дудараў выканаў песні з вакальна-сімфанічнай сюіты «Шмат шуму з пічога».

Вяла канцэрт музыказнаўца, заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР Раіса Глезер.

З. СКАЛАЗУБАВА.

ВЫСТАЎКА САМАДЗЕЙНЫХ МАСТАКОЎ

Знамянальная падзея адбылася нядаўна ў жыцці самадзейных мастакоў г. Рэчыцы. Іх лепшыя работы былі вынесены на агляд жыхароў і гасцей горада беларускіх нафтавікоў.

Увагу наведвальнікаў выстаўкі прыцягнулі карціны мастака Ю. Скаблова «Луг», «Восень», «Партрэт жанчыны», пейзажны малюнак Л. Арэшка, работы настаўніка малявання

М. Канашэвіча, які захапляецца разбой па дрэву. Яго нампазіцыя «Святая» выклікала асабліва цікавасць і атрымала высокую ацэнку ў гледачоў. Інструстамі была прадстаўлена работамі настаўніцы К. Дубнавіцкай.

Каля дзесяці самадзейных мастакоў прынялі ўдзел у рабоце выстаўкі.

А. МІЦКЕВІЧ,

Рэчыца.

МУЗЕЙ У ЦЭХУ

У кавальскім цэху Гомельскага ордэна Леніна завода «Гомсельмаш» імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка створаны і пачаў дзейнічаць музей працоўнай славы. У яго экспазіцыю увайшлі матэрыялы і дакументы, па якіх можна не толькі прасачыць усю слаўную, амаль паўвекую гісторыю цэха, але і зазірнуць у заўтрашні дзень калектыву. Сярод экспанатаў — кнігі беларускіх пісьменнікаў, якія сустракаліся з калектывам цэха, фотаздымкі, на якіх адлюстраваны гэтыя цёплыя, сяброўскія сустрэчы. На іхнай з кнігі — аўтаграфі.

Ініцыятыва наваляў, якія стварылі свой цэхавы музей, знайшла гарачы водгук у калектывах іншых цэхаў завода.

В. СЯМЕНАУ.

У САЮЗЕ ПІСЬМЕНнікаў

11 лістапада ў Доме літаратуры адбылася справаздачна-выбарчая прафсаюзная канферэнцыя Саюза пісьменнікаў БССР.

Выбраны новы склад мясцома. Старшыняй новага мясцома абраны пісьменнік Леанід Леванавіч.

На станцыі Льва Талстога

На станцыі Леў Талстой (былой Аставава) у Ліпецкай вобласці ў доме, дзе прайшлі апошнія дні жыцця вялікага пісьменніка, адкрылася новая экспазіцыя філіяла Дзяржаўнага музея Л. М. Талстога. Яна падрыхтавана да 150-годдзя з дня нараджэння пісьменніка, якое спадняецца ў 1978 годзе.

Тут усё захавалася ў тым выглядзе, як было ў час смерці Льва Мікалаевіча. Тэла ж шпалеры, на якіх відаць абвядзены ў дзень смерці цень профілю Талстога, абстаноўка, асабістыя рэчы пісьменніка.

У экспазіцыі — чыгуначны білет, які Леў Мікалаевіч узяў на станцыі Шамардзіно 28 кастрычніка 1910 года ў бок Растова. Захаварэўшы, Талстой выйшаў у Аставава за 350 кіламетраў ад Яснай Палыны.

Паслядоўна, у хранікальным парадку расказваецца аб апошнім тыдні жыцця Л. М. Талстога. Тэлеграфы і газетныя паведамленні расказваюць аб тым, як трывожыўся за яго лёс

увесь свет, з якой любоўю адносіліся да пісьменніка акружаючыя. Каб не перашкаджаць хвораму, чыгуначнікі перасталі даваць свесткі. У Аставава з'ехаліся родныя, урачы, сябры.

Апасаючыся народных хваляванняў, жандары ўзмацнілі ахоўу станцыі. Шыфраваныя тэлеграфы, выстаўлены ў экспазіцыі, адлюстравваюць напружаную атмасферу тых дзён.

Экспазіцыя завяршае раздзел «Талстой і сучаснасць».

Станцыя Аставава ў першыя гады Савецкай улады была названа імем Льва Талстога, а дом, у якім ён памёр, ператвораны ў музей. Старадаўняя гадзіннік на будынку ваказала і ў памалішанні спынены ў мінуўшчыню смерці вялікага пісьменніка. Яго імем названы мясцовыя сярэдняя школа, вуліца і плошча ў пасёлку, саўгас.

Ю. НІКАНАУ,

нар. ТАСС.

Ліпецк.

«І ВОСЕНЬ СТАЛА, ЯК ВЯСНА!»

Спраўды, забываешся на лістападаўскую непагадзь, калі насуперак золкім прыцемкам свецкай, нават увечары, вязгасныя сонечныя промні. Промні гарачага, яркага фестывальнага сонца, што ўжо 5 дзён як узыхло над нашай рэспублікай. І надзвычай урадлівая ніва сёлетняй, чацвёртай «Беларускай музычнай восені», мяркуючы, хаця б, па такіх лічбах. Каля 1,5 тысячы удзельнікаў; амаль 340 канцэртаў за фестывальную дэкаду; да таго ж, у сярэднім па 25 шэфскіх мерапрыемстваў за дзень. А пухлая брашурка ў «восенскай» вокладцы — календарны план, дзе спісным шрыфтам пазначаны склад удзельнікаў і канцэртныя маршруты, — пераконвае: няма на беларускай карце «белых плямаў», не запоўненых промнямі фестывальнага сонца. Вось геаграфія толькі сённяшняга дня: Меціслаўскі і Наваполацк, Брэст і саўгас у Талачынскім раёне, Дзяржынск і Жлобін, Воранава і сяло на Століншчыне — ды паўтара дзесятка іншых пунктаў.

Музычнае жыццё спраўна пульсуе па ўсіх «артэрыях» і «капілярах»: праз гарадскія і сельскія дамы культуры, палады культуры прад-

прыемстваў і санаторныя клубы, актавыя залы навучальных устаноў, студый тэлебачання, эстрады кіна-тэатраў пралягаюць яго маршруты. «Сэрца» ж застаецца ў Мінску. І тут нават самы пераборлівым гледачам і слухачам лёгка разгубіцца. Адначасова на чатырох сцэнічных пляцоўках праходзяць выступленні гасцей рэспублікі і беларускіх выканаўцаў. Для наведвальнікаў філармоніі — фестываль сімфанічнай і камернай музыкі; фестываль майстроў опернага і балетнага мастацтва — у Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры БССР; народная песня і танец пануюць у зале акруговага Дома афіцэраў; Палац спорту запрашае на эстрадныя праграмы.

«Беларуская музычная восень», якая перарастае межы традыцыйнага свята мастацтваў, становіцца заключным урачыстым рапартам савецкага мастацтва нашаму народу. Больш прадстаўнічым стаў «кворум» выканаўцаў, багацей і яркавей выглядае рэпертуарная афіша фестывалю, значна павялічыўся аб'ём выступленняў у розных жанрах гасцей з братніх сацыялістычных краін.

Варта прыгадаць хаця б не-

каторыя імёны артыстаў, назвы мастацкіх калектываў, знаёмыя нам раней або адкрытыя ў гэтыя дні. Народныя артысты ССР — кампазітар В. Салаўёў-Сядой, праслаўлены бас Б. Штокалаў, выканаўца танцаў народаў свету М. Эсамбаеў, маладая салісты савецкага балета Л. Семіянка і А. Гадую, заслужаная артыстка Латвійскай ССР І. Цікусэ, заслужаны артыст РСФСР Д. Башкіраў... Украінская «Трэмбіта», літоўская «Летува», малдаўскі «Флуэраш»,

каракскі «Мэнга»... Чэхаславацкі скрыпач Ч. Паўлік, кубінскі гітарыст Л. Браўэр, румынскі камерны аркестр... Заслужаныя артысты РСФСР В. Варанец і Б. Бруноў, Міра Унгар з Югаславіі, ансамбль «Хэп-энд» з Польшчы, вакальна-інструментальныя групы «Аісі» (Грузія), «Дос-Мукасан» (Казахстан)... Колькі яшчэ гасцей, не гаворачы ўжо пра музыкантаў і танцораў Беларусі: бадай што кожны калектыў рэспублікі ўдзельнічае ў фестывалі.

Вечарам 14 лістапада па ўсіх абласцях прагучалі канцэрты адкрыцця. Асабліва ўрачыста прайшло яно ў Беларускай тэатры оперы і балета. А 23 лістапада стракатая музычная фарбы заключнага канцэрта напоўніла вялікую залу мінскага Палаца спорту. Але фестываль на гэтым не скончыцца: яшчэ назаўтра пачуюць яго развіталыя акорды ў многіх кутках гасціннай Беларусі.

С. ВЕТКА.

«Флуэраш».

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА.

Пошукі вядуць да поспеху

Са справядачна-выбарчага сходу партарганізацыі СП БССР

Год 1977-ы — асаблівы, знамянальны. Савецкая краіна адзначыла 60-годдзе Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Прынята новая Канстытуцыя СССР. Гэта год актыўнага палітычнага жыцця нашага народа. Савецкія людзі сустрэлі Кастрычніцкі юбілей вялікімі здзяйсненнямі на ўсіх напрамках камуністычнага будаўніцтва. Унеслі свой уклад у агульную справу і беларускія пісьменнікі.

Наколькі значны гэты ўклад, якімі дасягненнямі сустрэла беларуская літаратура 60-годдзе Савецкай улады, якія задачы патрэбна рашыць у будучым — аб гэтым ішла гаворка на справядачна-выбарчым партыйным сходзе Саюза пісьменнікаў БССР, які адбыўся 15 лістапада ў Доме літаратара.

— Уся дзейнасць партыйнай арганізацыі ў гэтым годзе, — сказаў у справядачным дакладзе сакратар партбюро СП БССР Мікалай Кругавых, — праходзіла пад знакам дастойнай сустрэчы 60-годдзя Кастрычніка, абмеркавання новага Асноўнага Закона Савецкай дзяржавы.

Дакладчык адзначыў, што 1977 год для беларускай літаратуры быў асабліва прадуктыўны. Ён назваў шэраг літаратурных твораў: прозы, паэзіі, драматургіі, публіцыстыкі, што выйшлі як у выдавецтве «Мастацкая літаратура», так і ў беларускім перыядычным друку. Акрамя гэтага, у Маскве ў перакладзе на рускую мову ўбачылі свет 30 кніг нашых аўтараў.

М. Кругавых спыніўся на рабоце творчых секцый і камісій Саюза пісьменнікаў. Актыўна працавала на працягу года секцыя дзіцячай літаратуры, якую ўзначальвае Павел Кавалёў. Яна, напрыклад, правяла пасяджэнне ў школе № 21 г. Мінска на тэму: «Жыццё школы і піянерскай арганізацыі ў творах беларускіх пісьменнікаў». Там вялася размова не толькі аб тым, што напісана для дзяцей нашымі аўтарамі, але і наогул аб выкладанні ў школах беларускай

мовы і літаратуры. Было выказана шэраг канкрэтных прапановаў.

Секцыі паэзіі і прозы вялікую ўвагу звярталі на творчасць маладых літаратараў. На пасяджэннях абмяркоўваліся творы аўтараў, якія падалі заявы аб прыёме ў Саюз пісьменнікаў.

У гэтым годзе пэўную работу па прапагандзе творчасці пісьменнікаў нашай рэспублікі правяло Бюро прапаганды мастацкай літаратуры. На сустрэчы з працоўнымі горада і вёскі неаднаразова выязджалі пісьменнікі, паэты, крытыкі самых розных пакаленняў. Тэматычныя вечары вядучых паэтаў і празаікаў, дні літаратуры ў абласцях — усё гэта, безумоўна, садзейнічала прапагандзе беларускай літаратуры.

Далей дакладчык расказаў аб той рабоце, якая праводзіцца ў Саюзе пісьменнікаў па паляпшэнню бытавых умоў, па ўмацаванню творчай садружнасці з працоўнымі калектывамі, адзначыў некаторыя недахопы ў дзейнасці партыйнага бюро.

У заключэнне М. Кругавых выказаў упэўненасць, што беларускія літаратары з гонарам выканаюць задачы, якія пастаўлены перад імі партыяй і народам.

Выступаючы на сходзе камуністы ўсебакова аналізавалі работу партыйнага бюро, таварылі аб дзейнасці сваіх калектываў у юбілейным годзе, прынялі рашэнне ўскрываць недахопы.

— На сённяшні дзень асабліваю трывогу выклікае стан нашай крытыкі, — сказаў Алесь Асіпенка. — Яна больш схільна да аналізу агульных, маштабных з'яў, а не канкрэтных. Часам пішуча хвалебныя рэцэнзіі на кнігі, якія гэтага не заслугоўваюць.

Прамоўца адзначыў, што ў апошні час у атрадзе нашых крытыкаў не з'явілася ніводнага новага імя. Як

палешшыць, ажывіць гэтую работу — непасрэдна клопат партыйнага бюро.

Гаворачы аб мастацкіх творах, Геннадзь Бураўкін адзначыў, што проза сур'ёзна павярнулася да з'яў сучаснага жыцця. Але ў нашай паэзіі, асабліва маладой, недастаткова грамадзянскага пафасу. Чаму нестася пафасу паэзіі? Тут існуе многа праблем, якія, падкрэсліў прамоўца, партыйная арганізацыя павінна глыбока і ўсебакова прааналізаваць. Яна заклікана прымаць дзейсныя захады, накіраваныя на тое, каб актыўна спрыяць развіццю літаратурнага працэсу. Г. Бураўкін выказаў крытычныя заўвагі на рабоце партыйнага бюро і па справядачнаму дакладу.

Ён таксама звярнуў увагу прысутных на недастаткова спрыяльны бытавыя ўмовы работы ў часопісе «Маладосць», абгрунтаваў падкрэсліў неабходнасць пашырыць памер часопіса.

Нямала таленавітай моладзі ідзе ў нашу літаратуру штогод. І каб маладыя літаратары выраслі ў сапраўдных майстроў слова, ім патрэбна дзейсная дапамога старэйшых пісьменнікаў, крытыкаў.

— Моладзь імкнецца выказаць праўду жыцця, але каб яны сталі сапраўднымі праваднікамі марксісцка-ленінскіх ідэй у літаратуры, іх патрэбна выходзіць, — сказаў у сваім выступленні сакратар праўлення СП Иван Чыгрынаў. Далей ён расказаў аб той рабоце, якая праводзіцца ў Саюзе пісьменнікаў з маладымі аўтарамі. Для гэтага, выкарыстоўваюцца такія формы, як правядзенне рэспубліканскіх і абласных семінараў і нарад, абмеркаванне іх творчасці на пасяджэннях секцый і прэзідыума

праўлення Саюза пісьменнікаў. Нарэшце, існуе шчыльная асабістая творчая сувязь маладых аўтараў з вопытнымі літаратарамі. Гэта своеасабліва і карысная школа.

Акрамя гэтага, моладзь шырока прыцягваецца да паездак па рэспубліцы, дзе выступае перад працоўнымі. Саюз звяртае ўвагу і на работу мясцовых літаб'яднанняў.

Наша рэчаіснасць патрабуе, каб літаратары глыбока разумелі сэнс працэсу, які адбываецца сёння ў жыцці, умелі заўважыць новае, прагрэсіўнае. А таму яны павінны сур'ёзна, аналітычна разбірацца ва ўсіх гаспадарчых пытаннях.

Аб гэтым гаварыў першы сакратар праўлення СП БССР Иван Шамякін. Аналізуючы работу партбюро, ён адзначыў, што на партыйных справядачных сходах патрэбна праводзіць сапраўдны аналіз твораў, літаратурнага працэсу, каб потым рашэнні сходу былі ў аснове работы ўсяго Саюза пісьменнікаў, каб на іх маглі спасылацца ў сваёй рабоце і творчыя секцыі.

У спрэчках выступілі таксама камуністы Уладзімір Юрэвіч, Эрнест Ялугін, Алесь Рыбак, Віктар Ракаў.

У час зацікаўленай і шырокай размовы, што вялася на сходзе, было выказана шэраг заўваг, прапановаў, якія, безумоўна, садзейнічаюць актывізацыі работы партыйнай арганізацыі пісьменнікаў.

Абраны новы склад партыйнага бюро Саюза пісьменнікаў БССР. Яго сакратаром выбраны Мікалай Кругавых, намеснікам — Павел Кавалёў, Леанід Дайнека.

У рабоце справядачна-выбарчага сходу СП БССР прынялі ўдзел загадчык сектара ЦК КПБ А. Кудравец і першы сакратар Партызанскага райкома партыі г. Мінска В. Савіч.

КАСТРЫЧНІЦКІ ПОСТУП ТАЛЕНТАЎ

Задатакрылы асенні лісток і пывучая ліра — паэтычныя сімвалы ўсеагульнага свята песні, музыкі і танца, свята шчырай дружбы і брацтва савецкіх людзей — зноў паклікалі гледачоў на сустрэчу з паўпрадэмай шматнацыянальнага мастацтва Краіны Саветаў. 14 лістапада па рэспубліцы пачаў шэсце фестываль мастацтваў народаў СССР.

Своеасаблівым цэнтрам фестывалю стаў у гэты дзень горад-герой Мінск. На ўрачыстае адкрыццё свята ў Акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета БССР прыйшлі рабочыя сталічных прадпрыемстваў, будаўнікі, хлебаробы прыгарадных гаспадарак, прадстаўнікі партыйных і савецкіх органаў, члены творчых саюзаў, педагогі і вучоныя, студэнты і воіны.

— Сёння мы адпраўляем наш фестывальны карабель у чацвёртае плаванне, — сказаў старшыня аргкамітэта, міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч. — Гэта свята стала добрай традыцыяй, арганічна ўпісалася ў музычнае жыццё рэспублікі і краіны. Час аўтарытэтная і пераважна засведчыў, што «Беларуская музычная восень» — плённая форма ўзаемаўбагацэння культур народаў

СССР, ідэйна-эстэтычнага выхавання працоўных сродкамі музычнага мастацтва.

У канцэрце адкрыцця, які стаў велічнай уверцюрай да фестывалю, прагучалі песні аб партыі, аб Радзіме і рэвалюцыі, аб непарыўным брацтве савецкіх народаў. Гледачы з захапленнем прынялі выступленні праслаўленых майстроў сцэны — секстэта і ансамбля скрыпачоў Вялікага тэатра Саюза ССР, салістаў гэтага тэатра — лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР, заслужанай артысткі РСФСР Л. Семіянка і заслужанага артыста рэспублікі А. Гадунова, лаўрэата міжнароднага конкурсу Г. Калінінай, маладога сьпевака І. Марозава. Сваё непаўторнае мастацтва паказалі карацкі пацыянальны ансамбль танца «Мэнга», аркестр народнай музыкі «Фдуераш» з Малдавіі, акадэмічны ансамбль песні і танца «Летува», Акадэмічная харавая капэла і народны хор БССР, Дзяржаўны сімфанічны аркестр рэспублікі, іншыя калектывы і выканаўцы. Вялікі поспех выпаву на долю папулярнай спявачкі, заслужанай артысткі РСФСР В. Варанец, беларускіх спявакоў — лаўрэатаў міжнародных конкурсаў В. Кучын-

скага, А. Рудкоўскага і іншых.

Старажытны Віцебск аплэдзіраваў у гэты дзень майстэрству спевакоў і танцоўраў Омскага народнага хору. Яны паказалі арыгінальную праграму, у аснове якой імятэатральнае песеннае багацце далёкага Сібірскага краю. У Гомелі выступіў ансамбль песні і танца «Славуніца» з Днепрапятроўска, у Брэсце — Дзяржаўны ансамбль танца БССР.

Гродзенцы цёпла прынялі артыстаў вакальна-інструментальнага ансамбля старадаўняй музыкі «Мадрыгал» і народную артыстку СССР Л. Кабіраву, у Лепелі з вялікім поспехам прайшоў канцэрт народнага аркестра БССР імя І. Жыноўца. Сустрэчы працоўных з майстрамі мастацтваў саюзных рэспублік адбыліся ў Лідзе, Хойніках, Оршы, Бабруйску, Мазыры, Шчучыне, у в. Агароднікі Бирозаўскага раёна, у іншых гарадах і вёсках рэспублікі.

Свята мастацтва савецкіх народаў узяло ўпэўнены старт. У добры шлях, фестываль!

На канцэрце адкрыцця фестывалю ў Акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета БССР прысутнічалі таварышы А. Н. Аксёнаў, Ц. Я. Кісялёў, А. Т. Кузьмін, Н. Л. Сняжкова.

БЕЛТА.

ЧАСОПІСЫ Ў ЛІСТАПАДЗЕ

«ПОЛЫМЯ»

Нумар адкрываецца паэмай Г. Бураўкіна «Ленін думае пра Беларусь». Часопіс змяшчае новыя вершы П. Панчанкі, П. Броўкі, Р. Барадуліна. Проза прадстаўлена дакументальнай аповецю П. Ткачова «Быў месяц кастрычнік» і раманам Л. Дайнекі «Людзі і маланкі» (замятанне).

Пад рубрыкай «Публіцыстыка» — артыкул В. Мартавінкі «КПСС — авангард савецкага народа», выступленні І. Шамякіна, М. Аляксандрава, М. Цярэшні, С. Рубанова, І. Лучына на тэму «Дзе Радзіма — наш лёс», М. Карпенка выступіла з нарысам «Галіна і дрэва», Я. Вабосаў — з артыкулам «Лад жыцця — сацыялістычны», «Пад сцягам інтэлекцыяналізму» — так называецца артыкул Ц. Саладкова.

У раздзеле «Крытыка і літаратурнаства» — артыкулы В. Івашына («Літаратура, народная Кастрычнікам») і М. Арохі («Мастацкі летапіс рэвалюцыі»). Новыя кнігі рэцензуюць У. Івашын і В. Мядзінка (у сааўтарстве), Г. Напрэў, М. Лазарук.

Як заўсёды, у часопісе змяшчаецца хроніка культурнага жыцця.

«МАЛАДОСЦЬ»

Друкуюцца вершы паэтаў розных пакаленняў — П. Броў-

кі, П. Панчанкі, Р. Барадуліна, С. Законнінава, У. Скарынін, Л. Тарасюк, А. Салтана, У. Маррудава, В. Іпатава пераклада з кіргіскай мовы верш С. Дзюсуева «На беларускай зямлі», У нумары аповець П. Ткачова «У Шушы, ля падножжа Саяна...» і пачатак аповеці Я. Ермаловіча «Малады старшыня».

«Мы — дзеці тае, рэвалюцыя» — выступленне першага сакратара ЦК ЛКСМБ К. Платонава. На анкету «Маладосці» — «Рэвалюцыйныя традыцыі. Яны мы іх разумеем» — адназваюць вядомыя людзі рэспублікі: доктар фізіка — матэматычных навук У. Спрынджук, фрэзероўшчык Мінскага транктарнага аб'яднання А. Прымана, брыгадзір праходчыкаў вытворчага аб'яднання «Беларусалій» У. Шульга, даярня саўгаса «Бярозкі» Гомельскага раёна Н. Таўсцяноў, камбайнеры саўгаса «Сігналь» Ветнаўскага раёна А. Марцінкевіч і А. Ясьноў.

У нумары — артыкулы С. Грахоўскага «Песні чырвананосных дзён» аб рэвалюцыйнай паэзіі 20-х гадоў, нататкі А. Слесарэнкі «Кадры, у якіх жылі рэвалюцыя», нарыс У. Ліўшыца «Чалавек з легенды» — пра нашага земляка М. Мандрынава, які аддаў жыццё за Савецкую ўладу на Чучотцы; нарыс А. Гаўрона «Салодкі хлеб», рэпартаж Д. Патыні «Далёкае блізкае» і іншыя матэрыялы

Генадзь Бураўкін заявіўся ў паэзію тады, калі «адмілі ў нябыт панегірыкі сціплым віншам, спешнай сябе». Шчаслівае спалучэнне ўласнай маладосці з усеагульнай прасветленасцю тагачасных настроў надзвычай спрыялі імкліваму выяўленню яго энергічнай натуры. Аптыміст ад прыроды і на глыбіннай сутнасці свайго даравання, ён без асырагі і развагі імпульсна рынуўся ў зіхатлівы вір жыцця, бачачы ў ім перш-наперш вясклавыя фарбы:

Сёння я незвычайна радасны,
Ну, не хлопец — усмешка адна:
Цеплынёю дваццаціградуснай
Абагрэла мяне вясна.

А каб сум, як атрутны стронцый,
Супыняючы кроў, не лез,
Вось вазьму ў спадарожнікі сонца
І на ноч не пушчу за лес...

Але не ружовая бесклапотнасць валодае сэрцам і пяром паэта. «Перапоўнены прагай жыцця», з юнацкай даверлівасцю ідучы з сонцам пад руку, ён ні на імгненне не забывае і пра цяжкія стронцы. Вось гэтыя дзве лініі — непасрэднае успрымання навакольнага і неадступнага заклапочнасці будучым, зліўшыся ў адну, сталі вызначальнымі для яго паэзіі, якую можна было б назваць лірычнай публіцыстыкай ці публіцыстычнай лірыкай. Усе, хто бачыў паэта дваццацігадовым, можа згадаць, як своеасабліва ён смяяўся. Задуманы, быццам зусім далёкі ад таго, што гаворыцца навокал, ён выбухова зарагоча, адкіне галаву, пачуўшы нешта пацешнае, і смех яго, падобны на бульканне вясновага ручая, гэтак жа раптоўна змоўкне, быццам прыхоплены марозам успамінаў. На твары зноў каменная замкнутасць, а пад цёмнымі шкельцамі акулараў, здаецца, мінулае прамільгне непагаснымі іскрынкамі.

Ён і цяпер такі няўрымслівы, хіба што болей строгаці ў яго абліччы. Неяк дужа рана ён насталеў:

Я часам сам сябе не пазнаю:
Разважлівы, спакройны і цяпрызю,
Пра маладосць бяспамарную маю
Усё часцей на мне прыходзіць роздум.
Я ўсё странэй да слоў сваіх і рун,
Трывожыць сэрца мне любая дробляз,
Нібы адназначна я за ўсё бяру,
Што ў цэлым свеце думаюць і робіць.

Гэтыя словы сказаны трохі спагадзя, чым прыведзены вышэй радкі. Што ж, усё заканамерна: «Блажен, хто смалоду быў молад. Блажен, хто вовемя созрел» (А. С. Пушкін).

Паэт справядліва гаворыць пра бяспамарнасць свайго юнацтва. Але ён гэтага не скажа і не можа сказаць пра сваё дзяцінства, растаптанае чорнымі конямі карнікаў, якія прыходзяць у сны аж да сённяшняга дня. І калі яму асабіста паншчавала — бацька вярнуўся жывым, то колькі яго аднагодкаў асірацела:

Мы нават і спаць не нлаліся
Без бацькоўскай пілоткі,
Усе ў медалях блішчастых
Хадзілі ў сяброў ля анна.
Шчаслівыя,
Мы не бачылі,
Што плакалі
аднагодкі,
Якіх сурова назвала
Бязбацькавічамі
вайна.

Вогненныя ўсплёскі вайны неаднаразова прасвечваюць з радкоў паэта, але з найбольшай яскравасцю яны выступаюць у паэме, прысвечанай трагедыі Хатыні, — неўміручым сімвале пакут усяго беларускага народа. Было ўсялякае: равы, што варушыліся ад закапаных жывымі людзей, калодзежы, укуптур папоўненыя дзецьмі, чорныя крэматыоры — канверсы пакутлівай смерці. У гэтым радзе стайць і будзе стаяць вечна Хатынь, вызвоўваючы сваімі жалобнымі звапамі напамін усяму чалавецтву аб пільнасці. І гэтая смерць, прынятая вярнітым людзям, можа, страшней за ўсё сваёй будзённасцю і масавасцю. Колькі вёсак, якім ніколі не ўстань з нябыту і не пачуць па сваіх пекалі гананкіх вуліцах жывога чалавечага слова, маглі б успомніць, як прадумана рабілася пачуванне злачыства людзямі — не, двухногімі пачварамі! — з выпетраным розумам і сэрцам:

...Мужыкі пойдла ў хлявы цягалі,
Гаспадыні нянычылі ў далонях
праснані.

А вёсню сцісналі ўжо абцугамі
Карнікаў чорныя грузавікі.
З ганнаў сонныя дзеці злятаюць
грамамі,
Маткі на іх спляваюцца хоць пінжакі
надзець,
Ад нулі засланяецца высахлымі
рукамі
Сівабароды нямоглы дзед...

Карціна, жудасная ў сваіх падрабязнасцях, праўдзіва і страшна намалёвана паэтам. Надоўга нам запомніцца такія радкі паэмы: «Грымнула каля прыпечка бярэма бярозавых дроў», «прабег

па учарашняй лужыне худы і акрыплы кот», «атрымаў першую аплявуку матчыну мурзаты падшыванец, што выбег па вуліцу басанож». Жыццёвыя рэаліі набываюць тут як бы сімвалічны сэнс. Не, нікога не сагрэюць гэтыя дровы, не, не варта баяцца за здароўе хлапчука-пестуха. І не чорны кот перабег дарогу — злавесны цень фашыскага штыка назаўсёды аддзяліў усіх хатынцаў ад жыцця. Праз некалькі хвілін, сагнанія ў пушы і яшчэ не верачы ў жахлівую непазбежнасць, спадзеючыся хоць на слабенькія праменьчыкі надзеі, яны ўбачаць яе, грывасю бессэнсоўнай жорсткасці, у асляпляльных звітках паспешлівага погляда, што заслоніць дыханне і затуманіць зрок:

Ужо не іскры,
а снапы пняльнага полымя
На галовы абрынуліся са страхі.
І людзі ад іх адбіваліся рукамі голымі,
І засвірчэлі на плячах кажухі.
Ад немага ірыку
абвалілася пуця.
Грымнулі вобзем дзверы,
І ўпала,
як чырвоны куль,
Халоднага снегу шумала
спляная бабуля,
А знайшла толькі імяню гарачых
куль.

Фашызм, як канцэнтраваная бесчалавечнасць, фанатычная ўнзўненасць аб беспакаранасці і ўсеветным планаванні, хоць і разбіты ўшчэнт на нашай зямлі, і пасля пераможнага салюта асеў бруднымі ашмёткамі там-сям на еўрапейскім кантыненте і далёка за акіянам. І гэта найбольш непакойць паэта. Будучы на восьмым Сусветным фестывалі моладзі, ён меў магчымасць асабіста пераканацца ў яго жывучасці, калі бязвуснае хуліганне ўзарвала бомбу над вокнамі школы, дзе жылі савецкія турысты. Ён згадаўся паэту і тады, калі яму раскаваў аб сабе югаслаўскі партызан:

Я не хвалюся,
Я трымаўся стойна.
Я загадаў замоўкнуць языку.
З заціснутай у кулаку лістоўнай
Яны тады адсеклі мне руку.
...
Ты чуеш,
як крычаць на пірсэ чайні?
А мне здаецца ў цемраці начной,
Што гэта ў гушчары лясным аўчарні
Задыхана снуголіца за спіной...

Неўміручасць барацьбітоў з фашызмам, прыгнётам і цемрашальствам, іх высакароднасць і непакарнасць паэт яскрава выявіў і ў «Чатырох песнях пра Эрнэста Чэ Гевару» — баявога наплетніча легендарнага Фідэля Кастра:

Спяём пра маёра,
Што жыў, як спрасаваны порах,
Якога не снора
Забудзе спалоханы вораг...

Гэты мужны воін свабоды загінуў ад здрады тых людзей, дзеля шчасця якіх змагаўся. Вось чаму паэту да агіды і ярасці ненавісныя тыя, хто ў гады найсуровейшых выпрабаванняў нашай Радзі-

ных пакаленняў, пачынаючы ад нарадавольца Мікалая Кібальчыча.

Паэт не дае разгорнутай біяграфіі першага касманаўта планеты. Гагарын паўстае перад намі як увасабленне лепшых рыс нашага сучасніка, у якім спалучыліся дапытлівы розум, душэўная шчодрасць, штохвілінная гатоўнасць да подзвігу ў імя нашай любімай Радзімы:

Ён любіў сонца.
Ён сам быў падобны да сонца,
Янім яго дзеці малююць —
З шырокай усмешнай
І вачамі, поўнымі святла.
Ён яго бачыў
і далёка-далёка —
За вёснай,
над соснамі,
І блізна-блізна —
ля самага крыла.

Яго вобраз, просты і даступны ў сваёй чалавечнасці, хвалюе да глыбіні сэрца. Гэта адчуванне ўзмацняецца яшчэ і тым, што ў аснову паэмы пакладзены момант тібелі першапраходцы Сусвету, асэнсавання яго жыцця і неўміручага подзвігу. Развітанне з вялікім сынам Зямлі і прымуслена паэта да грамадзянскага роздуму аб нашым веку, аб тым, як жыць і змагацца сучаснікам за новае, вартае чалавечага:

І ляжа на вагі гісторыі строгай
Наш горды і кляты век дваццаты,
І Рэвалюцыя ў ім будзе біцца,
як сэрца.
Будзем кропельнамі ірыві ў ім
пульсаваць мы самі,
І на век думна ленынская застаецца,
І ўсмешка гагарынская —
таксама.

Дыялог з векам — справа непазбежная і неабходная для кожнага чуйнага і сумленнага мастака. Ён увабраў у сябе не толькі найвышэйшыя дасягненні чалавечага розуму і найвялікшыя ўзлёты духу, але і настолькі катастрофічна ябвостраныя супярэчнасці, якіх, бадай, не ведала чалавецтва:

А ты глэдзіш
з халоднаю хітрыннаю
І лічыш склады вадародных бомб...

Гісторыя вучыць сурова, але не ўсё і не поўнасцю засвойваюць яе сумныя ўрокі. А між тым: «Колькі іх, забітых і забітых пад нагамі нашымі ляжыць!»

Аднак жыццё неадольнае. І ў імя яго свярджэння паэт славіць каханне ў шматлікіх вершах, што даўно атрымалі прызнанне шырокага чытача:

І мне не раз яшчэ салодка
Спаць на тугім тваім плячы
І, як маланкаю, дрыготка
Аб вусны вусны аплычы.

Святлонасць і ўзнёсласць пачуцця, надкрэсленая беражлівасцю да сяброўкі і спадарожніцы жыцця — характэрныя рысы інтымнай лірыкі паэта. Асаблівы каларыт ёй надае тое, што ўземаадносінны захаваных адбываюцца не ў кватэрным вакууме, а на ўлонні роднай прыроды, як бы пры непазрэдным удзеле яе.

Родная зямля заўсёды жывіла і будзе яна вечна жывіць паэтычнае слова. І нездарма столькі вершаў, светлых і працудных, паэт прысвяціў непаўторнай красе Беларусі. І мы разумеем яго смяноўнае прызнанне:

Я ўсё,
чаму мяне вучылі,
У сэрцы беражна збярю.
Ты (родная хата. — С. Г.) не становішся
чужал,
Хоць ганак твой імхом зарос,
І я на споведзь прыядзю зарос,
Сяду,
у цёплы цень бяроз.

Ён з поўным правам мог сказаць гордыя словы: «Я — твой трубак, таварыш камсамол». «Я з твайго неспакойнага племені, Партыя». Вобразы камісару, на абліччых якіх адсвечваюць водбліскі вялікай Рэвалюцыі, былі і застаюцца яго нязменным ідэалам. І, нягледзячы на складанасць рэальных сітуацый, на адступніцтва і прыстасаванства некаторых маладушных, паэт поўны веры ў нашыя справы. Ён з гошарам заяўляе:

Я ўдзячны лёсу,
што ва ўсе часы
Мая бланкітнавая радзіма —
Не засланіла мне чужой ірасы,
Мяне ад свету не адгарадзіла.

Вось гэтая шырыня погляду на свет, гатоўнасць успрыняць усё яго фарбы і адцелі, гукі і сугуччы, пакуты і радасці была і падалей будзе зарукай творчых поспехаў Генадзя Бураўкіна.

Сцяпан ГАЎРУСЕУ.

мы не толькі здрадзіў самаму святому — свайму народу і яго велічым ідэалам, але і запляміў свае прадажныя рукі крывёю нявінных дзяцей:

І за ім,
як злосная ваўчыца,
Што згубіла недзе ваўчанят,
Будзе вечна следам валачыцца
Чорны жах
бланкітных вачанят...

У тых выпадках, калі чалавечая годнасць прыгнана, зняважана, зганьбавана, паэт траціць межы свайму абурэнню. Але якою цэпынёю і пранікнёнасцю свецяцца яго словы, калі ён пачынае гаварыць аб самым драгім, што з'яўляецца сэнсам і мэтай нашага быцця, з якой спагадлівасцю і давер'ем раскрываецца яго сэрца ўсяму прыгожаму і высакароднаму!

Многа слаўных здзяйсненняў на рахунку савецкага народа ў пасляваенны час. Тут і аднаўленне разбураных і спаленых гарадоў і вёсак, якія, быццам феікс, усталі з попелу і нябыту. Тут і рукатворныя моры, і велічныя каналы, што здзіўляюць уяўленне сваёй грандыёзнасцю. Тут і палінная зпазья, якая не ведае сабе роўных у гісторыі. Паэт усё гэта прымае блізка да сэрца, але яму пайбліжэй тое, што адбываецца на роднай зямлі. У цыкле вершаў, прысвечаных Полацкаму нафтабуду, ён адзі з першых казаў сваё слова аб індустрыяльным пераўтварэнні краю. Характэрная, між іншым, аўтарская згадка, што найбольш інтэнсіўны фронт работ разгарнуўся на колішнім пярэднім краі. Зразумела, гэта выпадковасць, але выпадковасць знамянальная. Даўшы шэраг бытавых замалёвак, паэт падводзіць нас да думкі — тут пачынаецца новая дынастыя, дынастыя рабочых тых прафесій, якіх раней не было ў Беларусі.

Бясспрэчна, усё гэтыя здзяйсненні адлюстравалі наш неадольны і пераможны поступ у будучыню. Аднак самым яркім і для ўсяго свету нечаканым, як успышка зімавай малаці, з'явіўся эпахальны прарыў савецкага чалавеча ў космас. У ім як бы акумуляваліся рэвалюцыйная думка і воля многіх рэвалюцый-

ЗА АПОШНІЯ дзесяцігоддзі нарыс і публіцыстыка ў нашай савецкай шматнацыянальнай літаратуры заваявалі значнае і сталае месца. Бадай-што, цяпер не знойдзеш такога літаратурна-мастацкага часопіса і выдавецтва, нават газеты, якія б не друкавалі і не выдавалі больш-менш сістэматычна нарысаў і публіцыстычных артыкулаў. Цікаваць да савецкага нарыса, як з боку пісьменнікаў, так і асабліва чытачоў, узнікла яшчэ ў гады першых пяцігодкаў.

Павышэнне цікавасці чытачоў у наш час да літаратуры жывога канкрэтнага факта тлумачыцца згушчэннем, вялікай насычанасцю, змястоўнасцю жыццёвых з'яў. Дакументальная літаратура мае шырокую перспектыву, яна толькі пачынае разгортвацца. Гэта патрабуе і больш пільнай увагі да развіцця жанраў дакументалістыкі. У першую чаргу да праблем нарыса і публіцыстыкі. А праблем такіх шмат. Гэта паказаў аб'яднаны пленум праўленняў Саюза пісьменнікаў і Саюза журналістаў Літоўскай ССР, прысвечаны нарысу і публіцыстыцы. Пленум, удзельнікам якога мне давялося быць, адбыўся ў верасні гэтага года ў Клайпедзе. А на Украіне такі ж пленум адбыўся летась.

У дакладах старшыні Саюза журналістаў Альбертаса Лаурінчукаса і сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў Літвы Пятраса Бражэнаса «Дзесятая пяцігодка і праблемы мастацкага нарыса і публіцыстыкі» адзначаўся актыўны ўдзел пісьменнікаў і журналістаў у прапагандзе ідэй Камуністычнай партыі, задач дзесятай пяцігодкі, у паказе дасягненняў перадавікоў вытворчасці, мабілізацыі працоўных на выкананне і перавыкананне планаў дзевятай і дзесятай пяцігодкаў.

І ў дакладах, і ў выступленнях адзначалася, што нарыс і публіцыстыка ў літоўскай літаратуры выходзяць на шырокую дарогу, павялічваюцца цікавасць чытачоў да гэтых баявых надзеяных жанраў. Зразумела, што ў такім разе павінен быць і адпаведны клопат аб удасканаленні формы, паглыбленні, завастрэнні зместу дакументальных твораў.

Пытанні, якіх крануліся дакладчыкі і выступаўшыя на пленуме, наводзяць на роздум пра стаі і праблемы нарыса і публіцыстыкі ў нашай, беларускай літаратуры. У нас ёсць невялікая дасягненні. Асабліва ажывілася публіцыстыка ў сувязі з падрыхтоўкай да 60-гадовага юбілея Вялікага Кастрычніка і абмеркаваннем праекта новай Канстытуцыі. У нас складваецца сталае нарысавая літаратура. У яе фонд увайшло нямала высокамастацкіх твораў такіх аўтараў, як В. Палтаран, Я. Брыль, Я. Сіпакоў, П. Місько, У. Дадзімаў, В. Мыслівец і шмат іншых.

Больш-менш стала, сістэматычна наладжана выданне кніжак нарысаў. Выдавецтва «Мастацкая літаратура» пачало выпускаць серыю нарысаў «Рэспубліка, час, людзі», у якую ўваходзяць кнігі А. Казловіча «Дыханне», І. Панчанкі «Жодзінская хроніка», В. Якавенкі «Пакуль сонца ў зеніце», Г. Пашкова «Будзень як свята» і іншыя. Вышла двухтомная анталогія савецкага беларускага нарыса. Арганізавана выданне нарысавага штогодніка «Сучаснік», хутка чытачы пазнаёмяцца з яго першай кнігай. Выдаваліся зборнікі нарысаў, прысвечаныя пагранічникам, падрыхтаваны да выдання зборнік пра работнікаў міліцыі. Выдавецтва «Ураджай» час ад часу выпускае зборнікі

нарысаў, якія друкаваліся ў газетах.

Ёсць грунтоўныя падставы чакаць значнага росту нарысавая-публіцыстычнай літаратуры. Аднак жа трэба не толькі чакаць, але і прыкладваць нейкія намаганні для арганізацыі гэтага віду літаратурнай творчасці, разумеючы пад гэтым увесь працэс, ад збору матэрыялаў да выдання. А калі гэта так, то клопат пра якасць нарысавая-публіцыстычнай літаратуры, выхаванне аўтарскага складу, арганізацыя, скіраванне творчага патоку набываюць асаблівае значэнне.

Нарысу нельга крыўдаваць на крытыку, яна не абмянае гэтага жанру. Вялікую работу па аналізу, ацэнцы мастацкай вартасці нашай дакументалістыкі прарабілі літаратуразнаўцы А. Лысенка і У. Юрэвіч. Але ж нарыс патрабуе не

любое надвор'е няма. Адно, што зрабіў Караткевіч у дрэннае надвор'е — выцягнуў сваім трактарам грузавік, які заграў у дарозе. І ўсё.

У самым канцы нарыса мы давядземся, што Рыгор Караткевічу як звеннювому механізаванага звяна л'янаводаў прысуджана Дзяржаўная прэмія СССР. З'ява незвычайная, а пададзена як голая факт. Які ўраджай ільновалакна і як ён са сваім звяном яго дабіўся, з нарыса нельга даведацца. Скажана толькі, што Рыгор Караткевіч за дзевятую пяцігодку сэканоміў 190 цэнтнераў гаручага на 1.254 рублі і запасных частак на 1.870 рублёў, а сацыялістычныя абавязанствы выканаў на 180 працэнтаў.

Рыгор Караткевіч — вынаходца, рацыяналізатар. «Тэхнічныя прыдумак» у Каратке-

вую інфармацыю пра новыя прыёмы і метады ў вытворчасці, напэўна ж, паказваючы гэта праз чалавека, праз яго характар. Іншая справа, што ў нарысе не павінна быць голай тэхналогіі, гэта клопат спецыяльнай літаратуры — навуковай і папулярнай.

У апошні час з'явілася нямала нарысаў і публіцыстычных выступленняў, у якіх так ці інакш закранаецца праблема аховы прыроды, захавання чысціні прыроднага асяроддзя чалавека. У многіх з іх вынікае, я сказаў бы, пацыфіскасць стаўленне да прыроды — ахоўваць прыроду — значыць, не кранаць яе. У добрым нарысе В. Карамазова «Векавое» («Польмя», № 3, 1977) праікае нотка шкадавання лесу, жаданне захавання яго ў натуральным стане.

Аўтар шкадуе, што абышоў-

ў заповедных зонах і, пакуль што, на далёкай поўначы. Сёння лесам трэба карыстацца ашчадна, умеючы, дбайна яго аднаўляць.

Наогул, немагчыма захоўваць прыроду некранутаі. Чалавечы грамадства не можа жыць, не карыстаючыся самымі разнастайнымі багаццямі прыроды. Усё, чым карыстаецца чалавек, дае зямля, прырода, нават тыя штучныя, сінтэтычныя вырабы, якіх няма ў прыродзе, якія, можа, прырода сама прадбачліва не стварала, чалавек вырабляе з яе элементаў. Багаццямі прыроды трэба карыстацца разумна, і абавязкова аднаўляць тыя, якія падаюцца аднаўленню. У гэтым плане ёсць мноства праблем, вартых увагі не толькі вучоных, але і пісьменнікаў.

Наша дзяржава робіць шмат для захавання ў чысціні прыроднага асяроддзя. Не шкадуючы, затрачваюцца вялікія сродкі на ачыстку рачных і марскіх водаў, ачыстку наветраў у гарадах ад прамысловых адыходаў. Але сёння страшнейшай пагрозай прыродзе выступае не прамысловасць з яе шкоднымі адыходамі, а цывілізаваны абывацель.

Неяк пры сустрэчы з старшынёй Аршанскага райвыканкома Аляксандрам Піліпавічам Белазаравым я спытаў у яго: якія навіны мае сельская гаспадарка Аршаншчыны?

— Навіны... — сумна паківаў ён галавой. — З'явіўся новы шкоднік. І страшны...

— А што гэта за шкоднік? — не без цікаўнасці спытаў я.

— «Жыгулі». Самыя сапраўдныя «Жыгулі». Аўтамашыны, адказаў ён. — Яны запускудзілі ўсё ляскі і пералескі, поймаў малых рэк, палянкі, сухадольныя сенажацікі сярэд паляў. Цэлае бедства. А яшчэ некаторыя гаспадары іхнія не іраміаюць наравце кош калгасных памідораў ці гуркоў, накарцаць мяшок бульбы, насекаць качаноў капусцы. Саманарыхтоўка. Павышэнне эфектыўнасці асабістага транспарту...

Мне давялося бачыць гэтыя стаянкі цывілізаванага дзікуна і драпежніка. У невялічкім, але прыгожым ляску на водападзеле некалькі вогнішчаў, наўкруж іх — бітыя бутэлькі, кансервы, бляшанкі, цэлафан, напера, вытантая, аблітая машынным маслам трава, ссечаныя маладыя дрэўцы, раскіданы буданчык з вешчяў...

Барацьба з забруджаннем прыроды заслугоўвае самай пільнай увагі публіцыстаў, пра гэта трэба весці гутарку з высокім напалам страсці, шукаць і раіць дзейсныя меры аховы яе, абароны яе ад цывілізаваных драпежнікаў.

Почаў з праблемай павышэння майстэрства і баявітасці нарыса, важным трэба лічыць далейшае пашырэнне яго тэматыкі. Існуе такая «тэорыя», пібы нарыс, публіцыстыка ажывляюцца толькі ў бурны час, трымаюцца на выдатных, выключных падзеях. Варта звярнуцца да нарыса Веры Палтаран «Дзіваціл», каб не павярнуць гэтай «тэорыі». У самы звычайны час, у самым звычайным жыцці, у рабоце і побочыя вясковых настаўнікаў, яна знайшла востры надзеянні, дзяржаўнай важнасці праблемы. Тут і будаўніцтва ўласнага дома, і догляд кабана і каровы, і адпаванне радоўкі, і клопат пра ахалак сена і... пра аўтарытэт і годнасць настаўніка ў такой сітуацыі.

Навукова-тэхнічная рэвалюцыя ў прамысловай і сельскагаспадарчай вытворчасці, роля работных, сялян, вучоных, інтэлігенцы ў развіцці і скарыстанні яе вынікаў, грандызныя задачы дзевятай пяцігодкі даюць базмерна багаты матэрыял для нарыса і публіцыстыкі.

Ёсць і свае цяжкасці ў развіцці нарыса. Гэты жанр распе, павялічваюцца ў аб'ёме. Раней (Заканчэнне на стар 6).

Ігнат ДУБРОЎСКИ

НЕ ТОЛЬКІ РАЗВЕДКА, АЛЕ І БОЙ

толькі ўвагі асобных крытыкаў і даследчыкаў. Удасканаленне яго — накірунак развіцця, павышэнне яго ўплыву на чытачоў павінны стаць клопатам усёй пісьменніцкай грамадскасці, і ў першую чаргу адпаведных пісьменніцкіх арганізацый і выдавецтваў.

Нарыс у беларускай літаратуры паступова ахоплівае ўсе сферы дзейнасці чалавека. Калі рапей ён меў характар дарожных уражанняў, выпадковых назіранняў, адлюстравання асобных з'яў пераважна вясковага жыцця, то цяпер усё большае і большае месца ў нарысе займаюць прамысловыя рабочыя, будаўнікі, вытворчыя калектывы, вучоныя, дзеячы культуры. Павялічылася ўвага да ўнутранага свету савецкага чалавека. Але ж пакуль што ў нарысах пераважае вясковая тэма.

Нарыс называюць жапрам разведкі новых з'яў жыцця, прызваным раскрываць новыя праблемы, новыя супярэчнасці, канфлікты, чалавечы характары. Аднак, думаецца, гэта звычайнае вызначэнне функцыі нарыса. Нарыс павінен весці не толькі разведку, але і бой на самым шырокім фронце, актыўна змагацца за новае, перадавое, якое нараджаецца, ваяваць супроць застарэлых, рудзінных праяў у жыцці. Такай ваяўнічасці часам не хапае нашаму нарысу.

Нарыс не можа быць ні байном, ні нават разведчыкам, калі ў ім падаецца набор фактаў без мастацкага аналізу, без вывадаў. А гэта яшчэ адраецца. У нарысе добрага, спрактыкаванага нарысіста Васіля Макарэвіча «Па самай высокай мерцы» («Польмя» № 5, 1977 г.) гутарка ідзе пра Рыгора Караткевіча, механіка, трактарыста калгаса імя Святрлова, што на Талачыншчыне. Як заяўляе аўтар, гэтаму чалавеку «мала якое надвор'е кладзецца ўноперак шляху». І вы, напэўна ж, чакаеце ўбачыць у нарысе, як Караткевіч працуе ў любое надвор'е. Цяпер гэта вельмі цікавіць чытачоў, бо дрэннае надвор'е два гады запар, а ў Беларусі праз кожныя тры-чатыры гады, лязжыць ўноперак шляху не толькі Караткевіча, але ўсіх механізатараў сельскай гаспадаркі. На жаль, дарэмная надзея, нічога ў нарысе пра работу Караткевіча ў

віча «ўга колькі!» За дзевятую пяцігодку яго вынаходствы далі калгасу 15 тысяч рублёў эканоміі. Факты, пададзеныя ў нарысе, сведчаць, што Караткевіч сапраўды вынаходца, але гэта не разгорнута і не паказана. «Грукаў малаток, бліскала аўтазварка, вурчаў такарны станок у калгаснай майстэрні да таго часу, пакуль не атрыманася тое, што было задумана», а самога вынаходцы, яго думак, пачуццяў, мук творчасці мы не бачым. Усё адбываецца вельмі лёгка і проста. Само...

Наогул, з матэрыялаў нарыса відаць, што Рыгор Караткевіч — асоба цікавая, таленавітая, дзейная, імусіць жа, мае пэўны індывідуальны характар. Цяжка паверыць, што яму «ўсё роўна, куды ехаць», як піша аўтар. Мова нарысаў Макарэвіча жывая, сакавітая, свежая, а ў гэтым нарысе і мова скупаватая. Ёсць недакладнасці: «Стругаючы плугамі раллю...» Раллю нечага стругаць плугамі, яна ўжо настругана, раз яна ралля, узаранае поле. Трактарыст «вёў трактар і азіраўся ці роўна перакульваюцца (?—І. Д.) на спіну барозны». Барозны не могуць перакульвацца за трактарным плугам, а толькі ўтварацца, перакульваюцца ж скібы.

Макарэвіч здолшы нарысіст, піша добрыя нарысы («Палыні і медуніца», «Трымаючы сувязь зямлю»). Варта было б яму прапрацаваць яшчэ над разглядаемым творам, разгарнуць, паказаць моцны, як адчуваецца, характар Рыгора Барысавіча Караткевіча, прадстаўніка механізатараў — асноўнай фігуры сучаснага сацыялістычнага земляробства.

Дарэчы тут сказаць пра так званы тэхналізм у нарысах, на які нарэдка звяртаюць увагу крытыкі. Нарысы часта пішуцца пра чалавека працы і паказваюць яго ў працэсе працы. Паказваць чалавека ў працэсе працы без элементаў тэхналогіі немагчыма, не будзе ні чалавека, ні працэсу працы. Цяпер, у час шырокага выкарыстання вынікаў навукова-тэхнічнай рэвалюцыі, укаранення ў вытворчасць новых тэхналогій, тэхналогія можа быць аб'ектам нарысаванага даследавання, прычынай новых супярэчнасцей. Нарэшце, нарыс павінен у папулярнай форме несці пэ-

шы Крычаўшчыну і Чэрыкаўшчыну, не знайшоў мачтавага, карабельнага лесу, які быў тут раней, дасягаў саракаметровой вышыні, з абалонню амаль на ўсю таўшчыню ствала, векам гадоў пад двэсце. А ці з'яўляецца сёння мачтавага, карабельнага драўніна важным відам лясной прадукцыі, з нарыса невядома.

Асноўнымі, калі не адзінымі, абаронцамі і захавальнікамі лесу ў яго цягліва-некранутым стане выступаюць, паводле нарыса, леснікі Дарафей Анацка, Сцяпан Анацка і Ліс.

Заслуга Сцяпана Анацкі падкрэсліваецца тым, што ён дабіўся адмены падсочкі на яго ўчастку, але ж яе недзе будучы праводзіць, павінны праводзіць, бо патрэбна смала для многіх відаў вытворчасці. Ляснік — важная фігура ў ахове лесу ды, бадай, зусім бездапаможная ў выдзненні лясной гаспадаркі. Усе тры леснікі ў нарысе вельмі добра пададзены (першага, Дарафея, ужо няма), дбайныя, любяць лес, ахоўваюць яго да самаахварансці рупліва, але ж не яны вырашаюць стан лесу сёння. Сёння лёс лесу залежыць ад выдзнення лясной гаспадаркі.

У нарысе падаюцца цікавыя матэрыялы з літаратурных крыніц аб драпежным гаспадаранні ў лясках у даўнія дэрэвалюцыйныя часы. Варта было б пацікавіцца, як выдзецца лясная гаспадарка сёння, тым больш, што, як вядома з газет, там яшчэ хапае і нядбайства, і перазамята, безгаспадарчага, а часам і шкоднага карыстання лесам. У аўтара была такая магчымасць, ён сустрэкаўся, як піша пра гэта, з дырэктарам лясгаса Сірапіным, разам з ім любіваўся таўшчынёю векавых дубоў. Тут бы дарэчы і пагаварыць пра лясныя справы.

Сёння карыстацца лесам так, як гэта вылося ну хоць бы сотно гадоў назад, нельга. Тады секлі гатовы лес, які не саджалі і не гадавалі, яго гадала сама прырода. У тых лясках былі і векавыя «перастаялыя» дубы, і мачтавыя сосны. У той час найдаражэй цаніўся карабельны лес. Сёння лес амаль што неспатрэбен на будоўлю караблёў. Сёння лес стаў гаспадаркай, карыстацца мы вымушаны ім па-іншаму, застаюцца лясам на здэсце і больш гадоў; на жаль, ці прыйдзецца. Натуральныя лясны засталіся толькі

НЕ ТОЛЬКІ РАЗВЕДКА, АЛЕ І БОЙ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

ён за рэдкім выключэннем не перавышаў памеру апаваданага аркуша. Цяпер ужо нарэдка з'яўляюцца нарысы памерам аповесці — пяць, дзесяць і больш аркушаў. Напрыклад, «Даверлівая зямля» Янкі Сінакова, «Надзвінскі летапіс» Вялянціна Мысліўца, «Пакуль сонца ў зеніце» Васіля Якавенкі і інш. Есць у рускай савецкай літаратуры і раманы-нарысы — «Золотое кольцо» М. Жэсцэна.

Наша жыццё дае багаты матэрыял для нарысаў, на месцы роўным аповесцям і раманам. Нярэдкая з'ява, калі цэлыя калектывы вызначаюцца наватарствам, працоўнымі подзвігамі, а некаторыя пісьменнікі (Сінаков, Мыслівец, Якавенка) гадамі назіраюць, вивучаюць, даследуюць жыццё і дзейнасць людзей такіх калектываў. Такія назіранні выліваюцца ў нарысы вялікіх памераў.

Але з вялікім нарысам нялёгка выйсці ў свет. Нават такі «тоўсты» часопіс, як «Полымя», за нарыс у сем-восем аркушаў бярыцца неохвотна і часцей дае ў скарачаным выглядзе. Такі часопіс, як «Маладосць», — вядлі бог мне памыліцца — вядлікіх нарысаў наогул не дае. У часопісах нарысу адводзіцца пэўная колькасць старонак, і не больш, не зважаючы на тое, што адбываецца ў творчым працэсе гэтага жанру. «Полымя» дае нарысы з працягам. Варта было б і «Маладосці» ўступіць іншы раз месца і таксама даваць добрыя вядлікіх нарысы з працягам. «Беларусь» — часопіс меншы па лістажу за «Маладосць» — і то дае нарысы з працягам (А. Кулакоўскі, «Родныя шыроты» — у васьмі нумарах за 1976 г.). Так ці інакш, а нарыс просіць шырэйшай дарогі ў свет.

Шмат добрых і цікавых нарысаў і публіцыстычных артыкулаў друкуецца ў газетах, але пра іх павінна быць асобная гаворка. Заўважу толькі, што разгортванне гэтых жанраў стрымлівае заўсёды скуная ілюстрацыя газетных палос. І тут адно выйсце — падаваць добрыя нарысы з працягам.

І яшчэ адно, — можа, самае важнае. выданне нарысаў асобнымі кніжкамі. У асноўным кнігі нарысаў выпускае выдавецтва «Мастацкая літаратура». Выдаюцца яны па раздзелу прозы і плануецца да выдання разам з мастацкай прозай. У выдавецтве цяпер вельмі завозна, тэхнічныя матэрыялы яго не адпавядаюць творчай плёнасці пісьменніцкай арганізацыі рэспублікі, і таму рукапісы знаходзяцца ў выдавецтве, ад згоды да выхаду ў свет — тры-чатыры гады.

Нарыс — жанр мабільны, падае, як правіла, вострыя надзённыя праблемы. Але і самыя вострыя праблемы за тры-чатыры гады знаходжання рукапісу ў працэсе выдання, — ды яшчэ год-два ў працэсе напісання, — могуць састарэць, а кніга страціць сваю ідэйную вяртасць. Неабходна змяніць парадак планавання і выдання нарысаў, каб яны маглі выходзіць не пазней як праз год пасля згоды рукапісу ў выдавецтва.

Нарыс паступова робіцца масавым відам літаратуры, і трэба клапаціцца, каб гэты жанр быў надзённа востры, баявы. Ён заслугоўвае ўвагі не толькі асобных артыкулаў у друку, абмеркавання на секцыі або камісіі Саюза пісьменнікаў, але і больш высокіх, больш уплывовых форумаў пісьменніцкіх арганізацый.

ПАСТАЯНСТВА І ПАСЛЯДОЎНАСЦЬ

ЗБОРНИК літаратурных партрэтаў і крытычных артыкулаў «Грамадзянскае сумленне мастака» — чацвёртая кніга Якуба Усікава. Чытачы вядомы яго даследаванні «Драматургія Кандрата Крапівы (нарысы аб станоўчым героі)», «Беларуская камядзя (ля вытокаў жанру)», «Беларуская камядзя (сучасны перыяд)». У апошнія гады аўтар актыўна выступаў у перыядычным друку не толькі па пытаннях драматургіі, але ў артыкулах і рэцэнзіях на асобныя кнігі закрэпаныя праблемы развіцця паэзіі і прозы, якія хвалілі яго. Лепшыя з гэтых публікацый і склалі чарговую кнігу Я. Усікава. Ідэйна-тэматычная скіраванасць пошукаў і роздуму даследчыка сфармулявана ў яе назве, а ў комплексе пытанняў, што ахоплівае тэма, яго ўвага найчасцей скіравана на праблему індывідуальнага стылю пісьменніка.

Ці трэба спецыяльна падкрэсліваць, што гэта адна з надзённых праблем крытыкі і літаратуразнаўства. Але важна адзначыць, што аўтар умее весці гаворку шырока, не ізалювана ад тэндэнцый і заканамернасцей развіцця жанру, літаратуры, ад светапогляду пісьменніка.

Разгляд творчасці З. Бядулі, старэйшыны беларускай літаратуры К. Крапівы, І. Шамякіна, К. Кірэенкі, А. Кулакоўскага, М. Ткачова, К. Губарэвіча і іншых сучасных беларускіх пісьменнікаў набывае грунт і сапраўдную шырыню на фоне гісторыка-тэарэтычных артыкулаў, якімі пачынаецца кніга, — «Плённыя традыцыі» і «Грамадзянскае сумленне мастака»; у першым з іх прасочваецца развіццё нацыянальнага мастацкага мыслення пад дэбратворным уплывам вялікай рускай літаратуры на беларускую, выкладзены цікавыя назіранні аб уздзеянні мегутных талентаў Пушкіна, Лермантава, Гоголя на неаждомага аўтара паэмы «Тарас на Парнасе», на Ф. Багушэвіча, М. Багдановіча, Цётку, З. Бядулю, Я. Купалу, Я. Коласа... У другім артыкуле тэма ўзаемазвязей літаратуры набывае новы паварот: аўтар паказвае, як пад уплывам братняй рускай беларуская літаратура ўзбагачалася ідэйна, як пашыраўся яе тэматычны круггляд і ўзмацнялася грамадзянскае гучанне. Гэта пацвярджаецца літаратурна-грамадскай дзейнасцю Ф. Багушэвіча і Цёткі, Купалы і Коласа, Броўкі і Куля-

Я. Усікаў. Грамадзянскае сумленне мастака. Крытычныя артыкулы, літаратурныя партрэты. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1976.

шова, творчасць якіх, па перакананні аўтара, — жывое ўвасабленне братняй садружнасці рускай і беларускай літаратур.

У кнізе знайшло ўвасабленне даўняе захапленне Я. Усікава драматургіяй, якой прысвечаны цэлы шэраг грунтоўных прац, змешчаных у трэцім раздзеле. Асабліва цікава для нас уяўляюць артыкулы «Адметнасць таленту» і «Заўсёды ў пошуку», у якіх раскрываецца творчае аблічча нашых вядучых камядзёграфіаў — К. Крапівы і А. Мекаенка. Прынцыпова важныя пытанні, звязаныя з асаблівасцямі тыпізацыі ў сатырычных жанрах, уздымаюцца ў артыкуле «Маштабнасць сатырычных характараў».

У матэрыялах, што складаюць кнігу, пераважае пазітыўная гаворка, паколькі ў полі зроку аўтара — творы, выпрабаваныя часам. Але калі ён натрапляе на спрэчныя пытанні, то не ўхіляецца ад прынцыповай размовы. Прыкладам можа служыць палеміка Я. Усікава з А. Матрунёнкам, аўтарам даследавання «Псіхалагічны аналіз у сучасным беларускім рамане», з яго вызначэннем характараў псіхалагізму ў творах І. Шамякіна.

Ці не шкодзіць Я. Усікаву шматтэмнасць, прамернае захапленне рознымі, далёкімі між сабой жанрамі, тэмамі, творчымі асобамі? Іншы раз і сапраўды літаратурныя і гістарычныя аналогіі даследчыка могуць падацца выпадковымі, але часцей за ўсё, пры бліжэйшым знаёмстве разумееш, што яны маюць пад сабой трывалы сацыяльна-гістарычны грунт.

Чаго нестae зборніку «Грамадзянскае сумленне мастака», дык гэта, бадай, разнастайнасці, арыгінальнасці літаратурна-крытычных жанраў; акрамя традыцыйнага артыкула, творчага партрэта, хацелася б бачыць тут эсэ, аперацыйны водгук на з'яву літаратурнага жыцця, агляд і г. д. Можа, таму не вельмі адчуваецца ў кнізе Я. Усікава пульс сённяшняга, надзённага літаратурнага жыцця, хоць мы і разумеем, што дамагчыся гэтага пры нашых тэмпах выдання кніг нялёгка для каго б там ні было.

Галоўная ж вартасць працы даследчыка, як нам здаецца, у тым, што ў ёй мала знойдзеш прыкмет літаратуразнаўчых догмаў, яна мае дастатковую аналітычную глыбіню і гнуткасць думкі, выразную партыйнасць пазіцыі аўтара пры разглядзе мастацкай тканіны твораў і літаратурна-мастацкага працэсу ў цэлым.

Міхась НЯХАЙ.

МОЎНЫЯ САМАЦВЕТЫ

Даўно і прыпліва, плёння збірае Георгій Юрчанка моўнае багацце роднай Меціслаўшчыны. Спецыялісты, пісьменнікі, аматары роднага слова карыстаюцца яго «Дыялектным слоўнікам» (1966), зборнікам «Народная сінаніміка» (1969). Шмат гадоў аддаў ён працы над шырока задуманым слоўнікам дыялектнай фразеалогіі, дзве часткі з якога выйшлі раней («І коціца і валіцца», 1972; «І сячэ і паліць», 1974). Трэці том, які далучыўся да іх зараз, — «Слова за слова», — сведчыць аб тым, што аўтар падыходзіць да вивучэння сучасных народных гаворак сваёй радзімы сістэмна і глыбока зацікаўлена, імкнучыся паказаць жыццё слова ва ўсёй паўнаце — у фанетычным, граматычным, семантычным, словаўтваральным, сінанімічным, ідэматычным і стыліявым планах.

У кнігах Г. Юрчанкі надзвычай багатая ілюстрацыйная частка. Кожны прыклад узяты з самога жыцця. Прыводзяцца

Г. Юрчанка. Слова за слова. Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Меціслаўшчыны. Мінск, «Навука і тэхніка», 1977.

канкрэтныя сітуацыі, а сам тэкст насычаны прыказкамі і прымаўкамі.

Семантычная частка, глумачэнні глыбока раскрываюць унутраны змест і слова, і выразу. І ўсё ж некаторыя адзінакавыя глумачэнні пажадана было б удакладніць. Выраз «(Палучаць) выспятка ад бога» лепш было б тлумачыць як «пакаранне за празмерны прэтэнзіі». Выраз «На ўвесе», бадай, правільней гучаў бы: «На прыкмеце, знаць патрэбу, кім чым цікавіцца на будучае».

Параўнанне слоўнікаў Г. Юрчанкі з матэрыяламі беларускіх гаворак паказвае ў іх як агульнае беларускае, так і пашыранае ў многіх месцах рэспублікі, занадтае тыпу «Строіць смешкі» (дзе кампанент «строіць, рабіць» распаўсюджаны на паўднёвым захадзе і на Магілёўшчыне). Выраз «Карона не спадзец» сустракаецца ў гаворках Пшчынскага раёна, а «Прынесць у пастанні» пачуты ў Талачынскім раёне. Выраз «З камароў нос» бытуе на Слаўгарадчыне і на Ашмяншчыне.

У працах Г. Юрчанкі звернута ўвага і на правільнае напі-

санне, на дакладны запіс мясцовых географічных назваў тыпу р. Вяхра (Віхра) — («Дыялектны слоўнік», 6), «за Сажом» («І сячэ і паліць», 130; «Слова за слова», 98). Апошняя яшчэ раз пацвярджае думку, што назва Сож пры скланенні мае наіскі па канчатку і з'яўляецца назойнікам мужычнскага роду (наводле У. М. Дабравольскага, на суседняй Смаленшчыне Сож жаночага роду). Цікава, што ў традыцыйных гаворках з'яўляецца таксама мужычнскага роду р. Случ на Случчыне, р. Гарынь на Брэстчыне і Дняпро на Б.-Кашалёўшчыне.

Прыемна адзначыць дакладную перадачу фанетычных адценняў і асаблівасці наіску: апсом, аустроіў, дорга, убрэгу — замест убрэгу, клуміць, нілізі, як угій, як свет (замест свят), без ума.

Ва ўсіх лексіка-фразеалагічных працах Г. Юрчанкі паслядоўна адзначаюцца ўсе граматычныя асаблівасці пры скланенні і спражэнні, даецца трыванне, кіраванне, час дзеясловаў, а таксама арыгінальнае азначэнне ступеняў дзеяння: пачынальнасць, узмацняльна-

шматкратнае, шматкратна-няпоўнае. Паметкі ад кнігі да кнігі ўдакладняюцца аўтарам і рэдактарам. Усебаковае апісанне кожнага слова, кожнага выразу становіцца вылучае багатыя працы Г. Юрчанкі на фоне дыферэнцыяльных слоўнікаў, якія не даюць поўнага ўяўлення ні аб сістэме гаворкі, ні аб якой-небудзь тэматычнай групе лексікі.

У канцы зборніка змешчаны слоўнічкі, у якіх растлумачаны словы з прыкладаў. Слоўнікі мясцовых слоў вельмі цікавыя і патрэбныя, без якіх многія мясціны ў тэксце былі б белымі плямамі. Аднак у ілюстрацыях сустракаюцца яшчэ мясцовыя словы, не разумеючы чытачы і якіх няма ў зборніках: аткаіць (263), блямба (115), дзядзец (21), увішчыць (76), ухадор (205), хінь (21); у зборніку «Слова за слова»: прітуга (15), грілюды (16), таган (37), гранок (125), лоск (132), чар (150), гагой (212), друк (212).

Новыя матэрыялы меціслаўскіх гаворак не толькі чаруюць, хвалюючы свежасцю народнага слова, але і дапамогуць (у гэтым можна быць упэўненым) пісьменнікам, журналістам, а таксама тэкстолагам у іх паўсядзённай рабоце.

Іван ЯШКІН.

КНИГАТИС

П. Ткачоў. Самае галоўнае. Штрыхі да партрэта Ільіча. Для дзяцей сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

«Факты — упартая рэч...», «Абаронца», «Салдат і вінтоўка», «Казенная маёмасць», «Здымае» — гэтыя і іншыя навалы (а ўсяго іх у зборніку дваццаць шэсць) сапраўды з'яўляюцца своеасаблівымі штрыхамі да партрэта Уладзіміра Ільіча Леніна — рэвалюцыянера, камуніста, чалавека. Гістарычная дакладнасць і выверанасць фактаў, умелая паддача іх — усё гэта робіць творы П. Ткачова вартымі ўвагі. З асаблівай цікавасцю яны будуць прачытаны тымі, каму адрасаюцца, — школьнікамі, якія вучацца жыць у Ільіча.

І. ВІШНЕУСКІ.

І. Птаінікаў. Найдорф. Аповесць. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1977.

Новая аповесць вядомага беларускага празаіка Івана Птаінікава «Найдорф» адразу знайшла шырыню водгук у чытача. Пасля выхаду не асобнай кнігай у «Мастацкай літаратуры», у тым жа 1976 годзе твор надрукаваў часопіс «Знамя». І вось аповесць убачыла свет у «Советском писателе» ў аўтарызаваным перакладзе В. Шчэдрой.

Прыхільнікі таленту пісьменніка зноў маюць магчымасць па вартасці апаніць шыракасць і глыбіню, з якой аўтар малае вобраз савецкага чалавека ў драматычных абставінах апошніх дзён вайны на беларускай зямлі, яшчэ раз праследуюцца глыбокім пачуццём любові і пашаны да народа-партызана, які спраціў кожнаму свайго чацвёртага жыхара.

І. ФЕДАРАУ.

Таіса БОНДАР

Не!

Не ўратаваць зямлю адчаем.
Да пратэстуючага «Не!»
Свой голас маці далучаю.
Не! — смертаноснае вайне,
Не! — узбраенню.
Цемрашалам
У турмах мару не згнаіць.
І будучыня вырашае:
Смяяцца — дзецям,
міру — быцц!
Трывога запеленгавана,
І што ні стрэл —
адзіны лёс —
Ва ўласным сэрцы знойдзеш рану
За мноства ад забойства вёрст,
І да сябе прытуліш сына...
Каб ззяў для ўсіх наступны дзень,
Мой кліч у голасе краіны!
Не! — гвалту над жыццём людзей,
Не пераможаны хваробы,
Не жыты невучтва, прыгнёт —
Што, збіўшы прыцалення вобад,
З зямлі падыме зоркалет:
Страх перад выміраннем? Горыч?
Не! Розум нас не пракляне.
Змагайся, свет.
Спрабуй свой голас!
Не! — узбраенню і вайне.

Плач на бацьку

Палі, вайной узрытыя...
Адуць
Расце праз думы
дзён маіх калоссе —
Сляды ў мінулым заржавелых куль
Знаходжу ў сваім сэрцы, сваім лёсе.
І зноў, і зноў не веру цішыні.
Дзесь захрыпіць салдат стары
ў шпіталі —
І ўздрыгнуць, захістаюцца агні
Ля п'едэсталяў,
і адступяць далі
За рысу паміж смерцю і жыццём,
Дзе з поля бою
зноў выносяць бацьку,
І столькі год яму —
ўжо не байцом! —

Пакутна паміраць, не папраўляцца.
Тры бульбіны, сыроваткі жбанок
На памінальны стол прыносяць памяць...
А ён бы жыў. Ён жыць і жыць бы мог!
Не веру цішыні, якая раніць,
Яе я асцярожна, па шматку,
Разгладжваю ў душы —
гады б не сцерці! —

Сляды ў мінулым заржавелых куль
Шукаючы ў асірацелым сэрцы.

Таццяна ДЗМІТРУСЁВА

Не страсай рамонаў белы дым,
Не шукай сцяжыну на пракосах —
І не кліч мінулыя гады —
Іх вада рачная змыла з плёсаў.
Ты не кліч мяне — не вернеш зноў
Раніцы стамлёнае дыханне,
Трапяткую радасць летніх сноў
І маё далёкае каханне.

Міхась СТРЫГАЛЁЎ

**Пад мерны крок
ваеннага аркестра**

У грудзях раптоўна сэрцу стане цесна,
калі пачую з плошчы незнарок:
пад мерны крок ваеннага аркестра
сівая гвардыя чаканіць крок.

Пле труба, ўзлятаюць рукі мерна,
і кроку ў такт грукоча барабан.
Пад мерны крок ваеннага аркестра
слязу змахнуў рукою ветэран.

Галоўны ўдар прыпомніў падпалкоўнік,
Беразіну, Барысаў у агні —
і вецер бою зноў апёк нам скроні —
яму і мне, малому ў тых дні.

На тварах — май і сонца Перамогі,
прыгожы горад над лукой ракі,
Чаканяць крок, не, марш спяваюць
ногі, —
ідуць, ідуць мае франтавікі...

Так, цесны свет, маленькая планета,
блакітная не праз касмічны дым, —

здаецца, гэтай музыкай сагрэта,
вялікая стала — бацькаўшчына ім,

Віктар РАКАЎ

Косіць на газонах дзед траву.
Пэўна ж, бачыць
не газон, а пожню.
Падымае ўгору галаву —
Час абедаць?..
Спахніўся позна...

Не ідзе старая, як раней,
Не нясе у ручніку паўдзёнак.
Не запахне —
аж душу кране —
Хлебам,
кропам,
агурком салёным,

Не нап'ецца дзед з глянца вады,
Не закурыць самасадку смачна,
І не папылье дымок табачны
Па лістве ў арэшнік малады.

Дзед цяпер у горадзе жыве,
Паабедаць едзе на трамваі.
Дровы на зіму — не ў галаве,
Паравое спраўна сагравае...

Падысці,
спытацца ў дзеда мо,
Ці адвык ён ад лясной дзялянкі?
Ці не хочацца яму дамоў? —
Не пайду...
Я ж сам такі —
сялянскі...

Мечыслаў ШАХОВІЧ

Распальваю агонь вялікі сэрца,
Каб ля яго цяпла маглі сагрэцца
Дзесяткі, а мо сотні душ стамлёных,
Каб ад гучання тонкіх струн ягоных
Усмішкі расцілі на сумных тварах,
Каб выспела маланка ў шэрых хмарах
І расхрыстала хмары з новай сілай,
Каб сонца на ўсё неба з'явілася!

Няхай гарыць касцёр нязгасны сэрца,
Пакуль яно ў грудзях нястомна б'ецца!

Якую сілу толькі сэрца мае,
Што боль усёй зямлі ў сабе трымае!
Скажы мне, сэрца, а якія вагі
Узважыць моцць крыўды і знявагі,
Што пасылае часта злая сіла,
Што, як асколкі, ты ў сабе насіла?!
Нясу у свет агонь нязгасны сэрца,
Каб людзі ля яго маглі сагрэцца.

Мы над прыродай дзікай гаспадарым,
Шануем лес, азёры і зарыю.
Ды незагойным болям і ударам
Для нас — збыдненне рэчак і бароў.

Схаваўся дуб — асілак у тумане
(Увенчаны бусліным ён гняздом).
Хвалюся: А вось яго не стане —
Асіраеце наш бацькоўскі дом!..

Хвалюся за кветкі і парэчкі,
За кожную травінку на лугах,
За кожнае птушынае гняздечка,
Што песцяць песні на сямі вятрах.

Знаходзяць мову з намі і асокі,
Калі мы закаханыя ў раку.
Нам аддае паклоны лес высокі,
Калі яму працягваем руку.

ПІСЬМЕННІК І ЧЫТАЧ

Літаратура ствараецца асобай і звяртаецца да асобы. Індывідуальны пачатак у ёй ахоплівае ўсё і знаходзіць сваё выяўленне і ў аб'екце паказу, і ў пазіцыі пісьменніка, і ў эстэтычным ідэале, і ў тым, як літаратурны твор успрымаецца чытачом. Аднак мэта пісьменніка не індывідуальная. Пісьменнік не толькі творца, але і дзеяч літаратуры, які выконвае выключна важную ролю ў працэсе ачалавечвання свету. Роля гэта асабліва ўзраста ў наш час, калі прыкметна пашыраецца сфера дзеяння маральнага пачатку ў жыцці сучасніка. Паўнапраўны ўдзельнік грамадскага жыцця і барацьбы, пісьменнік нясе сваю долю маральнай адказнасці перад людзьмі ў справе абароны гуманістычных ідэалаў і ў духоўным прагрэсе чалавечтва.

Масагтва слова звяртаецца «персанальна», «асабіста», раскрывае агульначалавечы змест у форме індывідуальнага вопыту асобы. Заўсёды творчае і душэўнае, яно непазбежна выклікае зваротную рэакцыю, адпаведную яго ўласнай вобразнай пачоўнасці. Выяўляючы наглядна ўсю складанасць надзвычай асабістых адносін да жыцця, пісьменніцкае слова патрабуе таго ж самага і ад чалавека, да якога яно «адрасавана». Яно не толькі адлучае людзей у адно пэлае і садзейнічае інтэнсіўнаму абмену пачуццямі і думкамі, але і пабуджае да нейкага высокага і прыгожага дзеяння, учынку. Гэта закон эстэтычнага ўспрымання, гэта норма ўзвешчанага пісьменніка і чытача.

Так, пісьменніцкае слова не проста маналог, а маналог, які

прадбачыць зацікаўлены, неабякавы адказ чытача, няхай ён будзе выяўлены толькі ў маўклівым суперажыванні, у чутым рэагаванні на кожнае адценне і паварот пісьменніцкай думкі. Пісьменнік надзвычай цэніць той момант, калі паміж ім і чытачом наладжваецца духоўная сувязь, калі яго слова знаходзіць водгук у душы сучасніка. Імяна тады, калі асабісты вопыт пісьменніка і чытача супадаюць, слова набывае сваю перакананасць і вялікую сілу ўплыву на чалавека.

Пісьменнік не заўсёды цалкам згодзен з меркаваннем свайго сябра-чытача, але заўсёды высока цэніць яго актыўныя адносіны да літаратуры. «Я дрэнна сабе ўяўляю, што такое чытач наогул, — піша Васіль Быкаў у адным са сваіх артыкулаў. — Я ведаю чытачоў — маіх знаёмых, магу з пэўнай доляй перакананасці ўяўляць рэакцыю кожнага з іх на які-небудзь мой пасаж. Нарэшце, я заўсёды лічуся з магчымай рэакцыяй людзей, чыёй думкай і прывык даражыць і ў чыю аб'ектыўнасць глыбока веру».

Беларускія пісьменнікі, і інфармацыйная прэс-служба даводзіць гэта дастаткова яркава, ахвотна ідуць на творчы кантакт з масавым чытачом. Яны самі, на свае ўласныя вочы, хочучь пераканана ў тым, наколькі дакладна ўзятыя з крытычных выступленняў сывярджэнні, накіталі: «чытач-налюбіў кнігу», «твор карыстаецца вялікай папулярнасцю ў народзе»... Факты літаратурынага жыцця толькі гэтага года паказваюць, што формы сустрэч пісьменніка і чытача становяць

ца ўсё больш разнастайнымі і багатымі. Поруч з традыцыйнай «чытацкай канферэнцыяй» знаходзім «творчыя вечары», «паэтычныя пятніцы», «тэлебібліятэку», «пісьменнік перад мікрафонам» і інш.

Часцей за ўсё творчыя сустрэчы духоўна ўзбагачаюць не толькі чытача, але і самога пісьменніка, які паглядна пераконваецца ў неабходнасці сваёй творчасці і патрыятычна на далейшы мастацкі пошук. Сярод апошніх варта нагадаць аўтарскія вечары Максіма Танка, Еўдакіі Лось, Ніла Гілевіча, Алега Лойкі і іншых беларускіх паэтаў, якія праводзіліся ў Доме літаратара і трансліраваліся па Беларускаму тэлебачанню, а таксама вечары сустрэч Івана Шамякіна са студэнтамі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна, Андрэя Макаёнка ў тэатры імя Янкі Купалы, Алеся Адамовіча з чытачамі Урадавай бібліятэкі імя А. М. Горькага, Уладзіміра Карпава са студэнтамі Беларускага дзяржаўнага тэхналагічнага інстытута імя С. М. Кірава. Цікава і плённа ў творчых адносінах прайшлі Дні беларускай літаратуры на Гродзеншчыне, Гомельшчыне, Віцебшчыне, у якіх удзельнічаў вялікі атрад беларускіх літаратараў. Своеасаблівай формай творчага яднання пісьменніка і чытача можна назваць сустрэчы Максіма Лужаніна з землякамі, калгаснікамі Слуцшчыны, Міхаёла Калачынскага з аднавяскоўцамі. Рыхтуецца да творчай справядачы перад чытачом старэйшы пісьменнік рэспублікі Кандрат Крапіва і няма сумнення ў тым, што ў гэтай размове аўтара і чытача, аўтара і гледача абодва бакі набудуць неабходную духоўную «інфармацыю».

Магчыма, звароту да масавага чытача непасрэдна ў апош-

ні час значна пашырыліся. На дапамогу пісьменніку прыходзяць усе сродкі інфармацыі, у тым ліку радыё і тэлебачанне. Чытач прысутнічае пры самім нараджэнні творчай думкі, мастацкага вобраза, наглядна пераконваецца ў тым, чым жыве пісьменнік і літаратура, якія актуальныя праблемы стаяць перад сучаснікам і якія існуюць шляхі да іх вырашэння.

Аднак нельга сказаць, што ўсе пісьменнікі заўсёды адчуваюць сваю вялікую адказнасць перад людзьмі і належным чынам арганізуюць і праводзяць свае сустрэчы з чытачамі і гледачамі. Асабліва гэта датычыцца выступленняў на радыё і тэлебачанню, якія не заўсёды вылучаюцца сваёй якасцю і выразнасцю. Таленавітае слова нярэдка знікае ў плыні шэрых і пасрэдных і не даходзіць да сэрца і сумлення чытача.

Шырокая папулярнасцю, які раней, карыстаюцца канферэнцыі чытачоў. У гэтым годзе адбылося некалькі чытацкіх абмеркаванняў рамана Івана Чыгрынова «Апраўданне крыві», а таксама новых раману Паўла Місько «Мора Герадота», Алеся Савіцкага «Верай і праўдай», Вячаслава Адамчыка «Чужая бацькаўшчына». Сам факт сведчыць пра вялікую цікавасць чытача да гэтых твораў і імкненне асабістае ўспрымаць і разуменне іх ідэяльнага зместу і фармальнага паватарства выверыць «на людзях». Несумненна і адваротнае, што самі аўтары імкнучыся пачуць шчырае, праўдзівае, не затуманенае кан'юктурнымі меркаваннямі слова тых, да каго яны перш за ўсё і звяртаюцца ў сваіх творах.

Аднак чытацкая канферэнцыя ў прынцыпе адрозніваецца ад крытычнага выступлення ў друку, а спецыфіка адносін да літаратуры ў чытача іншая, як у крытыкі. Між тым, спосабы

арганізацыі некаторых канферэнцый па меншай меры выклікаюць адзіўленне. Стала завядзёнкай, што аўтара суправаджае вялікая група вядомых пісьменнікаў і крытыкаў, на дзеленых высокімі вучонымі ступенямі і званнямі; у падмацаванне ім запрашаюцца артысты, цэлыя канцэртныя брыгады... І вось пасля таго, як выступіць крытык-«прафесіянал», які добра валодае тэхналогіяй свайго рамаства, лёгка арыгентуецца ў літаратурным працэсе, і дасканала раскладзе на паліцах творчыя дасягненні аўтара, вызначыць яго месца сярод вялікіх, а імя аўтара назаве побач з імямі класікаў (гэта нярэдка ніхто іншы, як сам Шэкспір або Леў Талстой), чытач-«саматар» бянтэжыцца і міжволі апускае ў сваёй правове нават самыя сціплыя заўвагі, не адважваецца выказаць свае сумненні і думкі, не кажучы ўжо аб нязгодзе або неспрыманні пэўных момантаў у прачытанай кнізе. Непрыкметна для самога сябе ён становіцца на прапанаваную яму пазіцыю «некрытычнай крытыкі» і аддае перавагу пахвале перад сапраўднай і строгай ацэнкай.

Сучасны беларускі пісьменнік мае з чым выйсці да масавага чытача і не баіцца страціць яго давер'я да мастацкага слова. Аднак гэтае высокае давер'е абавязвае і да высокай адказнасці. У нашай літаратуры прыкметна «ўзнялася планка» крытэрыяў ідэянасці і мастацкасці, вырастае ступень патрабавальнасці яе творцаў да саміх сябе, актывізаваўся роля крытыкі і самакрытыкі. Некаторыя «пабочныя прадукты» гэтага працэсу, несумненна, не ўплываюць на стратэгічны кірунак развіцця літаратуры — справы грамадскай і адказнай.

КАМЕНТАТАР.

1.

Здароў, дружка Андрэй!
Піша табе з вёскі Пятро — былы студэнт-баламут, лажак якога ў інтэрнаце стаяў упрытык з тваім.
Адпачываю я ў бацькі, лаўлю на возеры рыбу, п'ю сырадой рэаніцы, сплю ў садзе. Любата! Павебра смачнае, салодкае, як мёд. І цішыня — аж у вушах звініць. Хутка пачнецца сенакос. Ты некалі, здаецца, пісаў мне, што вельмі хочаш памахаць на досвітку касою, палавіць рыбы, паляжаць у садзе пад чыстымі зорамі і бліскучым месяцам. Бяры водпуск і прыязджай — усё гэта будзе. Запрашаю тваю светласць у госці не толькі я, але і бацька, і сястра Ніна. Яны добра памятаюць цябе. Бацька новую касу асадыі спецыяльна для цябе. Вісіць наклапаная пад страхою, чакае цябе. Прыязджай. Чакаем і мы.

Пятро Рахуба.

P. S. Вуды, спінінг не бяры. Усё гэта ў нас ёсць.

2.

На паўстанку казалі, каб увесь час, калі будзе ісці, Андрэй трымаўся берага возера. Тады і трапіць у Дубкі. Больш за тры сотні кіламетраў было нядаўна да гэтай вёскі, а цяпер не засталося і трох. І сцэжка гладкая, роўная, і рэаніца ядрана.

Жыта, трава і возера — усё было ўрачыста-задумлівым на зямлі ў чаканні сонца. Плылі над возерам космы шызага туману, прыціскаліся да чароту, да кустоў лазы, лашчыліся да іх. Ля чароту то асцярожна, ледзь чутно, то раптам хлестка, з празрыстым звонам узбучвалася вада: рыба, гуляючы, вынырвала з возера. І калі ён падумаў, што хутка будзе сядзець з вудай на беразе гэтага возера, прыемны халадок падкаціўся пад грудзі.

— Э-э-эй! — нечакана для самога сябе крыкнуў ён і, здзіўлены, запаволіў крок, прыслухаўся: голас яго, прасторны і зычны, пакаціўся па вадзе, рэхам адгукнуўся ў густых чаротах. Сонца паднялося вышэй. Хутка нагрэтая зямля задыхала вільготным цяплом, убіраючы ў сябе прахалоду ранішняй расы: замітусіліся каля дарогі пчолы, пільна пачалі абшукваць кветкі. Ляніва дыхнуў ветрык — загойдаліся, зашуршалі яшчэ кароткія каласы жыта.

— Чаго ржаў, як жарабец? — пачуў ён раптам блізка ля сябе стары, хрыпаты голас.

На ўзмежку ён убачыў старога дзеда, які нагінаў і мацаў каласы — ці добра наліваецца зерне? Валасы і барада ў яго аж пажоўклі ад старасці.

— Добрай рэаніцы! — прывітаўся са старым Андрэй. — Доўга яшчэ ісці да Дубкоў?

— Не. Дарога на адну закурку. Да квога ты?

— Да Івана Рахубы.

— Ёсць такі. Сусед мой.

Дзед выйшаў на дарогу, патупаў у бок паўстанка.

— Добрай дарогі, дзядуля!

— Я чалавек, а не дзед. Да сустрэчы, бабуля!

«Бач які! Бяззубы, а пальцаў у рот не кладзі!» — засмяяўся Андрэй, прыспешваючы крок.

А вось і вёска. Дубкі паказаліся нечакана, як толькі Андрэй узышоў на ўзгорак. Недзе ў кузні гулка і цягуча бухаў молат, на дварах залівіста сакаталі куры і глуха брахаў сабак.

3.

— Ну і здаровы! Насмалі яму рукі — бугая за хвост утрымае. Не чалавек — камень. І ў сто гадоў зносу яму не будзе! — гаварылі ў вёсцы пра Івана Рахубу.

Андрэй убачыў яго ля хлява. Гаспадар стаяў нагінаючы, шкроб пальцамі над чэравам гладкага, пузатага кныра і спяваў:

Убярэся, бабна,
У белое белле.
Я сёння павяду
Цябе на вяселле.

Кныр, заплюшчыўшы вочы, нерухома стаяў, павільваў кучым хвосцікам-вужачкай і ад асалоды парохваў.

— Харошы, харошы! — паглядзіў яго па гладкім карку. — Весялун мой! — Таўшчэзная, ледзь не ўпоравень з галавою, як у вепрука, шыя Івана была чырвоная і тугая — хоць цвікі на ёй выпроствай, як на кавадле. Сам плячысты, прысадысты. Ногі — толькі гліну такімі мясціцамі.

— Здароўце!

— А ну, Халасцяк, ідзі адсюль, госць жаданы прыехаў!

І, пшчотна ляпнуўшы далонню па жываце кормніка, гаспадар ступіў насустрэч, аблапіў Андрэя і так тармашуў яго: быццам наўмысна хацеў прывернуць, ці надзейна трымаюцца ў госця вантробы:

— Чаму тэлеграму не адбіў? Так і так, маўляў, еду. Мы б на «Волзе» падскочылі на станцыю, сустрэлі б.

— Не хацеў вас турбаваць, — азваўся Андрэй.

— Яшчэ што выдумалі! Мы ж не фоны-бароны нейкія.

— Павярнуў галаву ў бок хаты. — Палашка, злётай, саколка, у бяразнік, крыкі там Ніне, каб ішла дамоў! Чуеш, саколка!

— Чую, — пачуўся за дзвярыма ціхі, старэчы голас.

— Калі скажаш Ніне, — падышоў ён да акна і пастукаў пальцамі ў раму, — адразу бязы да Пятра на возера! Скажы яму: так і так, зматвай вуды, таварыш твой прыехаў, з якім вучыўся ў ВУЗе. Ды хай там па дарозе ў лаўку загляне, прыхопіць для затраўкі пару белгаловак... Грошы ў шэфлядзе ляжаць. Дзействуй! — І ціха шапнуў Андрэй: — Госціце яна ў мяне з самай вайны. Адна, як былінка ў полі. І сыны, і чалавек яе на вайне загінупі... Прыгрэў, зняў гора з чалавека. Збавіў ад адзіноці. І сказаў мацней: — А я — да пчолак. Здыму з рамачкі мядку ды і ў пограб мырну. Мясца трэба дастаць на закуску, каўбаскі свойскай, самаробнай... І гурочка свежых трэба палажыць у міску. Яна, мая гаспадыня, махнула ў рай-

цэнтр пляменніцу адведаць. І засела, карга старая, там на цэлы тыдзень. Анігадкі — Палашка ўсё ў двары зробіць. — Зноў пастукаў у вакно: — Палагея, калі вернешся, палазь па гнёздах, якікі пазбірай на яечню. Дзействуй, саколка! — Павярнуўся да Андрэя: — А ты, госцік дарогі, на траўку-мураўку кладзіся. Пакуль тое ды сёе. Адпачывай з дарогі. Любата пакачацца ў садзе на траўцы. Жарэбчыкам гэткам, ге-ге!

Клопаты дзядзкі Івана пачаставаць як след чалавека, які не даводзіцца яму ніякім родзічам, тое, што ён прыняў у сваю сям'ю, прыгрэў адзінокую жанчыну, якой вайна скалечыла жыццё, і тое, што ў яго агародзе кожны крсцік, кожнае дрэва і каліва мела добры догляд, — усё гэта выклікала ў Андрэя самую светлую павагу да Івана Рахубы. Прасторнай, чуйнай душы чалавек!

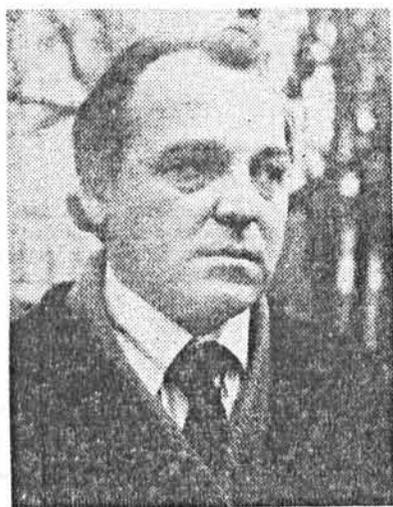
У садзе пачуліся нечыя крокі. Яна, Ніна! У белай сукенцы, падпаясанай блакітнай стужкай, з букетам чырвоных руж у руках. Пазнала Андрэя і бяжыць насустрэч. А, здаецца ж, даўно прайшоў той дзень, калі прыязджала з бацькам у інтэрнат адведаць перад апошнімі экзаменамі Пятра.

— Вось мы і зноў сустрэліся, — сказала яна, калі падышла да Андрэя. Голас у яе быў звонкі і пшчотны. — З прыездам!

— Нечаканы госці!

— Чаму ж, усё мы чакалі, — усміхнулася яна, падняла тонкія падмалываныя бровы. І падала Андрэю

Мікола
КАПЫЛОВІЧ

ЖА-
СІНІХ

АПАВЯДАННЕ

руку — цупкую, моцную — і зноў усміхнулася сваімі зайздросна белымі зубамі з залатымі кльчыкамі. — Пятра ўжо бачылі?

— Не паспеў. Недзе на возеры ён.

— Пайшли шукаць яго...

Калі яны ступалі мяжкою поруч, ішлі на поплаў, Андрэй — высокі, плячысты, Ніна — кругленькая, хуткая цела, стары Іван, абапёршыся на плот рукамі, моўчкі глядзеў ім услед, варушыў губамі і не вытрымаў, падумаў у голас:

— Эх-ма! Як на падбор!

4.

На свежым сене, пад яблыняй — і ўсё ж не спалася Андрэю. І не Пятро, што, раскінуўшы рукі, хрп з прысвістам побач, не драчы, якія настрымна рыпелі на поплаве, не давалі заснуць Андрэю: развітаўся з Нінай перад самай рэаніцай, і шчылівае пачуццё да яе стаяла ў грудзях, хвалявала, не давала спакою. Яшчэ чуў Нінін голас, цяпло яе дрыжлівых губ, прэсных і шапатлівых: «Будзем гуляць да самой рэаніцы, Андрэй. Мне так добра з табою!» Змерзла, намачыла ногі ў расе, а дамоў ісці не хацела, моцна трымала яго за руку там, ля возера, над якім нізка віселі месяц і зоры, і клубамі каціўся ў чароты туман.

На двары застугнелі крокі, рыпнулі вароты.

— Палагея, уставай, саколка... Пара ў печы паліць! Дроў толькі менш кладзі ў печ... Цяпер жа лета... Трэсачкамі можна снеданне зварыць.

Гаспадар ужо прачнуўся і даваў з двара каманды. Пакушкаў, паганяў курэй, што лезлі ў гародчык, і сеў, чуваць было, кляпаць касу: па палатне дробна застухаў малаток і з-пад яго па ўсёй вёсцы пакаціўся металёвы погалас. Хутка малаток змоўк.

— Палагея, карова просіць, каб падаіла яе! Хутчэй, саколка, разгортвай крылі. Сёння ж сенакос!

Потым узышоў на ганак, спыніўся, са смакам панюхаў павебра, глянуў на неба, — не, дажду не будзе — і задаволены ступіў за парог. У сенцах патптаўся, нешта думаючы, салодка пачухаў пясніцу, задушыў муху, што трымцела і тонка вішчэла ў павуціне, адчыніў дзверы ў хату. Падышоў да ложка, на якім спала Ніна, разбудзіў яе і пачаў хваліць ёй Андрэя: і статын клопец, і здароўем бог не пакрыўдзіў... Да таго ж інжынер, а не які-небудзь няўмека, што ўмее толькі падняць і кінуць.

— Ты, дзёўка, відзлец больш яму не падсоўвай, калі яечня будзе на сталё. Ведай, граматныя людзі ядуць яечню чайнай лыжкай... І ласкавай будзь з ім,

ласкавай... І не слухай у такім дзеле сэрца. Яно бывае дурнейшым за пуп. Бачу, вачэй не можа ён адарваць ад цябе... Так і зырыць, так і зырыць! Дай божа! Час дзёўчы твой даўно мінуў... Пара, пара быць табе бабай... Закруці яму мазгі... Добра закруці!

— Зрабіў мне граблі? — спытала яна.

— Без цябе ўправімся... Пабяжыш у мястэчка па матку. Яна, маці, і зварыць лепш можа, і мядуху няма, акрамя яе, каму зрабіць для госця.

— Хай ідзе Палашка.

— Яна ўчора пяту пракалола. Выспішся і давай — у дарогу. Замуж табе трэба. Пара, кажу, — паўтарыў ён і пайшоў будзіць сына.

Асцярожна, каб не збудзіць госця, падышоў да капы канюшыны, у якой спалі хлопцы, торкнуў Пятра ў бок:

— Уставай!

— Чэрці ў балоце яшчэ вочы не прадралі, а ты ўжо будзіш! — прабурчэў спрасонку Пятро, нацягваючы на сябе коўдру.

— Каса лепей ходзіць у расу. Ведай, махай толькі, а яна — жывік, жывік! — Убачыў, што ў сене заварушыўся і Андрэй, сказаў яму шэптам. — А ты, госцік дарогі, спі, спачывай на здароўе!

— Я выспаўся! — схлусіў Андрэй. — Колькі можна спаць!

— За гасцямі клопат не ганяецца. Даць храпака на досвітку — любата! Калі будзе Ніна ісці ў мястэчка па матку, яна і збудзіць цябе, — сказаў гаспадар, а

сам сабе падумаў, што добра было б, калі б госць узяў у рукі касу — як-ніяк, а добрая будзе помач.

— І я пайду касіць, — падняў з падушкі галаву Андрэй. — Даўно не браў у рукі касу.

— Яно, канешне, можна для здароўя, — усміхнуўся Рахуба. — Замест фіззарадкі... Усё-такі не ў халасцю памахаеш рукамі.

Смачная, сакавітая — хоць бяры ды сам еш — дзёўчына, густа перамешаная дробнымі кветкамі, буяла сярод лазовых кустоў. На ёй перакатваліся на сонцы іскры шызаі расы...

Парыпвалі ў руках касільны, жвікалі косы, здымалі цесную, як аўчына, траву і сцягвалі яе ў тоўстыя валкі.

— Давай, сакалы, давай! Пры халадку, пры расе добра косіцца... Мне б вашы гады... Палажыў бы касою і гэтую лазу, эх-ма! — падахвочваў хлопцаў гаспадар.

Ён заняў, калі пачыналі касіць, пракос за Андрэем — захацеў пабачыць, ці хутка і чыста гарадскі зразае траву, — і цяпер разгоніста і шпэрка махаў касою. Каса старога Івана пажывіла ля самых пятак госця, падганяла яго. Андрэй мацней націскаў на касільна, хутчэй пераменьваў ногі. Хутка ён умакрэў, скінуў сарочку, а на твары гаспадара хоць бы выступіла кропелька поту. Ён гэтак жа наступаў на пяты госцю... У роце ў Андрэя перасохла, спяклася, нількі рукі, але ён не хацеў паказаць старому сваю слабасць, натужваўся, рваў живот, але не спыняўся, шлэгаў і шлэгаў касою. «Шанцуе! Крэчка, а не глядзіць пад кусты, каб у халадок упасці, — паглядваў спадцішка гаспадар на Андрэя. — Добры конь! І сіла, і розум ёсць. Эх-ма, захамутала б Ніна... Кось, кось і — ў аглоблі!»

Ён спыніўся, утыркнуў касавільна ў зямлю, перахаліў рукою палатно касы і пачаў яе спрытна мянташыць... Потым пацягнуў па палатне туды-сюды бруском.

— Пра квасок не забывайце, дзеці мае, пра квасок! Астудзіце жываты бяззавікам! — І пасмейваўся: — Эх-ма, прытамліся, бачу, вы з непрывычкі... Стома доўга ў гасцях не трымаецца. Перадыхнуў — і няма яе. — Паглядзеў ласкава на Андрэя: — Табе, госцік дарогі, эх-ма, зяцёк, хопіць касою махаць... Ідзі дамоў адпачываць. І перадай Палашцы, каб гусак злавіла і зарзала на вячэру... І Халасцяка накарміла. Скажы, хай менш мукі яму дае. А то ўчора насыпала поўнае карыша. Не забудзь жа! А мы з Пятром яшчэ тут пацешымся работаю.

дзяцей, аднадушная станоўчая ацэнка дарослых. А пры гэтым — апантаная незадаволенасць рэжысуры і выканаўцаў, пошукі стваральніцкага спектакля, у літаратурнай аснове якога, у пастановачных прыёмах яны прызнаюць даволі шмат часовага, вартага замены.

Выпрабаваннем творчых магчымасцей калектыву стала сама тэма спектакля «Крок у Бессмяротнасць!» — нетыповая і

Цяжасцю для стваральніцкай апавесці-казкі абярнулася нястача біяграфічнага матэрыялу. Кампенсуючы гэта, аўтары акцэнтавалі ўвагу не на сюжэце, а на сімваліцы. Абгрунтаванае рашэнне? Абгрунтаванае. «Памылкова думаць, — паводле сцвярджэння выдатнага савецкага кінарэжысёра Сяргея Юткевіча, — што лялька павінна пераімаць чалавека. Наадварот, яна можа зрабіць тое, што недаступна акцёру. Лялька — гэта заўсёды абагульненне». Такім чынам, сцэнічны час смела запаўняецца не столькі дадума-

добнай да «ляльчых» рухаў, пластыкай акцёрскага цела.

Як гэта ні прыкра, выдаткі мацей за ўсё выявіліся ва, умоўна кажучы, лагера станоўчых сіл. Цудоўны, шчыры Цішка (артыстка Т. Шкілёнак), крапавы Буслік (С. Лясюк) і побач — маска Памяці Людскай. Цытата істота з недарэчнай каронай на макаўцы, з згінутым каменным тварам, невыразна-шэрым, як і яе адзенне,

гітлераўскай каскі, пад якой раз-пораз успыхваюць два чырвоныя агеньчыкі з маленькімі эластэчнымі свастыкамі замест зрэнкаў. Замітусіцца яна, закаркае пераможна, калі пад гукі нямецкага матыўчыка з'явіцца па-над шчытамі-шпірмамі шарэнгі фашысцкіх салдат. І захлінецца, і знікне Свастыка, калі яе былая саюзніца Смерць раптам зашчырае, размахаўшыся касою над гітлераўскімі вайскамі. Узмах — і на месца адной шарэнгі ўжо маршыруюць барозавыя крыжы з насунутымі на іх каскамі. Яшчэ ўзмах — і яшчэ адна шарэнга крыжоў рассякае гітлераўскі строй. Не супярэчаць сімваліцы і «рэальныя» персанажы, якія быццам сышлі з палітычнай кар'якатуры, — Афіцэр (І. Герасевіч) і Фрыц (В. Мацюшка). Абвострана-шаржыравана зроблены рукі ў гэтых традыцыйных лялек, амаль па локаш афарбаваныя чырвоным.

ВЫПРАБАВАННЕ НА СТАЛАСЦЬ

СПЕКТАКЛЬ «КРОК У БЕССМЯРОТНАСЦЬ!» БРЭСЦКАГА АБЛАСНОГА ТЭАТРА ЛЯЛЕК

ВУШАСТАЯ бялая галоўка на топенькай шыі; акруглена-здзіўленыя ляльчыны вочкі—нічога геройскага ў абліччы гэтага персанажа. І галасок, здаецца, зусім звычайны: звонкі, хлапачы. А ўслухацца — ноткі першага недзіцячага болю за небараку Бусліка, знявечаную гітлераўскім агнём втулку, горач за пакуты маці, сяцёр зліваюцца ва ўпартую месіваю нянавісць да ворагаў-фашыстаў.

У зале — школьнікі малодшых класаў. На тварах — зацікаўленасць, спагада; у пестрыманым шэпце — трыгога за лёс вясковага хлапчука Цішкі. Пасля спектакля яго бясхатрасны і прывабны вобраз яскравай часцінчай уваходзіць у свет юнага тэатра, той фантастычны свет, у якім ажываюць малюны любімых кніжак, які насяляюць добрыя і справядлівыя героі «музыкаў». Што ж гэта, калі не канкрэтны плён ідэяна-эстэтычнага выхавання маленькага глядача — стратэгіі Брэсцкага абласнога тэатра лялек?

Новая работа калектыву — у рэчывы тэатральнага прэм'ер юбілейнага года. Работа цікавая. Як і ўсякая неардынарная работа, яна не бясспрэчная. У нечым эксперыментальная, яна незвычайная сваёй неўсталяванасцю. Стабільны поспех у

«цяжкая» для тэатра лялек. Традыцыйнае мысленне звязвае з лялькай казачнае відовішча альбо сатыру. Як тут надаць належнае гучанне героіка-патрыятычнаму матэрыялу? Найменшы фальш, найменшая двухсэнсавасць — і эффект будзе зусім процілеглы жахаданаму!

Калі вясною «па падказцы» вясковай настаўніцы пэртэса Ніна Мацяш задумала напісаць гісторыю свайго земляка — героя будучага спектакля, не ўдалося знайсці ніводнай іншай крыніцы фактаў, акрамя невялікай даведкі ў Беларускай Савецкай Энцыклапедыі. Скупая дакументальная інфармацыя была вынесена эпіграфам да пастаноўкі: «Памяці Ціхана Барана, 12-гадовага піянера з вёскі Байкі Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці, які ў гады Вялікай Айчыннай вайны паўтарыў подзвіг Івана Сусаніна». Вось тое адзінае пераканальна-жыццёвае, каштоўнае зерне, з якога вырастае ўвесь твор.

Вядома, неадатлівае, неасвоенасць «няляльчнасць» тэмы — прычына не лепшага выкарыстання абагульняючай сілы сродкаў ляльчанага тэатра. Скрозь злоўжыванне адцягнутай і месцамі схаластычнай палемікай Памяці (артыстка Л. Воўчанка) са Свастыкай (У. Зайнаў, В. Мацюшка) праглядае слабы бок драматургіі: яе «шмактаватасць», адсутнасць пэўных лагічных звенняў у лініі дзеяння, малая пераканальнасць тэкставых расцягнутасцей. Стылістыка спектакля не заўсёды да месца спалучае «чыстыя» пластычныя паводзіны лялькі з жывой, але прыпа-

Кожнае з'яўленне гэтага праграбнага «збудавання» выклікае ў зале зусім непатрэбныя жартачкі. Самі пастаноўшчыкі хвалявіта перажываюць відавочны мастацкі пралік, закладзены перабраючы новыя варыянты вонкавага рашэння Памяці. Магчыма, яны пагодзяцца з тым, каб паказаць у спектаклі жывы чалавечы твар: звычайную жанчыну як увасабленне Памяці Людскай...

Больш цэльна ўспрымаецца альянс негатыўных сіл. Часам ён, гэты альянс, утварае разгорнутыя метафары. Свастыка і Смерць (артысты У. Зайнаў, В. Мацюшка, С. Казакевіч). Неразлучныя спадарожнікі. Тройчы гучыць аркестравы ўдар-дысананс: сіхронна, на чарзе, бы карткі на механічным табло, бы ўскінутыя на «Хайль» далоні, узнікаюць аднекуль тры чорныя прамавугольнікі са свастыкай на белай круглай пляме. І ажывае крывава павук свастыкі ў ляльцы-сімвале: мітуслівая чорная дуга, выгнутая пахватам

Мабыць, не варта захапляцца падрабязнасцямі спектакля. Ён, па сутнасці, яшчэ ў рабоце, рыхтуюцца карэктывы, якія з'явіцца і драматургію, і работу рэжысёра. А ўсё ж, гаворачы пра першыя уражанні ад пастаноўкі, нельга абмінуць як рэжысёрскую знаходку сістэму шчытоў. Па ходу спектакля яны і выконваюць «празаічную ролю» шырмы, «іграюць» сьвечным мастацкім прыёмам (рухомае муп'істае балота, праз якое Цішка вядзе фашыстаў). І, нарэшце, прасіцца добрае слова пра музычны густ А. Шкілёнак: матэрыял акаліна-сімфанічнай паэмы Генрыха Вагнера «Вечна жыццё» ўдала далася да тэматыкі і стылю спектакля.

Хутка 10 год, як адкрыўся ў Брэсце тэатр лялек — сябра гарадскіх школьнікаў, жаданы і любімы госьць вясковай дзяты. Трывалы поспех яго пастаноўкаў — заканамерны вынік творчага чарадзейства моладзі, аб'яднанай у на радкіса дружны калектыву аднадумцаў, якім кіруе таксама малада і фанатычна адданы мастацтва рэжысёр. І тое, што да спектакляў «Прыгоды трох парсючкоў», «Гадзіннік з зялёнай», «Прывіды старога млына» далучылася прыцягліва новая пастаноўка «Крок у Бессмяротнасць!» умацоўвае аўтарытэт афішы, сведчыць аб сталасці грамадзянскай пазіцыі тэатра.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

МУЗЫКА

У адной з выдатных рот Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай аіругі камсамольскія актывісты правалі цікавае мерапрыемства. Па плане культурна-масвай работы яны прапанавалі сваім саслужыўцам запоўніць анкету з дзесяцю пытаннямі. Адаі з пунктаў — «Твой любімы спявак. Чаму песні гэтага спевана табе больш за ўсё падабаюцца?»

Троць воінаў, якія запоўнілі анкету, назвалі сваім любімым спеваком народ-

душну, — з горыччу думаў матрос пра свайго, як яму здавалася, бяспітнага начальніка. Але потым, калі ўжо цяльняшка становілася мокрай ад поту і атрымівалася, нарэшце, чыстая адпрацоўка аперацыі, мічман Корабаў раптам пабачыўсюшыраю ўсміхнуўшыся, гаварыў: «Матросам вы, Вуячыч, як мне думаецца, будзеце, калі згольні, ды яшчэ тры разы столькі будзеце працаваць кожны дзень».

Эпізоды са сваёй флоткай службы Віктар Вуячыч успамінае заўсёды, калі яму даводзіцца асабліва ціжка. А цяжасцей у яго, артыста-спевана, вельмі шмат. Тут і карпатлівая работа па далейшаму прафесійнаму росту, і грамадзкія справы, і навучанне моладзі — тых, хто пачы-

падрыхтоўка да выканання, калі на песню душа настроіваецца. Далей — знаёмства з мелодыяй і выкананні самога аўтара. Нарэшце, галоўнае — спроба песні, выбар лепшага варыянту выканання. Усю гэтую работу вяртае сумесная падрыхтоўка песні з музыкантамі.

Такая «этнолагія» творчага працэсу садзейнічае паспяховай «выдачы» песні слухачу. Аднак спявак супакоюцца толькі тады, калі рытмы музыкі, якімі прапісана ўся яго сутнасць, ухваляюць другога чалавека. Нааонт гэтага Вуячыч з жартам гаворыць: «Мы, спевані, блізкія да выпрабавальнікаў. Яны выпрабавваюць машыны на моц, а мы выпрабавваем сэрцы людзей на пачуцці. І калі песня, якую ты пачы, німесьці будзе падхоплена ў дарозе, камусьці прынясе мінуты радасці або роздуму, значыцца — са сваёй задачай ты справіўся».

...Пакінуўшы прасторную залу Беларускай дзяржаўнай філармоніі, Віктар Вуячыч працягвае свае рабочыя музычныя гадзіны дома. Калі ні прыйдзеш да яго, ён заўсёды заняты. Строгі рэжым дня, расклад заняткаў па мінутах, работа над канцэртнымі праграмамі, хатняе выкананне новых песень, якія спадабаліся яму — усё гэта, мне здаецца, гаворыць пра высокі працоўны рытм нашага земляка. Двойчы Герой Савецкага Саюза лётчык-касманаўт Пётр Клімук расказваў мне, з якім задавальненнем ён слухае канцэрты любімага беларускага спевана (аднойчы яму голас Вуячыча ўдалося нават «злавіць» у космасе). «Цудоўна, працавітае сям'я», — гаварыў ён, пабываўшы ў Вуячыча ў час знаходжання ў Мінску. Касманаўту спадабалася захопленасць справай жонкі Віктара — народнай артысткі БССР Святланы Вуячыч, занятай у Беларускай дзяржаўным ансамблі танца, добрасумленнасць, з якой сын Андрэй рыхтуе школьны ўрок.

...Летнім вечарам, калі сціхне навалыніца і над памаладзельным, умытым дажджамі паркам і Сяслач-ракою запаліцца першыя зоркі, калі ў расчыненыя вокны данясе вецёрчак таямнічых шэпач дзюў і ўсплеск рачной хвалі, Віктар Вуячыч ідзе свайё сям'ёй на прагулку. Нібыта ў добрую музыку, ён чуйна ўслухваецца ў вясельны рытмы любімага горадагероя Мінска. Заўтра працоўны дзень. І трэба добра адпачыць, каб не знікла ў душы крыніца натхнення. Каб прынесці людзям радасць. Радасць песні.

А. КОСАУ, маёр.

Радасць ПЕСНІ

нага артыста БССР Віктара Вуячыча. Чаму? Адказвалі на гэта па-рознаму, але сутнасць адна: выканаўца сваімі песнямі выказвае патрыятычныя пачуцці моладзі, услаўляе тую пераёмнасць пакаленняў, адназначна маладах людзей неадзіназначна.

Я таксама лічу сябе прыхільнікам яго таленту, не раз з хваляваннем слухаў канцэрты любімага спевана. І быў нямаля здзіўлены, даведаўшыся, што ён — колішні марак Чырванасцяжнага Балтыйскага флоту...

— Адавіць, матрос Вуячыч! Паўтарыць практыкаванне спачатку...

І рослы хлопца ў паласатай няльняшцы пачынаў усё спачатку: — адварочваў цяжкі махавік да канца, падводзіў з дакладнасцю да міліметра рыскі на шпале, затым па прыбору правяраў ціск у сістэме рухавіка. Запомніліся Вуячычу рудыя, прасольныя марсіны ветрам вусы мічмана Іпакенія Корабава, яго калючы, пранізлівы позірк. «Ну і каробіць Корабаў

нае першыя крокі ў мастацтве вакаліста. Пасля шматгадзінных рэпетыцый Віктар усё часцей пачынае лавіць сябе на тым, што ён сам ужо нечым нагадвае таго старога мічмана, які ніколі не мірыўся з пасрэднымі вынікамі і вучыў рабочы час чаніць на вагу золата. А калі што небудзь у яго не атрымліваецца, ён гаворыць сабе не інакі, як з патрабавальнасцю таго ж Корабава: «Адавіць, старшы матрос запасу Вуячыч, давайце паўтарым усё спачатку».

Вось так заўжды, незадаволены дасягнутымі вынікамі, заўсёды ў творчы пошук, ва ўторнай шліфоўцы голасу і рыхтуюцца да сваіх выступленняў Віктар Вуячыч.

Неяк я ў надзельны дзень сабраўся па-вішываць яго з чарговай «знагародай» — ордэнам «Знак Пашана». Дома Вуячыча не аказалася. Я застаў Віктара ў філармоніі, калі ён адпрацоўваў песню з аркестрам. Паглядзеў, з якой энергіяй выконваў Вуячыч сваю справа, і падумаў: не,

недарма ён быў мараком! Упарты, пастойлівы, не можа працаваць на паўсілы!

Увечары, калі мы ішлі па расквечаным гірдзімамі агнёў Ленінсім праспекце, Віктар Вуячыч з захваленнем гаварыў пра сваю работу, пра планы на будучыню: «Люблю песні Ігара Лучанка. Вялікі душэўны запал укладае ў іх кампазітар. Яны хваляюць мяне сваім лірызмам і высокай грамадзянскасцю, кіліць на высякародныя ўчынкі, калі хочаць, на подзвігі». І, памаўчаўшы, дадаў: «Гэта памяць, святая памяць барацьбітоў, набат нашага часу. Іх нельга проста спяваць, іх трэба перадаваць людзям ад сэрца да сэрца».

Ёсць у яго свой почырк «асваення» новай песні, калі так можна выказацца, — пастапыны метад. Спачатку выканаўца грунтоўна знаёміцца з аўтарам, стараецца зразумець яго думкі. Затым — вывучае самаго тэксту твора. На гэта нярэдка ідзе значны час — пасадкі на пастытных мясцінах, наведванне музеяў, сустрачы з героямі-ветэранамі, моладзю. Наводзе слоў спевана, гэта псіхалагічная

ПРЭМ'ЕРЫ, ПРЭМ'ЕРЫ

Славути раман «Тры таўстуны», які пераносіўся на драматычную і харэаграфічную сцэну, ставіўся ў кіно, цяпер інсцэніраваны для тэатра лляен. П'есу казю Р. Сефа і В. Штэйна па матывах рамана паставіў Дзяржаўны тэатр лляен БССР у рэжысуры заслужанага артыста БССР А. Лялюскага. Мастак — А. Фаміна.

На здымку: у ролі Першага таўстунна заслужаны артыст БССР У. Калашнікаў, лляена Суон (ёй кіруе артыстка Л. Цялуоская), у ролі Гімнаста Тыбула — Л. Андрэйчыкаў.

Фота У. КРУКА.

Фадзееўскі раман «Разгром» амаль адразу пасля з'яўлення на кініжых паліцах прыцягнуў увагу тэатраў і неаднаразова інсцэніраваўся і ставіўся на сцэне. Сёлета да гэтага твора, прасякнутага сацыяльнай філасофіяй і рамантыкай рэвалюцыйнай барацьбы за пераўтварэнне грамадства на новы лад, звярнуўся Дзяржаўны драматычны тэатр імя Якуба Коласа.

Прэм'ера прысвечана Кастрычніцкай гадзіне і выклікала вялікую цікавасць відэабачан. Драматычная п'еса М. Захарова і І. Прута наводзе рамана ў перакладзе на беларускую мову Ю. Гаўрука паставіў галоўным рэжысёрам тэатра Валерыем Мазынікам; сцэнаграфія галоўнага мастака Аляксандра Салаўева; музыка Сяргея Картэса; балетмайстар — заслужаны артыст БССР Мікалай Красоўскі.

На здымку: народны артыст СССР Фёдар Шмакаў у ролі Левінсона.

Фота С. КОХАНА.

БЕЛАРУСКАЕ МАСТАЦТВА — НА ПАШТОУКАХ

Выдавецтва «Советский художник» выпусіла падборнік наляровых рэпрадукцый «Дзяржаўны мастацкі музей Беларусі ССР». Гэта другое падобнае выданне. Першае было ажыццёўлена яшчэ ў 1962 годзе. У сёлетнім выпуску прадстаўлены рускі жывапіс. З 9 аўтараў карцін, чые рэпрадукцыі знаходзяцца ў наборы, 7 ураджэнцаў Беларусі. Гэта І. Аляшківіч, С. Заранка, І. Хруцін, А. Гараўскі, Ф. Рушчыц, С. Жуноўскі, В. Бялынін-Біруля.

Набор рэпрадукцый забяспечаны невялікім артыстам складальнікам Е. В. Аладвай аб творчасці прадстаўленых мастакоў і кароткай гісторыі музея. Тыраж набору — 40 тысяч экзэмпляраў. Ён, несумненна, з'яўляецца добрым падарункам для малавядучага філакартыстаў, для аматараў беларускага жывапісу, а таксама для ўсіх, хто цікавіцца мастацтвам.

А. ПАДЛІСКИ.

Віцебск.

3 КАГОРТЫ ЗМАГАРОЎ

Да 75-годдзя з дня нараджэння Міхася МАШАРЫ

Творчасць Міхася Машары — гэта яркая і багатая старонка жыцця беларускага народа. Пачалася яна амаль 50 гадоў таму назад у цяжкіх умовах — за кратамі віленскай турмы Лукішкі.

Нарадзіўся паэт у 1902 годзе ў сям'і селяніна-бедняка на хутары Падсозна былой Віленскай губерні. Першую сваю адукацыю атрымаў у народным вучылішчы. Пасля сканчэння яго ў 1914 годзе пачаў працаваць памочнікам пісара. Пісар быў чалавек чуйны і добры, увесь час падахвочваў хлопца да чытання, даваў добрыя і цікавыя кнігі. Можна і закінуў ён хлопцу іскры, якая потым і запаліла неадольную прагу да ведаў, да вучобы. Веды і кнігі былі адзіным светлым прамнем у тым, змрочным і цяжкім жыцці.

Кастрычніцкая рэвалюцыя адкрыла светлую старонку ў жыцці беларускага народа, і юнаку ўдалося прадоўжыць вучобу ў адзінай працоўнай савецкай школе. Віхуры грамадзянскай вайны зноў зашлі чыстае неба свабоды...

Родныя мясціны М. Машары згодна Рыжскаму дагавору аказаліся пад уладай буржуазнай Польшчы. Зноў панавала зло, галечка, здэскі. Сэрца былога чырвонаармейца не магло стрываць усяго гэтага, і ён становіцца на шлях рэвалюцыйнай барацьбы, супрацоўнічае ў прагрэсіўным друку, на нейкі час робіцца нават афіцыйным рэдактарам газеты «Наша воля».

Сувязь з падпольнай камуністычнай арганізацыяй робіць яго дзейнасць мэтанакіраванай, актыўнай, загартоўвае яго як партыйнага байца. Панская ахранка не пакінула без увагі дзейнасць М. Машары. У 1927 годзе яго арыштавалі і кінулі за кратамі Лукішскай турмы.

Першыя свае вершы М. Машара запісаў за кратамі. Адтуль пры дапамозе сяброў яны выйшлі на волю і склалі першы зборнік — «Малюнкі».

Вершы, створаныя ў турме, былі разнастайныя і па змесце, і па эмацыянальнасці і грамадзянскім напале. І ўсё ж

большасць з іх заклікае да барацьбы: «Гэй, браточкі, з мур-вязніцы мы завонім, як з завіцы, кайданамі-ланцугамі над налямі, над лугамі...»

Амаль тры з паловай гады прабыў паэт за кратамі. Пасля вызвалення дзе толькі ні даваўся яму жыць і працаваць! Быў і сплаўшчыкам лесу, і дарож-

ным вартульніком, і нават батраком у асаднікаў. І пісаў, пісаў вершы. Выдаваць іх было вельмі цяжка, часам нават немагчыма. І ўсё ж яны публікаваліся. І ў той жа час зборнік вершаў «3 пад стрэх саламяных» быў адразу санацыйнымі ўладамі канфіскаваны, а кніжка «3 ваколіцы Сініх Балот» зусім не пабачыла свету.

Другі зборнік — «На сонечны бераг» — пабачыў свет толькі ў 1934 годзе. У наступныя гады выходзіць з друку яшчэ некалькі кніг М. Машары. Сярод іх «Напрадвесні», аднаактоўкі «Лёгкі хлеб», «Чорт з падпечча», паэмы «Мамчына горка», «Кастусь Каліноўскі», «Вяселле» і іншыя.

У лепшых сваіх творах паэт выказвае запаветныя думы і спадзяванні народа, яго імкненне да барацьбы за светлае заўтра.

І вось ён прыйшоў, доўгачаканы дзень вызвалення — 17 верасня 1939 года. Радасна, як і ўвесь народ, сустраў вызваленне М. Машара. Ён быў удзельнікам Народнага Сходу ў Беластоку, дзе гучалі і яго вершы, у якіх ён вітаў верасень 1939 года, Чырвоную Армію, савецкіх братоў-вызваліцеляў («Прывітанне», «Чырвоны штык»). Урачыста-ўзнёслымі радкамі ён вітае новую эру, паэтычна асвойвае новыя для яго тэмы савецкага будаўніцтва, каласнага жыцця, дружбы народаў («Наш Май», «Прайшлі гады», «Залатая восень», «Кастрычнік»). І прымае актыўны ўдзел у грамадска-палітычным жыцці рэспублікі...

Вайна не перапыніла творчую працу паэта-камуніста. Ён усе свае сілы і талент аддае барацьбе з ворагам. Услаўленне неўміручага подзвігу савецкага народа становіцца для яго галоўнай і абавязковай тэмай. Усхваляваныя вершы паэта даходзілі да сэрца байцоў і дапамагалі ім яшчэ машэй быць фашыстаў. Такія творы паэта, як «Ліст у няволю», «Няявісьці», «На папалішчы», «Гастэла», «Клятва партызана», «Ты будзеш жыць», «Народны мсціўца», «Мая азёрная краіна» і іншыя, увайшлі ў баявы паэтычны легіён змагання беларускага народа з лютым ворагам. Вершы ваеннай пары былі сабраны ў зборніку «Беларусі» (1944).

Шмат працаваў паэт і ў пасляваенныя гады. Адна за адной выходзіць кніжка паэзіі: «Праз навальніцы» (1948), «Урачыстасць» (1952), «Мая азёрная краіна» (1962), «Зялёныя слёзы» (1961), «Зялёнышкі і Кракатушка» (1964). Прызнанне чытача знайшлі яго аўтабіяграфічныя раманы «Крэсы змагаюцца» (1966), «Сонца за кратамі» (1968), «Лукішкі» (1970).

Усё лепшае, што стварыў паэт, займае пачэснае месца ў скарбніцы беларускай савецкай літаратуры.

І. ПАУЛЮКОУСКІ.

ЛЯ ВЫТОКАЎ МУЗЫЧНАЙ ГІСТОРЫІ

Да 75-годдзя з дня нараджэння Нестара САКАЛОЎСКАГА

Рэвалюцыя ўскалыхнула і ўзняла ў народзе вялікі энтузіязм і энергію стварэння. З глыбін людскіх, быццам з крыніцы, прабівалі сабе шляхі народныя таленты-самародкі. З іх працы, намаганняў, майстэрства складалася гісторыя беларускай музычнай культуры.

Да асяроддзя гэтых людзей належыць вядомы беларускі кампазітар Нестар Фёдаравіч Сакалоўскі.

Гартаеш старонкі яго творчай біяграфіі і здзіўляешся, наколькі лёс гэтага чалавека быў цесна звязаны з буйнымі з'явамі мастацкага жыцця Беларусі, здзіўляешся ўсебаковасці яго творчых інтарэсаў. З дзяцінства яго вабіў тэатр і музыка, народнае слова і песня, а першыя крокі ў мастацтва звязаны з дзейнасцю вядомай «Беларускай хаткі» — аднаго з творчых аб'яднанняў артыстаў-аматараў і прафесіяналаў. На шумных сходках, разам з вершамі і п'есамі рускіх, беларускіх аўтараў гучала народная музыка. Тут, у хоры У. Тэраўскага, прыйшло да Сакалоўскага сур'ёзнае захапленне народнай песняй. Хто з нас не ведае цяпер ласціную і гарэзліваю «Бульбу!» А гэту ж песню пачулі і прынеслі ў калектыў Нестар Сакалоўскі і яго сябар, сявак Канстанцін Пуроўскі. Гэта, бадай, адзін з першых узораў беларускай песеннай творчасці, запісаных будучым кампазітарам. Пазней Сакалоўскім было сабрана каля 500 беларускіх народных мелодый. Многія ён падслухаў у народзе ў час бяскоўных вацраванняў разам з трупай Уладзіслава Галубкі, дзе працаваў спачатку як артыст, а потым як хормайстар.

Нестар Сакалоўскі не толькі збіраў, але і апрацоўваў узоры старадаўняй і сучаснай народнай творчасці, імкнучыся да захавання паэтычных і інтанацыйных асаблівасцей напева. Не выпадкова большасць апрацовак зроблена для хору і прыстасавана да выканаўчых магчымасцей самадзейных харавых калектываў. Пачатак 30-х гадоў — час, калі ў краіне шырыўся і рос масавы рух мастацкай самадзейнасці. Адным з энтузіястаў-арганізатараў гэтай справы ў Беларусі стаў Нестар Сакалоўскі. Створаны ім хор каліся «Полямя» Заслаўскага расна прыняў удзел ва Усеаюўнай алімпіядзе харавой творчасці працоўных, якая праходзіла ў Маскве ў

1936 годзе. У наступным, 1937 годзе, Сакалоўскі становіцца адным з арганізатараў і кіраўнікоў Дзяржаўнага ансамбля песні і танца. З таленавітых народных спевакоў, танцораў, інструменталістаў адбіраў хормайстар тых, хто павінен быў узняць на новы ўзровень народнае майстэрства. Для гэтага калектыву ствараліся яркія арыгінальныя творы.

Песенная творчасць Нестара Сакалоўскага... Галоўная рыса не — цесная сувязь з музыкай роднага краю і глыбокае лачуццё сучаснасці. Вось, напрыклад, створаныя ў гады вайны славуата «Песня пра Нёман» на верш А. Астрэйкі. У ёй шырыня і эпічнасць народных дум з'ядноўваюцца з вялікім настроем песень Вялікай Айчыннай вайны, адкрытасць і шчырасць лірычнага пачуцця падмацаваны мужнай сілай. Тады ж нарадзілася і песня «Мы — беларусы» на верш М. Клімковіча, якая ў 1955 годзе стала Дзяржаўным гімнам Беларускай ССР. Класічным па значэнню, народным па духу называем мы сёння песні «Чырвоная віргінецка», «Задумаў жаніцца», «Як у вечар на Купалу» на словы А. Русака, пяцічасткавую сюіту для хору, інструментальныя творы Сакалоўскага.

Вялікі знаўца і прапагандыст народнай творчасці, таленавіты кампазітар, музычны дзеяч, адзін з арганізатараў нотнага выдання ў рэспубліцы, Нестар Сакалоўскі — па праву ў ганаровым радзе першых стваральнікаў гісторыі беларускага музычнага мастацтва.

Л. МІТАКОВІЧ.

СКУЛЬПТУРА МАЛЫХ ФОРМ: СУТНАСЦЬ І МЕЖЫ ЖАНРУ

У КАНЦЫ верасня ў Палацы мастацтваў Саюза мастакоў БССР адбылася Першая рэспубліканская выстаўка скульптуры малых форм.

На жаль, большая частка твораў, прадстаўленых на выстаўцы, не можа быць аднесена да гэтага жанру. Гэта творы станковага мастацтва. Сярод іх нямала пластычных эцюдаў, эскізаў. Напрыклад, эскіз коннай статуі Уладзіміра Полацкага (А. Глебаў), эскіз манумента «Беларусь партызанская» (Г. Гаравая), эцюды: «На Берлін», «Дынамаўцы» (К. Сарока), «Малары», «Хакіісты» (Ю. Палякоў), «Будаўнік-верхалаз» (Н. Якавенка) і г. д.

«Дэд Курылка».

Чаму так атрымалася? Напэўна, таму, што выстаўка па свайму характару з'яўлялася рэтраспектыўнай і многія творы ўзяты з фондаў музеяў. Якімі ж крытэрыямі кіраваліся арганізатары выстаўкі пры адборы твораў для яе экспазіцыі? Але перш-наперш вызначым, што адносіцца да скульптуры малых форм, дзе межы гэтага цікавага жанру? У кароткім слоўніку тэрмінаў выяўленчага мастацтва дадзена канкрэтнае вызначэнне паняцця: «Скульптура малых форм — дробная пластыка, якая выпускаецца, пераважна, мастацкай прамысловасцю і народнымі мастацкімі промысламі з фарфору, фаянсу, металу, косці, каменя, шкла...», разлічаная на асабістае бытавое карыстанне...»

Творы малой пластыкі павінны быць суразмеранымі руцэ чалавека, іх можна браць у рукі, аглядаючы з усіх бакоў. У наш час паняцце скульптуры малых форм некалькі пашырылася, сталі дапушчальнымі больш буйныя яе памеры, разлічанія не толькі на інтэр'ер жыллага, але і грамадскага памяшкання.

Дымкаўская цацка, напрыклад, за апошнія гады прыкметна набольшала, ствараюцца вялікія шматфігурныя кампазіцыі. Гэта відаць і на прыкладах пластыкі мастакоў Ленінградскага фарфаравага завода імя Ламаносава і інш. Згодна са статутам I-й Міжнароднай Бісале дробнай пластыкі ў Будапешце (1971 г.), дапускалася скульптура вышынёй да 80 см, на згібе не больш 1 м, партрэт да 1/2 натуры.

Працуючы над творами дробнай пластыкі, мастак можа больш непасрэдна выявіць свае жывыя назіранні і свае глыбока асабістыя ўяўленні аб пры-

гожым. Існуючы ў агульным рэчышчы «вялікага мастацтва», несучы ў сабе яго агульныя стылявыя прыкметы, дробная пластыка заўсёды ўвасабляе канкрэтнае: інтымны настрой, лірызм, гумар.

Навізна і вастрыня кампазіцыйнага вырашэння, якія служаць для дасягнення адначасова як дэкаратыўнасці, так і займальнасці, абсалютна развітае пачуццё «свайго» матэрыялу — такая, увогуле, сума якасцей, якія вызначаюць мастацкасць скульптуры малых форм. Выходзячы з гэтых рысаў і будзем разглядаць тую невялікую частку выставачнай экспазіцыі, у якой была прадстаўлена скульптура малых форм.

Самае характэрнае для скульптуры малых форм — яе вобразна-пластычная каштоўнасць, эмацыянальная даходлівасць і выразная прадметнасць твора. Гэтая пластыка непаўназначна звернута да глядача і ў творах вялікай грамадзянскай тэмы: «Атака» А. Глебава, «Пераможца» Г. Мурамцава, «Без весткі» М. Кандрасьева. Творы малой пластыкі ствараюць вакол сябе пэўнае вобразнае асяроддзе, эстэтычна-эмацыянальную атмасферу — ад складанай поліфаніі пачуццяў і думак да лёгкай усмешкі. Гэтым, напэўна, і вызначаецца роля дробнай пластыкі ў арганізацыі прасторы.

Падаліся цікавымі сюжэтная дэкаратыўная пластыка скульптуры У. Андрэйанава «Ганчар», сучасная гумарыстычная, арыгінальная стылізацыя міфалагічнай тэмы — «Кентаўр і кентаўрэса», «Святочны дзень», «Вясна». У гэтай кампазіцыі ўдала знойдзена прасторавае рашэнне, умела выкарыстаны колер.

Вострай сатырычнай накіраванасцю вызначаецца дзвюхфігурная кампазіцыя А. Зіменкі — «Нараджэнне плёткі». У ёй лёгка чытаюцца адносіны аўтара да канкрэтнай антыграмадскай з'явы. Гратэскнасць, унутраная напружанасць формы, колер — усё тут накіравана на вобразна-эмацыянальнае ўспрыняццё.

З цікавасцю сустраці наведвальнікамі выстаўкі творы М. Пушкарна на сюжэты з народнага жыцця. Задушэўна, з гумарам, выкарыстоўваючы пластычныя магчымасці гліны, «лепіць» мастак народныя характары. Яго персанажы, бытавыя сцэны як бы выхалены з самога жыцця. Майстар стварае фігуры метадам абагульнення форм пры стараннай працоўцы твараў, што дапамагае больш поўна адлюстраваць

«Ганчар».

характарыстыкі персанажаў.

Такія яго «Мелодыі старога Палесся», «Гусляр», «Дзед Курылка», «Дзед Шчукар» і сатырычныя вобразы ўсевадыючых кумушак — «Пляткаркі».

У асобную групу варта выдзеліць скульптуру, якую можна разглядаць як інтэр'ерную пластыку. Да яе можна аднесці выдатныя кампазіцыі «А. С. Пушкін» Л. Гумілеўскага і «Зіма» (А. С. Пушкін) Ю. Палякова.

Да гэтай жа групы, відавочна, патрэбна аднесці і такія творы, як «Гімнасткі» А. Заспіцкага, «Гімнасткі перад спаборніцтвам» А. Шатэрніка, «Бягучыя» Г. Гаравая, «Мастак і мадэль» В. Слабодчыкава, «На купалле» Н. Вакуменка, «АТК» (з серыі «На Мінскім трактарным заводзе») М. Кандрасьева.

У дэкаратыўнай скульптуры спецыфічныя рысы малой пластыкі выяўляюцца больш яркава і паўней, чым, напрыклад, у станковай. Аднак шматлікія творы дробнай пластыкі, паказаныя на выстаўцы, выкананы без уліку спецыфікі дэкаратыўнай мовы, на аснове прыняццяў станковага мастацтва, характэрнага для пачатку 50-х гадоў.

У апошні час выставачныя ўзоры скульптуры малых форм сталі больш складанымі па пластычнаму і прастораваму вырашэнню, больш дэкаратыўнымі па колеру. Наогул, яны сталі такімі ж самастойнымі, як творы станковага жывапісу, графікі, скульптуры.

Малая дэкаратыўная пластыка знаходзіцца як бы на мяжы двух розных відаў выяўленчага мастацтва. Яна аперыруе аб'ёмнымі формамі і тым самым з'яўляецца часткай скульптуры. З другога боку, яна мае дачыненне і да дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, з якім яе родніць агульнасць матэрыялу (шамот, тэракота, фаянс, фарфор, шкло і г. д.). Своеасаблівы характар яе мастацкай мовы, якая валодае багатымі сродкамі адлюстравання, акрамя выяўленчых. Арганічна ўпісаліся ў выставачную экспазіцыю дэкаратыўныя пласты, плакеткі, падарунковыя медалі: «Бахус», «Пегас», «Рамантыка», «Трубач», «Асілак» і кампазіцыя «Кентаўр» А. Зіменкі, «Сімфонія», «Куды едзеш» Л. Талбузіна, «Паспячынне», «Веласіпедыст», «Скрыпачы», «Алімпіяда» М. Байрачнага.

На выстаўцы зусім не была прадстаўлена анімалістычная скульптура і малая дэкаратыўная пластыка, хоць у гэтым жанры паспяхова працуюць Л. Багданаў, В. Леантовіч, М. Бяляеў, Ф. Зільберт, І. Сакалінская, Т. Матвеева, Т. Паражыяк, В. Жохаў і іншыя, чые работы запамніліся на выстаўках мінулых гадоў, асабліва «Мастацтва дзецям» (1965 г.).

У той жа час у экспазіцыі сустракаліся работы, якія не толькі не мелі дачынення да скульптуры малых форм, але і зусім слабыя («Сяброўкі Аксана і Святлана» К. Аляксеева, «Хакіісты» Ю. Палякова і іншыя).

Скульптура малых форм сцвердзіла сябе як самастойны жанр, які валодае выдатнымі магчымасцямі эмацыянальна-вобразнага ўздзеяння. Але, як паказала выстаўка, секцыя скульптуры Саюза мастакоў БССР яўна недастаткова ўдзяляе ўвагі гэтаму жанру мастацтва.

Наспела неабходнасць падладваць конкурсы на лепшы твор скульптуры малых форм, патрэбна, відаць, выдзяляць яе ў самастойны раздзел пры правядзенні найбольш значных выставак, каб прыцягнуць увагу мастакоў, асабліва творчай моладзі, да гэтага надзвычай цікавага і вельмі патрэбнага жанру.

Р. ВАЛАДЗЬКО.
Ф. ВАЛАДЗЬКО.

ШЧОДРАСЦЬ ДУШЫ

«Мастак».

Персанальная выстаўка твораў мастака — гэта і справядача аб пройдзеным творчым шляху, і з'яўка на будучас. Доўга рыхтаваўся да такой выстаўкі Уладзімір Мудрогін — мастак-дэкаратар, жывапісец, афарміцель. На суд глядачоў ён вынес каля пяцідзесяці твораў. Улюбены ў жыцці, ён шукае прыгажосць у самым звычайным. Гэта заліты сонечным святлом квітнеючы сад і восенская барвовасць, вечаровы блакіт і подых навалыніцы, вясковая вуліца і гмахі заводскіх карпусоў. У партрэтах-карцінах мастак шукае адметныя рысы характару сваіх герояў, у якіх найбольш поўна раскрыта вясцца наш сучаснік. Такімі прадстаюць перад намі «Аператар» і «Кібернетык». Гэтым людзям падуладны найвышэйшыя машыны і механізмы, даступна рашэнне складаных праблем. Зусім не выпадкова для У. Мудрогіна з'яўленне гэтых работ. Працуючы ў Інстытуце кібернетыкі Акадэміі навук БССР мастаком-афарміцелем, ён часта сустракаецца з вучонымі, гутарыць з імі, дзеліцца думкамі. І свае ўражанні ад гэтых сустрэч ён імкнецца раскрыць на палатне.

З карціны «Мастак» на нас глядзіць малады чалавек: шырока адкрытыя блакітныя вочы, натхнёны твар, сабранасць і энергія, з якой мастак спіскае ў руцэ пэндзаль, трымае палітру. У гэтым вобразе шмат асабістага, што ўласціва самому аўтару.

Аб чым бы ні расказаў У. Мудрогін, ён заўсёды шыры, усхваляваны, даверлівы і добразычлівы. Ён быццам гаворыць: «Паглядзіце, якое характава навокалі! І мастак знаходзіць гэтае характава не ў адметнасці краявідаў, а ў самым звычайным».

Пачынаў свой шлях У. Мудрогін у тэатры, дзе працаваў мастаком-выканаўцам. Старацца вывучаў мастацтва дэкаратара. Неўзабаве тут жа,

«Набярэжная».

у Брэскім тэатры імя Ленінскага камсамола Беларусі, спрабуе свае сілы як мастак-пастаноўшчык. Ім аформлена каля трыццаці спектакляў. Сярод іх «Жаніцтва Бальзімінава» А. Астроўскага, «Асіярожна, Мякішавы» А. Маўзона, «Два клёны» Я. Шварца, «Мараль пані Дульскай» Г. Запольскай і інш.

У апошні час У. Мудрогін аддае перавагу станковаму жывапісу. Ён любіць пісаць восень, якая вабіць стракатасцю фарбаў, багашцем адценняў. У пейзажы «Восенскае святло» мастак залюбаваўся пагодлівым сонечным днём, які быццам пазалаціў усё наваколле. Пейзажамі «Набярэжная», «Восень», «На беразе Гвіслачы», «Азімія» мастак зноў зноў пераконвае нас, што восень — гэта не пара адцвітання, смутку і спакоя, а пара, поўная багацця фарбаў, дароў прыроды, свята працавітых рук чалавека.

Шмат было прадстаўлена на выстаўку пейзажаў, якія вызначаюцца нейкай унутранай прасветленасцю, паэтычнасцю. У перадачы сонечнага святла У. Мудрогін імкнецца раскрыць сваё асабістае пачуццё шчасця. У карціне «Вербы» гэтую радасць мастак раскрывае ў вобразе маладой жанчыны, твар якой быццам выпраменьвае святло. Тут усё — і прамяністыя вочы, і усмешка, і летуценны твар, і залацістыя валасы, і ружаватая сукенка, і ззяючая зеляніна вербаў — перадае радасць нашага сучасніка, які любіць прыроду, любіць жыццё.

Мастак з асаблівай пяшчотай ліша любімыя мясціны Мінска. Сярод гарадскіх пейзажаў варта адзначыць «Старавіленскую вуліцу», «Мінскі двор», «Стары Мінск».

Ён настойліва імкнецца зраўнаць жывапісна-паэтычны свет рэчаіснасці. Сваё ўражанне ад убачанага ён перадае эмацыянальна, выкарыстоўваючы патрэбную долю абагульнення. У. Мудрогін ніколі не пераносіць на палотно ўбачанае на натуре, а імкнецца выявіць свае пачуцці, думкі, уражанні. Яго пейзажы не проста прыгожыя краявіды, а паэтычнае раскрыццё рэчаіснасці, дзе жыве і працуе чалавек, прысутнасць якога мы заўсёды адчуваем.

П. КАРНАЧ,
мастацтвазнаўца.

ПЕРАД уваходам — фота сіваб-родага старога з горда ўзнятай галавой. Зірнеш на здымак і адразу прыгадваеш чалавека, заўсёды падцягнутага, стройнага, які адзіляў сваёй лёгкай, спружыністай паходкай. Такім быў Аскар Пятровіч Марыкс, народны мастак Беларусі.

Мы развіталіся з ім назаўсёды крыху больш чым год назад. А як з мастаком сустраляся зноў на пасмяротнай выстаўцы яго творчасці.

Ён служыў тэатру — гэтаму чароўнаму свету. І сам ён быў чароўніком, узнікаючы на сцэне рэальнае адчуванне жыцця, аформіўшы каля 200 тэатральных пастацовак, лепшыя з якіх увайшлі ў залаты фонд беларускай сцэнаграфіі.

Шмат сіл, таленту, натхнення аддаў мастак спектаклям, прысвечаным нашай сучаснасці, барацьбе рэвалюцыйных мас за сваё вызваленне, героіцы Вялікай Айчыннай вайны. І ў гэтых спектаклях («Штурм», «Інтэрвенцыя», «Бацькаўшчына», «Антымістычная трагедыя», «Крылатае племя», «Фронт», «Проба агнём») А. Марыкс дасягае такіх жа вышыняў, як у «чароўных» («Снежная каралева», «Горад майстроў», «Шудоўная дудка», «Несцерка»), дзе ён мае магчымасць перанесціся ў свет паданняў, расквечаных народнай фантазіяй.

Не менш яркай старонкай у сцэнаграфічнай творчасці А. Марыкса з'яўляецца яго афармленне «Гамлета» Шэкспіра і «Каварства і каханні» Шылера, для якіх характэрна паглыбленае раскрыццё ідэйна-філасофскага і мастацкага багацця шэдэўраў сусветнай драматургіі. Мастак стварае не дэкарацыйны фон, а ўзнаўляе жывую атмасферу дзеяння, перадае не музейную дакладнасць, а дух эпохі.

Эскізы касцюмаў у яго — неад'емная частка дэкарацыі. У кожным сцэнаграфічным рашэнні А. Марыкса касцюмы своеасаблівыя і непаўторныя. Напрыклад, у спектаклі пра Снежную каралеву яны казачна таямнічыя і забаўныя: сама каралева — у ледзяным убранны, а ў традыцыйным уборы караля ёсць нешта добрае і цёплае, і нават разбойнік зусім не страшны, бо ён — персанаж казкі, як і заварожаны Кей, скурчаны над ледзяной мантыяй. У лепшых традыцыйных рускай сцэнаграфіі выкананы касцюмы да спектакля «Гора ад розуму», дзе кожны з іх — творчае асэнсаванне вобраза: недалёкая Соф'я — з наіўнымі мнотствам фальшопачка, банікаў, свецкая дама — у «цюрлюю атласным», а Скалазуб «засупонены» ў каляны мундзір.

І ў вырашэнні касцюмаў А. Марыкс трымаўся высокай тэатральнасці — яго ўборы вобразныя, тэмпераментныя і маляўніча прыгожыя, адпаведныя глыбіннай праўдзе п'есы. Ён ніколі не пераносіў на сцэну музейных касцюмаў і рэчаў, не паяднаны іх з агульным вырашэннем дэкарацыі. На цэлыя тыдні кіраваўся ў архівах і бібліятэках, каб дамагчыся арганічнага ўключэння кожнай дэталі ў агульную жывапісную гаму той ці іншай дзеі.

Асаблівую каштоўнасць маюць лісты з эскізамі да такіх спектакляў — прыкметных вех у гісторыі беларускага тэатра, як «Машэка», «Каваль-ваявода», «Раскіданае гняздо», «Кастусь Каліноў-

скі», «Несцерка», «Салавей» і іншыя. Выразныя дэкарацыі Марыкса да спектакля па п'есе Е. Міровіча «Кастусь Каліноўскі», пастаўленага ў сезон 1923—24 гг. на сцэне БДТ-1 (тэатра імя Янкі Купалы), былі тым паваротным этапам, які азначаў пераход ад прымітыўных ілюстрацый да вырашэння афармлення як самастойнага творчага акта, накіраванага на выяўленне глыбокіх вобразных задач.

Марыкс, які падчас вучобы ў Пражскай Акадэміі мастацтваў знаходзіўся пад моцным уплывам рэалістычнай школы славынскіх майстроў, заступіўшы на пасаду галоўнага мастака першага ў Савецкай Беларусі нацыянальнага тэатра, развіў рэалістычны кірунак сваёй творчасці. У эскізах да спектакляў «Машэ-

ка», «Несцерка», «Салавей» і іншыя. Выразныя дэкарацыі Марыкса да спектакля па п'есе Е. Міровіча «Кастусь Каліноўскі», пастаўленага ў сезон 1923—24 гг. на сцэне БДТ-1 (тэатра імя Янкі Купалы), былі тым паваротным этапам, які азначаў пераход ад прымітыўных ілюстрацый да вырашэння афармлення як самастойнага творчага акта, накіраванага на выяўленне глыбокіх вобразных задач.

У знаёмым і вядомым (Случкая брама ў Нясвіжы, Мірскі замак) Марыкс умеў кожны раз адкрываць новае характэрнае, задумешнае непаўторнае і важкае збудаванне. Самім ладам кампазіцыі, гармоніяй колерных спалучэнняў (восеньскія, зімовыя краявіды) мастак імкнецца да найбольш поўнага выяўлення тых пачуццяў, якія нарадзіліся пры сузірэнні прыроды, архітэктуры.

Па-свойму цікавы раздзел замалёвак гістарычнага і народнага адзення, якія

убор, але і свой характар, настрой. Кожны — адметны вобраз. І такіх эскізаў — каля чатырох дзесяткаў (мабыць, не ўсе?). Вось бы выдаць альбом ці набор паштовак!

Да апошніх дзён не пакідалі мастака новыя задумы, і ў свае 85 гадоў ён нястомна працаваў. Сведчанне таму — не зняты з мальярты ліст «Нашэсце татараў» з серыі «Старажытная Беларусь», над якой А. Марыкс працаваў на працягу 1974—76 гадоў.

Завершаныя лісты даюць падставы разглядаць іх не як серыю карцін на заданую тэму, а як сюіты з гісторыі нашых продкаў, якую мастак выкопваў на адным вялікім дыханні. Гэта паэма мужнасці і гераізму ўсходне-славянскіх плямёнаў у іхнім змаганні з набегамі ворагаў. Як і ў музычным творы, кожная частка гэтай сюіты ўяўляе сабой адносна замкнёнае мастацкае цэлае, але ўсе яны аб'яднаны агульнай задумай. Кожны з лістоў нясе на сабе адбітак выразнай індывідуальнасці мастака, прыгожы па жывапісе, эмацыянальны. Ён не проста існуе побач з папярэднім ці наступным, а кантактуецца з імі глыбокімі ўнутранымі сувязямі («Начны лазор», «Вястун вайны», «Малебен перад боем», «Выгнанне ў явіло», «Койданава пабоішча»). Яны аб'яднаны і стыльва, і агульным каларытам, і эмацыянальным настроем апавядальніка.

Серыя «Старажытная Беларусь» выканана ў складанай тэхніцы: акварэль, гуаш, пастэль. Але Марыкс так па-мастацку валодаў вытанчанай тэхнікай, што сама яна непрыкметная: штрих — роўны, мяккі, не адцягвае ўвагу ад галоўнага — ад зместу твора. Па значнасці гэту серыю можна, бадай, параўнаць хіба што са старажытнаславянскімі цыкламі М. Рэрыха. Гэта свая, глыбока вынашаная, усім творчым жыццём падрытаваная тэма з таго гістарычнага пласта, які, на вялікі жаль, яшчэ рэдка і не глыбока «арэцна» беларускімі мастакамі.

«Здароўе — у працы», — любіў паўтараць ён. І працаваў, бывала, ад цяжка да цяжка, агулаючы майстэрню званом металу. Калі Аскар Пятровіч размаўляў восьмі дзесяткамі, ён раптам захапіўся чаканкай, вітражамі... Плён гэтага захаплення быў таксама прадстаўлены (і даволі багата) на выстаўцы.

«Царэўна-лебедзь» (1973 г.) — чаканка па латуні, «Лілея» (1974 г.) — метал кераміка, фарфор. У гэтым спалучэнні выкананы і многія дэкарацыйныя пано. І вітражы, у якіх адлюстравана сціплай прырода Беларусі — «Бярозкі», «Кліён» і казачная «Палараш-кветка». Гісторыя Беларусі таксама знаходзіць яскравае ўвасабленне ў чаканцы на метале — «Жалейка», «Лясная песня». Партрэты Францыска Скарыны... І ўвесь куточак, прысвечаны скарыніскаму часу...

Мастак няспыннага творчага пошуку — такім паўстаў перад удзячным глядачом Аскар Пятровіч Марыкс на пасмяротнай персанальнай выстаўцы. На памяць прыходзяць словы гімна працы, праспяванага Рамэнам Раланам: «Усе радасці жыцця ў творчасці. Любоў, гений, праца — усё гэта ўспышкі сіл, што выйшлі з адзінага поля... Тварыць — значыць забіваць смерць».

Марыкс тварыў і, творчы, здабываў радасць.

Галіна ЮРЭВІЧ.

ТВАРЫЦЬ — ЗДАБЫВАЦЬ РАДАСЦЬ

З выстаўкі А. П. МАРЫКСА

ка», «Раскіданае гняздо», «Салавей» адчуваецца глыбокая зродненасць мастака з п'есамі, з тэатрам, з творчай асобай рэжысёра.

Захапленні маладога Марыкса «канструктыўызмам» і «куба-футурызмам» былі неглыбокімі і якога-небудзь следу ў тэатральна-дэкарацыйным мастацтве, як і ў творчасці мастака, не пакінулі. Гэта была даніна модзе, і, можа быць, варта было б усё ж паказаць яе і на выстаўцы, каб глядачу не браць словы мастацтвазнаўцаў на веру.

Эскізы Марыкса да такіх спектакляў, як «Горад майстроў» Габэ ці «Снежная каралева» Шварца (ды і многіх іншых), даюць падставы сцвярджаць, што яны выкананы не толькі для тэатра; яны прафесійныя і як творы мастацтва, як носьбіты выяўленчага вобразнага пачатку ў тэатры.

Імкненне спалучаць рэальную і даходлівую мову выяўлення з глыбокім унутраным зместам п'есы памагалі мастаку знаходзіць патрэбнае колеравае і светлавое асяроддзе, дабівацца нешматслоўнай манументальнасці — як у афармленні «Штурму» У. Біль-Белацаркоўскага ці «Фронт» А. Карнейчука. Нават па эскізах да гэтых пастацовак можна адчуць творчую скіраванасць А. Марыкса: ён імкнецца ведаць жыццё, жыццёна, штодзень вывучаць яго з алоўкам і пензлямі, вывучаць не назіральнікам, а ўдзельнікам, творцам.

Куток выстаўкі, дзе былі паказаны шматлікія эцюды і натурныя замалёўкі, — яскравы доказ выключнай дасведчанасці мастака ў галіне гісторыі народаў і эпох, неўтаймоўнай прэгі адкрыцця, зайдроснай цікаўнасці да навакольнай рэчаіснасці.

рытываў А. Марыкс для задуманай ім кнігі «Гісторыя адзення» (касіюмы розных эпох і народаў). Шкада, што задумка засталася няздзейснай. Любоўна і ашчадна, па крупінках, з розных крыніц збіраў Марыкс матэрыялы для сваіх эскізаў, адны з якіх выкананы графічна, другія — у колеры.

Не меншае захапленне выклікаюць замалёўкі беларускага народнага адзення і сцэнак вясковага побыту. Не толькі як апантаны мастак, але і як вучоны-этнограф выконвае А. Марыкс спіллы лісты, у якіх увасоблена непаўторнае багацце часу, што адзіноў у пяты. Нічога не абмянае пільнае вока мастака — ні крою, ні прапорныя колеры, ні драбніткіх дэталей аздаблення. Асабліва каштоўныя замалёўкі тым, што рабіліся яны з натуры падчас паездак мастака ў глыбінныя куткі Беларусі ў 20—30-ыя гады. Гэтыя паездкі яму патрэбны былі як хлеб, як вада пры афармленні першых нацыянальных спектакляў на сцэне БДТ-1. Да нас даносяць яны сапраўдны подых гісторыі, адкрываюць цікавейшыя з'явы ў эвалюцыі беларускага касцюма.

На эскізах А. Марыкса — не статычныя манекены, а жывыя характары носьбітаў таго ці іншага адзення. Крадком усміхаецца нам з ліста вясёлая мажняя маладзіца з-пад Турава ў шыкоўным уборы, які зрабіла яна сваімі рукамі і мо ўпершыню надзела, збіраючыся на кірмаш. Вось «Жыня», запатаваная мастаком у момант, калі разгінае стомленую спіну. Вось «Пастушок», які ледзь чутна нешта насістае на сваёй жалейцы; «Рымар», абчэплены з ног да галавы размаляванымі дугамі; «Пільшчык» (памылкова названы «Каменячосам») з усім сваім навучаннем, а найперш — з падоўжнай пілой.

У кожнага персанажы не толькі свой

ВЫСТАЎКА АДБЫЛАСЯ, А ДАЛЕЙ...

Выстаўна твораў народных умельцаў, прысвечаная 60-годдзю Нацыянальнага аддзялення ў гарадскім Доме культуры Ліды. Падобная дэманстрацыя народных талентаў прыкладна ў такі ж час праходзіла ў мінулым годзе. Але выстаўна гэтага года значна адрозніваецца ад мінулага года. Па-першае, узорным узроўнем прафесійнага майстэрства. Ён характэрны амаль для ўсіх відаў работ. А паказана іх на выстаўцы налі дзюсот. Тон выстаўцы задаў удзельнікі, якія ўпершыню прадставілі сваю творчасць.

Так, вялікую цікавасць выклікалі адзінаццаць работ выкладчына індустрыяльнага тэхнікума З. Вяціцкевіча: партрэт У. І. Леніна (выпальванне), «Пейні» (чаканка), «Лебедзі» (разьба па дрэву) і іншыя. Самабытныя работы сталеразвода «Металіст» Чэслава Банюка: «Партрэт Леніна», «Зімовы пейзажы», «Над Нёманам» і

іншыя, якія выкананы пры дапамозе інструментаў па дрэву. Некаторыя з іх такія па-мастацку дасканалыя, што ўзяты для серыйнай прамысловай вытворчасці.

Непаўторныя ў сваім родзе вырабы і кампазіцыі з дрэва і карэньняў работніка санэпідэмастанцыі Антона Плянскага: «Рабацка», «Мефістофель», «Мангуст — панжырацель змей», «Дружба», «Горцы», «Дзёт» і іншыя. Яраслаў Труш, работнік лясгаса, разам з выдатнай разьбой па дрэву: «Зубры», «Сяброўні», «Збан», «Цыганскірыпач», «Лясная песня» — паказаў сваё незвычайнае майстэрства і ў галіне вышыўкі. Ён прадставіў дзве даронкі, вышываныя крыжам.

Творчая фантазія бліжэзнага Гэта перадавана пацвярджаецца вырабамі самадзённага мастана Антона Тохавы. Ён здолеў удыхнуць паэтычнае бачанне свету нават... у нарэзні-сма-

ляні, кару. Перад намі самыя разнастайныя дэкарацыйныя маскі-ўсмешкі: «Чорт», «Вушасці», «Я без чаргі дастану» і г. д.

А хіба можа панікнуць абліччам своеасаблівага творчасць ваеннаслужачага Эдуарда Трэмбака: «Бой рыцараў», «На чужой планеце», «Азіята», «Змей Гарыныч», выкананыя маслам па дрэву, кардону? А калі ўмець добра рэзаць па дрэву, ды да таго ж надаць яму патрэбныя рысы, атрымаюцца арыгінальныя маскі. Як, напрыклад, у інжынера-будавніка Сяргея Курачына — «Спас-1», «Спас-2» з хітрамудрым выразам твару.

Спадалася гараджанам і жывапісцам фантазія настаўніка-пенсіянера Міналая Саарона, які прадэманстраваў вырабы з кары, моху, суюку: «Нурачка-раба», «Гусі-лебедзі», «Загадлівы Ахмед...» і іншыя. А вось творчасць майстрыцы-рукадзельніцы, рабочай заводу «Металіст», Веры Місюк працягвае лепшыя народныя традыцыі ў галіне мастацкай вышыўкі. Яна вынесла на суд глядачоў 8 работ: ручнікі, саматанныя поцілі. Умела вышытыя крыжам кампазіцыі «Лісіца і павен», «Паўліна», «Лявоніха», «Варона і лісіца»,

«Бунет» і іншыя. Імкнучца быць на яе падобнымі работніцы заводу электравырабаў Казлоўскага, Фрунзіноўна.

У кнізе содгунаў і прапаную — захапленне і гарачая душэўная удзячнасць наведвальнікаў за прынесены агульную эстэтычную асабуду. «Вялікае дзякуй за безданую фантазію» (студэнтка), «Нават не верыцца, што ў нас у горадзе жывуць талія умельцы» (настаўнік), «Узрушана да глыбіні душы...» (мнагадзетная маці) і г. д.

Выстаўна была б яшчэ больш наштоўнай, калі б да падобных падзей сапраўдную творчую цікавасць праяўлялі работнікі абласнога Дома культуры, Дома народнай творчасці, прадстаўнікі музеяў. Маецца на ўвазе адбор лепшых работ і папулярнасці іх на больш высокіх узроўнях. Гэта паслужыла б значным стымулам для далейшага выяўлення народных талентаў. Відаць, варта было б падумаць аб вызначэнні лепшых з лепшых выставачных работ у месцах краязнаўчых музеяў (адвядзці спецыяльны аддзел для гэтай мэты). Яшчэ лепш было б стварыць у кожным буйным горадзе спецыяльны музей народнай творчасці. Варта толькі

прадставіць умельцаў не толькі з аднаго горада, але і раёна (да ў Лідзе — каля 60 тысяч насельніцтва), як музей пераважна ўзроста б у адно з лепшых культурна-асветных месцаў, дзе б назначна прапагандаваліся лепшыя дасягненні народных талентаў. Надзвычайна ўзрадаваў яго роля і ў развіцці эстэтычных густаў народа, не гаворачы ўжо аб вялікай навуковай рабоце музея.

Сумны ж вопыт папярэдніх выставаў у горадзе сведчыць аб тым, што, як правіла, яны не выходзяць за межы горада. Таму назіраецца такая з'ява, як «разгубліванне талентаў». Так, напрыклад, з леташніх удзельнікаў дэманстравалі сваю творчасць літаральна некалькі чалавек. Талент жа вельмі вялікая рэдкасць і таму яго неабходна клапацівацца і ўмела вынарыстоўваць. Абмянавы адносіны да яго зусім недапушчальныя. Асабліва антуальна гэтая думка сёння, калі наша краіна прыняла новы Асноўны Закон СССР, які забяспечвае далейшае развіццё духоўных і творчых сіл народа.

Анатоль СВЕЧКІН, настаўнік.

СВЯТЛО САПРАЎДНАЙ ДЭМАКРАТЫІ

«Дэмакратыя, — сказаў нек Роберт Кенэдзі, — вельмі адноснае паняцце. Пярэдка мы называем чужую дэмакратыю — дэмагогіяй, а сваю ўласную дэмагогію дэмакратыяй».

Брат забітага прэзідэнта меў падставу так сказаць. Факты жыцця — лепшы «дэтэктар хлусні» і праўды. Яны яскрава гавораць, дзе сапраўдная дэмакратыя, а дзе дэмагогія.

У Савецкай краіне на працягу больш чатырох месяцаў праходзіла ўсенароднае абмеркаванне і ўдасканаленне праекта самай дэмакратычнай Канстытуцыі нашай эпохі. Сярод сарака тысяч прапаноў, якія паступілі ў Канстытуцыйную Камісію, была прапанова запісаць у Асноўны Закон нашага жыцця, што «Савецкі Саюз імкнецца да дасягнення ўсеагульнага і поўнага раззбраення». Гэта прапанова, як вядома, была прынята.

А ў гэты час у Злучаных Штатах Амерыкі абмяркоўвалася рашэнне аб запуску ў серыйную вытворчасць самай (на думку пентагонаўскіх ваяк) дасканалай зброі масавага знішчэння людзей — нейтроннай бомбы.

У адной і другой краіне адбываліся мітынгі. У Савецкай — мітынгі адабрэння Асноўнага Закона жыцця, які адкрывае, гаворачы словамі Леаніда Ільча Брэжнева, «велізарны творчыя магчымасці сацыялістычнай дэмакратыі — улады народа, улады ў інтарэсах народа». У Злучаных Штатах Амерыкі — мітынгі пратэсту супраць бомбы, якая нясе смерць.

Супакойваючы абурэнне грамадскасці, міністр абароны Злучаных Штатаў Амерыкі Геральд Браўн заявіў, што «зброя павышанай рэакцыі найбольш маральна зброя», бо, бачыце, яна забівае насмерць людзей і не пакідае калек.

Скажам прама: ужо сама гаворка, як лепш забіваць людзей — амаральна. Яна не мае нічога супольнага з дэмакратыяй.

У дзень прыняцця Канстытуцыі савецкія людзі пры сустрэчы на вуліцы віншавалі адзін аднаго з вялікім святанам. Карэспандэнткам на пытанне: «Ваша думка аб новым Асноўным Законе?» — адказвалі ўсхвалявана: «Вітаем, радуемся, ухваляем!»

Уявіце сабе на хвіліну, калі б пан міністр Браўн у любым горадзе свету падыйшоў да прахожага і спытаў:

— Ад якой бомбы вы мелі б прыемнасць лепш прыняць

смерць: ад звычайнай, атамнай, ці нейтроннай?

— А вы, пан міністр? — зусім лагічна мог бы спытаць прахожы.

Пан міністр, зразумела, адчуў бы няёмкасць: ён жа рыхтуе смерць не для сябе...

Уявіце сабе, што пан міністр падыйшоў да аднаго з мільёнаў амерыканскіх беспрацоўных і спытаў: ці ўхваляе ён выдаткі на серыйную вытворчасць нейтроннай бомбы?

Больш верагодна, што беспрацоўны адказаў бы пану міністру:

— Я хачу жыць, а не паміраць, хачу мець гарантыйнае права на працу.

А вось ужо не здагадка, а факт: амерыканская газета «Балцімор сан» пісала, што для савецкіх грамадзян праект Канстытуцыі прадугледжвае больш поўныя ў параўнанні з любымі заходнімі канстытуцыямі: права на працу, адпачынак, выбар прафесіі, сацыяльнае забеспячэнне, забеспячэнне жыллем, права на адукацыю, бясплатную медыцынскую дапамогу.

Я думаю, што работніца Керы з шахты ў Пенсільваніі не адмовілася б ад такой медыцынскай дапамогі. Нядаўна гэтая жанчына нарадзіла ў шахце тройню. Амерыканскія газеты наведвалі аб гэтым у інфармацыйных нататках пад сенсацыйнымі заглаўкамі: «Першая маці, якая нарадзіла сваіх дзяцей не на нашай зямлі, а ўнутры яе». «Нараджэнне на глыбіні 320 метраў», «Тройня нарадзілася ў шахце».

«Вясёлая» гісторыя, панове. Цяжарная жанчына да самай апошняй хвіліны працавала ў вугальнай шахце...

Аднойчы мне давялося з групай амерыканскіх выдаўцоў і журналістаў наведаць калгас. Журналісты знаёмліся з жыццём і побытам калгаснікаў. У адной хаце зайшла гаворка аб сямейным бюджэце. Бернард Марэй (ён крыху гаварыў па-руску) пачаў распываць гаспадыню дома, як яна размяркоўвае свой даход: які працэнт ідзе на асвятленне, газ, на вопратку, ежу... Гаспадыня слухала, слухала журналіста, зірнула на сваіх пяцёрых «грызуноў», якія сядзелі за сталом і зыркалі цікавымі вачыямі, усміхнулася:

— А я сваіх дзетак не працэнтамі кармлю. Даю ім малачко, смятанку, яечкі. Колькі з'ядуць, столькі і даю...

А я падумаў: цікава, што б адказала на гэтае традыцый-

нае амерыканскае пытанне работніца шахты ў Пенсільваніі, жанчына маці, Керы? Дзеся гэтага бюджэту яна да самых родаў працавала. Ёй можа толькі паспачываць беларуская жанчына.

А яна ж помніць і той час, калі радыкалі ў баразне, на жніве.

У канцы дваццатых гадоў, яшчэ юнаком, я прачытаў нататкі беларускага падарожніка, які апісаў свае ўражанні ад паездкі з Берліна — праз нямецкія вёскі — у Беларусь. Я не помню прозвішча аўтара гэтых нататак. Але тое, што ён пісаў, урэзалася мне ў памяць на ўсё жыццё. Ён паказаў нямецкага баўэра, які вярнуўся з хлява і не запэкаў ботаў. Там электрычнасць, водаправод у хлявах і аборах, асфальтаваная дарожка праз двор у хлёў. Я, жыхар гарадской ускраіны, добра ведаў, што значыць пайсці не толькі ў хлёў, але і проста прайсці па вуліцы. Не паверыў гэтай падарожніку. «Хлусіць ён» — думаю сабе.

Потым, у час вайны, я ўбачыў у Германіі, што аўтар падарожных нататак пісаў праўду.

Прайшлі гады. Я прыехаў у Германію турыстам. З радасцю пазнаў наш трактар «Беларусь» на нямецкіх палетках. Спыніў машыну, падыйшоў да трактарыста, пытаю: «Ну, як трактар?» Шырактары трактарыст паказаў мне вялікі палец і, картавічы, выгукнуў: «Прыма!»

І што б там ні гаварылі на Захадзе пра наш лад жыцця, да якіх бы параўнанняў ні даходзілі, я ўпэўнены, што наш лад і Канстытуцыя ў параўнанні з «дэмакратыяй» капіталістычных краін, гаворачы словамі нямецкага трактарыста: — Прыма!

Вядома, што эксплуатацыйскі лад жыцця выклікае ў грамадзян капіталістычных краін недавер'е да ўсяго дзяржаўнага. Аб гэтым некалі гаварыў У. І. Ленін. Буржуазныя «крытыкі» нашай Канстытуцыі разлічваюць і на гэта. Маўляў, раз у Канстытуцыі гаворыцца, што «правы грамадзяніна не павінны выкарыстоўвацца супраць сацыялістычнага грамадства і дзяржавы», — значыць, няма ніякіх правоў. Пры гэтым яны свядома замоўчваюць той факт, што ні ў адной капіталістычнай краіне ў канстытуцыі не знойдзецца такога права, якое дазваляла б грамадзянам змагацца за сацыяльную справядлівасць. А тут дзеся

гэтага ёсць усе падставы. Тут хаваецца імкненне сваю дэмагогію выдаць за дэмакратыю.

Дэмагогія Захаду палітычна трымаецца на «раўнавазе страху». Палітыка Савецкай краіны прапануе ўсяму свету абав'язка на «раўнавагу давер'я», разуменне таго, што пры сучасным узбраенні вайна — знішчэнне ўсяго жывога на планеце.

Гісторыя чалавецтва занатвала пятнаццаць тысяч войнаў. І прыйшоў час, каб назаўсёды пакончыць з імі. Савецкі народ разам з дэпутатамі Вярхоўнага Савета аднадушна прагаласаваў за гэта і зацвердзіў у Асноўным Законе свайго жыцця.

А ў гэты самы час у Злучаных Штатах Амерыкі хочучь запэўніць свет, што нейтронная бомба — «самая гуманная» і «служыць для мэты абароны».

Хто пагражае краіне за акіянам і чаму «ў мэтах абароны» спатрэбілася ёй нават такая грозная зброя, як нейтронная бомба? Акадэмік Аляксандраў адносна нейтроннай бомбы мае іншую думку. Ён выказаў з трыбуны нечарговай сёмай сесіі Вярхоўнага Савета СССР дзевятага склікання.

— Нейтронная бомба, — сказаў ён, — рэкламуецца зараз як гуманная зброя, як зброя толькі абароннага значэння. Але гэтая гаворка — безупынная хлусня. На самой справе нейтронная бомба — зброя бясспрэчна наступальна-ная, якая дазваляе не толькі захапіць тэрыторыю, але і «вызваліць» яе ад таго насельніцтва, якое там жыве. Яна заклікана выканаць ролю тых майданаў і асвенцімаў, якія на працягу апошняй вайны служылі фашыстам для знішчэння насельніцтва.

Дэмагогія на некаторы час здольна затуманіць розум людзей, як гэта сталася ў трыццатых гадах ў фашысцкай Германіі. Але светлыя ідэі сапраўднай дэмакратыі, якія ўвасоблены ў прынятай сёмага кастрычніка Савецкай Канстытуцыі, мацнейшыя за «нейтроны» буржуазнай дэмагогіі. Гісторыя Радзімы Вялікага Кастрычніка пацвердзіла гэта ўжо не адзін раз.

Канстытуцыя дзейнічае, жыве, працуе на сённяшні дзень і на светлае будучае!

Леанід ПРОКША.

Міністэрства культуры БССР выказвае спачуванне начальніку упраўлення культуры Брэсцкага аблвыканкома Клімчуку Віталію Андрэвічу з выпадку напатнаўшага яго гора — смерці БАЦЬКІ.

МАНІ ШПАКОВІЧ — дваццаць пяць. Нядаўна споўнілася. Было нават маленькае застолле. Тут жа, у інтэрнацкім пакоі. Імянініца напісала заяву выхавальніцы, каб тая дазволіла ёй правесці гэтак «мерапрыемства». Выхавальніца, жанчына суровая, падрабязна рэспітала, хто прыйдзе і што будучь піць. Папярэдзіла: «Глядзі, Маня, на тваю адказнасць. Каб ні-ні...». Дзяўчына запэўніла, што ўсё будзе ў норме.

Запросіла Маня на дзень нараджэння сваіх таварышак па пакоі Валю і Тому і сяброўку Надзю, з іхняй вёскай, з якой вучылася ў школе і якая таксама цяпер жыве ў Мінску, толькі ў іншым інтэрнаце. І яшчэ двух хлопцаў: Томінага Гену і Надзінага Славу. Гасцей пусцілі ў інтэрнат не без прыгоды Вахцёр спачатку заўпарціўся:

— Трох у адзін пакоі не пушчу, — заявіў ён.

Маня, якая выйшла ў вестыбюль сустракаць гасцей, доўга даводзіла старому, што ў яе ёсць дазвол выхавальнікі.

— Давай паперку, — настойваў той.

Давялося пабегчы да выхавальніцы, каб тая напісала дазволу...

Госці здалі свае пашпарты, Маня таксама здала свой. Вахцёр, «зверыўшы фотакарткі з арыгіналамі», схаваў дакументы ў шуфляду, а ў кнізе зарэгістраваў, хто і ў колькі гадзін зайшоў у інтэрнат.

Увогуле пасядзелі нішто сабе. Праўда, недзе праз гадзіны дзве ціха рыпнулі дзверы і ў пакоі увайшла выхавальніца. Глянула на стол, нешта вызначнае спытаўшы, выйшла.

— І ў нас такая ж вартаўніца, — сказала Надзя. — Усюды нос свой суне, і куды пайшла, і з кім, і чаму.

Маня ўпотаікі вельмі зайздросціць Надзі. Зайздросціць таму, што ў яе ёсць Слава. Не такі ўжо і паглядны, але сам сабе гаспадар. Армію адслужыў, прафесію мае, ды, здаецца, і не вельмі ў чарку заглядае. Паўгода ўжо сустракаюцца і, хвалілася Надзя, калі знойдуць кватэру, дык хутка распінуцца. Пазнаёмлілася з ім у інтэрнаце — у іх інтэрнат эмігранцкага тыпу, жывуць там мужчыны і жанчыны.

У Мані хлопца няма. Чатыры гады ўжо жыве ў Мінску, а хлопца не займела. На фабрыцы, дзе яна працуе, — амаль адны дзяўчаты. Інтэрнат таксама жаночы.

Улетку Маня ездзіць з сяброўкамі ў парк на таншліяноўку. І кожны раз дае сабе слова, што ў апошні раз.

Колькі разоў прасілі выхавальніцу арганізаваць танцы ў інтэрнаце, паклікаць гасцей. Але тая згоды не дала: «Каб я потым бегала па вайных пакоях і шукала тых хлопцаў? А то яшчэ байструка прыдбаеце, як тая Волька».

З-за гэтай Волькі і пачаліся ў інтэрнаце строгасці. Так, прынамсі, лічаць дзяўчаты. Але колькі ж можна пра той выпадок прыгадваць! Ну, нарадзіла Волька дзіця, дык жа сама і выходзіла. Чаму ж астатнія жыхаркі інтэрната вінаваты? На

першым часе наогул забаранілі мужчынам паяўляцца ў інтэрнаце. Аднаго разу да Мані ў госці стрыечны брат прыехаў, дык не пусцілі, бо прозвішчы і імя па бацьку розныя. І смех і грэх. Чыста жаночы манастыр. Пасля, праўда, той загад адмянілі. Нехта напісаў скаргу ў гарком камсамолу. Дык цяпер гэсцей пускаюць два разы ў тыдзень — у суботу і нядзелю.

...З Маняй Шпаковіч (імя і прозвішча, натуральна, зменены) я пазнаёміўся зусім нядаўна. Ішоў па калідоры інтэрната і за дзвярамі аднаго з пакояў пачуў голас даволі вядомага эстраднага спевача, які выконваў песню А. Фельдмана «Каханне». Пастукаў і, пачуўшы вестлівае «Калі ласка», увайшоў. Яя стала, на якім стаіў прай-

такіх дзяўчат, нічога не скажаш. Але і такіх, як Маня, як кажучы, простых фабрычных дзяўчат, таксама няма. І хочучы яны простага чалавечка шчасця. Накштат такога, пра якое пісала ў сваім сачыненні дзевяцікласніца з выдатнага фільма «Дажывём да панядзелка». Помніце, яна напісала, што бачыць шчасце ў тым, каб выйсці замуж і мець шмат дзяцей, чым выклікала бурны гней у ханжы-настаўніцы, дарэчы — векавухі.

Я не прэтэндую на адкрыццё нейкай новай тэмы. Праблема халасцячак і халасцякоў неадпарова ўзнімалася на старонках друку. У многіх аспектах. Аж да электроннай свабоды. І трывога, клопат аўтараў гэтых публікацый маюць рэальную

ён быў. Але і так пройдзеш толькі два, а дзе—тры разы ў тыдзень. Летам, праўда, можна дамовіцца аб спатканні на вуліцы, ды і то рамантыка наэтычнага радка: «З мілай досвітак сустрэць» — не для іх. Пазней гадзіны ночы ў інтэрнат лепей не вяртацца—не пусцяць.

У апошнія гады ў розных кутках Мінска выраслі комплексны інтэрнатаў. Гэта, можна сказаць, ледзьве не самыя прыгожыя будынкі ў горадзе ў дзевяць, дванаццаць і больш паверхаў. У іх зручна жыць — інтэрнаты кватэрнага тыпу, у кожнай кватэры — два-тры пакоі, санвузел, душ. Жывуць інтэрнатаўцы ў пакоях па двое, па трое.

Але амаль ніводны комплекс (а жыве тут паўтары-дзе ты-

Але няхай і столькі, няхай нават болей. Усё роўна, чаму астатнія 340 дзяўчат павінны штодзённа несці на сабе цяжар зневажачай гонар апекі. Той, калі можна бесцярмонна зайсці ў пакой, той, калі можна абрыць падзэрэннем, словам і справай... Менавіта на гэта ў адзін голас скардзіліся многія дзяўчаты.

Вядома, клопатаў у Мары Рыгораўны хоць адбаўляй. Уявіце, у інтэрнат прыйшло адразу дзесяць хлопцаў. Паспрабуй, паспей зазірнуць па ўсе пакоі, дзе яны сядзяць, прасачы, чым займаюцца! А калі яшчэ ў каго спраўляецца дзень нараджэння?..

Дарэчы, ва ўсіх інтэрнатах, дзе давалася пабываць, гэтыя дні нараджэння, што адзначаюцца па пакоях, выклікаюць найвялікшую трывогу ў адміністрацыі. Вам абавязкова раскажучы пра адзін — два выпадкі, калі застолле ператварылася ў п'янку, а то скончылася і скандалам.

Але ж у кожным інтэрнаце сотні пакояў. Чаму нельга хоць адзін абсталяваць пад гэсціную, дзе і праводзіць гэтыя сямейныя ўрачыстасці? У тым жа Чырвоным кутку. З музыкай і танцамі. Калі я гаварыў пра гэта, на мяне глядзелі, як на дзівака. З аднаго боку, сапраўды — вельмі проста і зручна. Але ж—няма адпаведнага загаду.

Ды яго, відаць, і не будзе. Бо выдаць такі загад, значыць, ускосна дазволіць «ужыванне спіртных напіткаў», а гэта правіламі інтэрнатаў забаронена. Праўда, усё ведаюць, што імяніны без выпіўкі не абыходзяцца, але можна зрабіць выгляд, што пра гэта не ведалі. За кожным пакоем не прасочыш.

Але што тыя гэсціныя! У інтэрнаткім комплексе, што на вуліцы Кульман, ёсць кафэ. У добрых гаспадароў яго можна было б ператварыць у сапраўдны клуб з цікавымі сустрэчамі, балаямі, выстаўкамі і г. д. Ды і наогул, чаму б не пасядзець тут вечарам з сяброўкай за фужэрам сухога віна, а мо і пачытаць газету, часоснік (разулялася ў мяне фантазія). Ды не, ператварылі кафэ ў звычайную сталуюку, якая зачыняецца ў 7 гадзін вечара. Праўда, адразу пасля адкрыцця, недзе месяц, тут быў бар з шампанскім, каньяком, півам, марожаным і кандытарскімі вырабамі. Потым дырэцыя Савецкага райхарчгандлю, якому належыць кафэ, хуценька гэты бар ліквідавала. Аказваецца, ёсць нейкі загад, які забараняе продаж алкагольных напіткаў у кафэ і сталовых, што размешчаны ў інтэрнатах. Гэта, відаць, для таго, каб не пілі на людзях. І яшчэ: каб не затаварвалася гарэлка ў суседнім гастронаме...

Адным словам, выкраслім і гэтыя кафэ са спісу месц, дзе б маглі сустрэцца і мо ўжо не расстацца натэжныя малады і маладая.

У час нашай гутаркі з Марыяй Рыгораўнай у нейкі момант я раптам адчуў, што мараль тых дзяўчат з інтэрната, прабачце, яе не вельмі турбуе. Усё больш праязіла.

Вось такі афіцыйны дакумент, раснаўсюджаны на ратапрынце, на якім павінны былі распісацца ўсе без выключэння — падкрэсліваю, усё! — жыхары інтэрната. «Жыхары інтэрната завода імя Арджанікідзе. Тав... Вам было прадастаўлена ў інтэрнаце завода ложка-месца, як адзіночцы. Пражываючы ў інтэрнаце, вы ўступілі ў шлюб. Згодна з пастановай аб інтэрнатах, зацверджанай галоўным упраўленнем камунальнай гаспадаркі пры Саўміне БССР ад 2 верасня 1967 года за № 3521, пражы-

ванне ў інтэрнатах ложкавага тыпу сямейным забаронена. Такім чынам, Вы права на далейшае пражыванне ў інтэрнаце згубілі. Вам прапануецца ў дзевяцідзённым тэрмін падшукаць іншае жыллё. У выпадку невыканання будзеце выслены ў прымусовым парадку. Памочнік генеральнага дырэктара на быту М. Волкаў».

Бачыце, даўно тое ўпраўленне ператворана ў Міністэрства камунальнай гаспадаркі, а загад дзейнічае, як новенькі. Паспрабуй, не выканай — апынешся на вуліцы. Хто падлічыць, колькі хлопцаў (інтэрнат — змешаны), падпісваючы гэты ультыматум, завагаліся, колькі з-за яго так і не было вымаўлена цудоўных і вечных: «Выходзь, каханая, за мяне замуж».

Праўда, ёсць і такія, што не спалохаліся. Выхавальца гэтага інтэрната Валянціна Рыгораўна Старылава расказала пра нядаўні выпадак. Летась тут пажаніліся дзяўчына і хлопец. Абодва, дарэчы, інжынеры. Распісаліся і жылі на розных пакоях. У ліпені гэтага года здарылася тое, што і павінна было здарыцца — Лена, так завуць маладоўжонку, нарадзіла. Аж двойню.

— Ну, і як вы яе павіншавалі? — пацікавіўся я.

— Мы яе не віншавалі, — спакойна адказала выхавальца. — Мы ёй названілі ў балюніцу і сказалі, каб яна не вярталася ў інтэрнат.

— Не вярталася?!

— Так. Дык што вы думаеце? Яна з мужам выклікалі міліцыю і тая іх пасяліла на ранейшае месца, маўляў, пранісаны і не маюць права высяляцца...

Такога я яшчэ не чуў, каб з радзімнага дома ды з эскортам міліцыі.. У сям'і гэта будучы, відаць, успамінаць усё жыццё. Вам раскажучы ў інтэрнатах і іншае. Некаторыя маладыя людзі, якія ўступілі ў шлюб, трымаюць гэта ў сакрэце. Як ім гэта ўдасца? Тамара К., якая жыве ў адным з інтэрнатаў, сказала, што замужам ужо два гады, муж пасля інстытута працуе ў раёне. Хоча потым вярнуцца ў Мінск. Ну, а яна, каб не выпісалі з інтэрната, напрасіла не ставіць у пашпартштамп аб шлюбе (у сельсаветах, дзе іх запісалі, яна дала замест пашпарта — метрыку).

— Думаеце, я адна такая? — усміхнулася Тамара. — Многія так робяць. Бо калі выпішучы, дык можна згубіць мінскую прапіску, — знайсці прыватную кватэру з патрэбным запасам метражу вельмі цяжка...

Дзе ж выйсце? Чаму маладыя людзі, якія працуюць, як і раней, на тым жа прадпрыемстве, пазбаўляюцца правоў на інтэрнат толькі таму, што пажаніліся? Нема дзе іх пасяліць? Але ж у інтэрнатах, асабліва змешанага тыпу, гэта не так ужо і немагчыма. Напрыклад, у інтэрнаце вытворчага аб'яднання «Прамень» першыя паверх аддадзены менавіта сямейным. І нікому яны не перашкаджаюць. Хіба што падаюць «дрэнны» прыклад?..

МАНЯ вельмі любіць яшчэ адну пласцінку. З песняй Яна Фрэнкеля «Падмаскоўны гарадок». Любіць таму, што яна пра інтэрнаткіх дзяўчат. І яшчэ таму, што ў іх усё камяцэцка добра. Помніце?

Ходят дэвочки в кино, Знают девочки давно, Уносят свои гитары Им придется все равно.

Няхай і ў Мані ўсё будзе добра. Яна гэта заслужыла.

М. ЗАМСКІ.

КАХАННЕ, КАХАННЕ...

Пра адзін аспект інтэрнатацкага жыцця

гравальнік, сядзела тоненькая бялявая дзяўчынка і, падпёршы галаву рукой, уважліва слухала песню. Убачыўшы нештамага, засаромелася і ўскочыла з крэсла.

— Вам, відаць, вельмі надабаецца гэтая песня? — спытаў я.

— Ага, вельмі—адказала яна.

— Мо таму, што ў ёй разоў трыццаць паўтараецца слова каханне? — здаецца, не зусім удала пажартаваў я. Субседніца мая сцэпанула плячамі, усміхнулася:

— Мо і таму...

Мы прагаварылі гадзіну, а мо і болей. Гэты расказ-споведзь я і пераказаў вышэй, як кажучы, нічога не адняўшы, не дадаўшы. Калі мы развіталіся, Маня, відаць, сама ўсхваляваная сваёй споведзю (бываюць такія моманты, калі хочацца раскрывіць душу нават незнаёмаму чалавеку), сказала, апусціўшы вочы: «У нашым інтэрнаце ёсць некалькі жанчын, якія жывуць тут па дзесяць—пятнаццаць гадоў. Адна нават дваццаць. Разумеете, усё жыццё ў інтэрнаце».

Унізе, у вестыбюлі, вісела аб'ява аб тым, што ў Чырвоным кутку адбудзецца лекцыя ўрача скуравенералагічнага дыспансера «Гігіена жанчыны». Мне чамусьці адразу ўявіліся тыя інтэрнаткія вестэрнікі, пасеўшыя перад лектарам на першых крэслах. І тут жа падумалася, што Маня на гэтую лекцыю не пойдзе...

Прадбачу гнеўныя рэплікі таго-сяго з чытачоў. Маўляў, знайшоў аўтар каму спачуваць — абывальцы, якая толькі думае пра замужжа. Хай бы лепей расказала, якія кнігі прачытала, якія спектаклі праглядзела...

Не, паважаныя, Маня не абывальца, хоць чытае яна сапраўды мала (дарэчы, у большасці інтэрнатаў бібліятэк няма, а калі і ёсць перасоўкі, дык вельмі бедныя), і зацятай тэатралкай яе таксама не назывеш. У вёсцы, дзе яна вырасла, тэатраў не было, быў гурток мастацкай самадзейнасці, дык Маня, як на той грэх, не спявае. Дрэнна, вядома. Мне б таксама хацелася, каб яна вызначалася большым унутраным светам, шырэйшым кругаглядам, была актывісткай. Ёсць у нас шмат

падстава. Шмат у нас людзей, якія не знайшлі сабе ў жыцці сябра ці сяброўку, а адсюль, акрамя ўсяго іншага, яшчэ і праязілі вынік — рэзка зніжэцца здатнасць нараджацца, а гэта ўжо пытанне дзяржаўнай важнасці.

Мне хацелася закрануць гэтую праблему «ў разрэзе» рабочых інтэрнатаў, якіх толькі ў Мінску 134 з насельніцтвам у 90 тысяч чалавек. У маштабах рэспублікі гэтага лічба ўзрастае ў 6—7 разоў. Адным словам, недзе паўмільёна хлопцаў і дзяўчат (апошніх больш паловы гэтай колькасці) жывуць у інтэрнатах. Як мне казалі кампетэнтныя людзі, гэта кожны другі малады рабочы (ці работніца).

Не трэба даводзіць, што ў дзяўчыны, якая жыве ў інтэрнаце, куды меней шанцаў выйсці замуж, чым у дзяўчыны, якая жыве дома. Пра гэта сведчыць хаця б сярэдні ўзрост насельніцаў многіх жаночых інтэрнатаў. Напрыклад, у інтэрнаце завода імя Арджанікідзе ён складае 27 гадоў, у інтэрнаце трамвайна-тралейбуснага ўпраўлення — 25 гадоў і г. д.

Як ні дзіўна, але тут дзейнічаюць тыя ж заканамернасці, што і ў славутых «тэкстыльных гарадках», дзе пераважае жаночае насельніцтва і дзе праблема выхаду замуж стаіць асабліва востра. У Мінску, як быццам, хапае і «мужчынскіх» прадпрыемстваў. Тым не менш існуе і сваяасабліва мікраізаляцыя жаночай паловы рабочага класа. Возьмем, да прыкладу, той жа гадзішнікавы завод, дзе працуюць амаль адны дзяўчаты. 550 з іх жывуць у дванаццаціпаверховым інтэрнаце ў раёне Зялёнага Луга. Побач—два такія ж інтэрнаты, якія належыць іншым арганізацыям. У іх яшчэ 500—600 дзяўчат. Адным словам, на маленькім пятачку жыве больш як тысяча жанчын і 200—300 мужчын (адзін з інтэрнатаў—завода «Тэрмапласт» — змешаны). Кожны інтэрнат, хоць і звязаны яны адным архітэктурным комплексам, жыве сваім ізаляваным жыццём. Іх жыхары паміж сабой ніякіх зносін не маюць. Зайсці ў інтэрнат «проста так» немагчыма. Існуе строгая прапускная сістэма. Гэта значыць, трэба, каб вахдёр паклікаў дзяўчыну, да якой ты ідэш, каб яна выйшла з дакументам, і каб у цябе таксама

сячы чалавек) не мае клуба, дзе можна было б сустрэцца, культурна правесці час. Звычайна ўсе культурныя мерапрыемствы адбываюцца ў памяшканні інтэрната (вядома, толькі для сваіх) — або ў невялікім вестыбюлі, або Чырвоным кутку, дзе больш чым 30—40 чалавек не ўмесціцца. Праўда, ёсць выключэнні. У комплексе, што на вуліцы Кульман, дзе размешчаны інтэрнаты заводаў імя Арджанікідзе, імя Леніна і фінансавага тэхнікума, абсталявана спартыўная зала. Але карыстацца ёю зноў жа могуць толькі жыхары менавіта гэтага інтэрната.

Калі ходзіш па гэтых выдатных інтэрнатах-комплексах, гутарыш з іх насельнікамі, міжволі ўзнікае думка, што нашы архітэктары прадумалі ўсё да драбніц, за выключэннем аднаго: як і кім будзе адчувацца сабе чалавек. Навошта ж гэтая строгая ізаляцыя жыхароў кожнага з будынкаў комплексу?

Для Марыі Рыгораўны Дударэнка, выхавальцы інтэрната трамвайна-тралейбуснага ўпраўлення на вуліцы Смалюкова, тут усё гранічна ясна — «для аховы маралі». Гэтая не маладая ўжо жанчына занята аберагае мараль сваіх падначаленых. «Вы не ведаеце, — кажа яна, — калі цяпер пайшла моладзь», — і тут жа раскавае некалькі пікантных гісторый, як хтосьці з кімсьці...

Бачыце, нягледзячы на яе лільняе вока, на ўсё старанні.

І трагічнае рэзюме: «Хочаш не хочаш, а маці-адзіночкі будучы».

Будучы, Марыя Рыгораўна, будучы. Я і сам разумею, што гэта не вельмі добра, калі жанчына вымушана запісаць дзіце на сваё імя. Але перш за ўсё гэта надобра для яе самой. Надта ж, калі можна так сказаць, высокі сабекошт такога кроку. Толькі не будзе катэгарычнымі судзімамі чужых учынкаў. Ва ўсіх разе, заўсёды і ўсюды.

Так, можна пагадзіцца — сярэд жыхароў інтэрнатаў ёсць людзі, якія не трымаюцца цвёрдых маральных правіл. Ды толькі іх адзікі. Нават сама М. Дударэнка пацвердзіла, што «такіх» у інтэрнаце чалавек пяць-шэсць па 350 дзяўчат. «Пяць-шэсць» — ды яшчэ па мерках надта ж строгай выхавальцы...

К. АЛЕСЕНКА

Леанід ШЫРЫН

Уладзімір ПРАВАСУД

...І ўзвіўся Фальцэтам

Кампазітар-песеннік Артур Джазаў лічыў, што з музыказнаўцам Міхасём Сімфанічным яны таварышавалі: іншы раз ён перахопліваў у Сімфанічнага дзесятку-другую на выдаткі, пра якія нельга ведаць жонцы. Але неспадзявана здарылася банальная гісторыя, якая ўлісала іншую ноту ў іх адносіны.

Джазаў, папрацаваўшы ў смак, напісаў на словы вядомага паэта Цімафея Ламавіка песню «Хлопец з дзеўкай парай ходзяць». Як гімн спрадвечнаму веліччаму пачуццю, што творыць жыццё чалавека, Першы, з кім ён падзяліўся сваёй радасцю, быў Сімфанічны — якраз забег да яго па той сваёй патрэбе. Музыказнавец пачытаў ноты, сыграў на піяніна мелодыю. Наморшчыў нос, памыляў губамі.

Артур Джазаў усё зразумеў. Але не пакрыўдзіўся. Схаваў чырвоную купюру ў кішэню, усмешліва звузіў вочы:

— Та-ак, не спадабалася, значыцца. Ну што з цябе возьмеш? Сказана — Сімфанічны... — На апошнім слове зрабіў такі націск, што яго, здавалася, віскнула. — А песню ж тонка трэба разумець, кожнай часцінкай душы. Артысты скажыце сваё важнае слова.

Аднак ішоў час, а песня не гучала ні ў канцэртных залах, ні ў палацах культуры, ні па радыё. Джазаў прапаноўваў яе многім спевакам, і ад усіх чуў амаль адно і тое ж: «Гэта, браце, не маё ампла...», «Яна, даруй велікадушна, не для майго голасу...» Ён абурэўся: чорт ведае што! Папрысвойвалі ім званні народных, заслужаных, а яны ж сапраўдную песню спяваць не могуць! Там, дзе належыць данесці мелодыю на поўны голас, нават на мікрафон не спадзяюцца!

Страціўшы веру ў прафесіяналаў, Джазаў кінуўся да самадзейнасці. Сапраўдныя таленты там, у гучыні народа. Без мікрафонаў спяваюць — і як! Слухаеш — дык узнёсласць у грудзях не ўмяшчаецца, радасць, як тая рэчка ў вясні разліў, з берагоў выходзіць... Ды і самадзейныя спевакі, хаваючы збянтэжанасць, яму адказвалі: «Нам такую мелодыю не выцягнуць». Тады Джазаў вырашыў, што «лёд кранецца», калі папулярызавачь песню з дапамогай друку. Толькі трэба шырока і гучна. Няпраўда, усе спахопца: і народныя, і тыя, што з народа...

З гэтым ён і прыйшоў да Сімфанічнага. Яны сядзелі ва ўтульнай, з ружовым таршэрам і каляровым тэлевізарам гасцінай, пілі чай. Джазаў, размешваючы вішнёвае варэнне, ціха пазвоньваў лыжачкай аб шклянку.

— Спадзяюся, табе зразумею, што стараюся я не для сябе — для людзей, — таксама павольна, прыцішана гаварыў ён, пазіраючы ў шклянку. — Мая песня будзе, калі можна так сказаць, ушчыльняць думкі і эмоцыі чалавека, прымушаць яго пра жыццё за адзінку часу ўдвай большае жыццё.

— Разумею, разумею, — Джазаў галавой Сімфанічны, — але пры чым тут я? Чым я магу дапамагчы?

— Можаш! — раптам горача ўсклікнуў Джазаў. — Рэцэнзію напішы.

— Рэцэнзію?... Сімфанічны ўздыхнуў, апусціўшы вочы. — Даруй, дружа, але... як тут табе сказаць...

Твар Джазава пайшоў баравымі плямамі.

— Што, не ампла? Не для твайго голасу? — Кампазітар павёў плячамі, быццам рыхтаваўся ўдарыць музыказнаўца. І раптам зарагатаў. — Спасываю, дробная душа, пабаяўся, што народных пакрыўдзіш? Але ж песня мая не памрэ. Мы разам з Цімафеем Ламавіком будзем яе спяваць, у два голасы. Усюды, дзе даведзецца: на ўрачыстых вечарах, на імянінах, на радзінах... А ў яго бас — раўне дык раўне.

Ён сеў за піяніна, ударыў па клавішах. Задраў галаву, нібы дзіўніўся на зоркі, і ўзвіўся фальцэтам...

ДУМКА-РАДА

На пісьменніцай
Нарадзе
За трыбунаю
Рыгор:
— Справы нашы
У заняпадзе!
Справам трэба даць
Шрастор...

Пра старэнькую
Дарогу,
Што ўзвілася
На Парнас,
В'ю, выказваю
Трывогу
Вось ужо каторы
Раз,
Думку-раду
Прапаную:
Замыніць дарогу
Тую
На канатную,
Стальную...
І тады любому
З нас
Шлях адкрыты
На Парнас.

ЗАЎСЁДЫ І ЗАЎЖДЫ

Б'юць, як білі заўжды
Рэвалюцыі ворагаў...

...Думаць заўжды аб тым,
Чаму гэты вент — крываваы...

...Заўсёды дастанеш з глыбіняў
Палёт...

Заўсёды ёсць святая
У сэрцы прага працы...

Яна заўжды дагадзіла
Роднаму гаспадару.

Пануль у ім зімавай ноччу
Заўсёды свеціцца анно.

І то заўсёды правяраю...

Заўжды падманваю адну,
Адну душу — сябе самога.

Але заўжды, чым болей іх,
Тым больш здаецца — мала...

...Шчасце заўжды вінавата.

Палі, наханая, палі
І будзь заўсёды далягладам.

Наханне з першага позірну,
Веру заўжды у цябе...

Не заўжды чалавек праўдзівы
Той, што прама глядзіць
у вочы.

Чалавек не заўжды шчаслівы,
Хоць пра шчасце заўжды
гаворыць.

Я веру лёсу... Лёсу аднаму
Заўжды вядома, што наму
адмераць.

Са зборніка вершаў
Р. Тармолы «Павага».
Выбраў А. Шоцкі.

3 ВОГНЕТУШЫЦЕЛЕМ

...у кропельках малых гараць мае паэмы.

Генадзь ПЛШКОЎ.

Хадзіў і бегаў,
Крочыў і блукаў,
Каб адшукаць для твораў сваіх тэмы.
І ўраз скапыўся: насцёр запалыхаў —
У полымі малым гараць мае паэмы.
Ах, божа! Я ж пісьменнік малады.
Яі будуць без паэм маіх кнігарні?
Скапіў вогнетушыцель я тады
І стаў тушыць, тушыць, як той пажарнік.
Знямося я. Па твары пот цячэ.
Навек цяпер з пажарнай справай звязаны
Гараць паэмы,
Вершы ёсць яшчэ —
Я іх тушыць таксама абавязаны.

ДЗІВАК — ЧАЛАВЕК...

Кнігалюб.

Без слоў.

Без слоў.

Малюні Л. ШУКАЛЮКОВА.

— Зноў нічога не выходзіць —

відаць, гусак не таго сорту!

Без слоў.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэляў БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦІ КП Беларусі

Індэкс 63858

АТ 01569

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 18.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, аддзела сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела вышляўленага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела лісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Зяір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУРЯН, Мікола ГІЛЬ (адказны сакратар), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОРЕЎ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОЎ, Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.